

Спокута сатани
Марія Кореллі

Коли диявол спокушає смертних, він прибирає людської подобу. Чи може людина свідомо обирати між добром і злом? Чи є у світі матеріальному місце духовності? Чи буває жінка геніально обдарованою? Чи, може, «іскра Божя»? привілей чоловіків?... Шукати відповідей на ці запитання змушений молодий письменник Джеффри Темпест? головний герой захопливого роману Марії Кореллі.

Марія Кореллі

Спокута сатани

Присвячую моїм незабутнім

Ч. І. К. та Ч. М. І.

I

Чи знаєте ви, що означає бути злиденним? Бути злиденним не тими злиднями, що на них деякі люди скаржаться, маючи п'ять або шість тисяч на рік і запевняючи, ніби ледь-ледь животіють, але насправді злиденним? жакливо, відразливо злиденним? Нужда, така огидна, принизлива та обтяжлива, ? нужда, яка змушує вас носити ту саму одіж до цілковитої її ветхості; яка відмовляє вам у чистій білизні через спустошливі витрати на пралю; яка позбавляє вас самоповаги і спонукає вас у замішанні переховуватись на задніх вулицях замість того, щоб вільно й незалежно гуляти між людьми. Саме таку злиденність я маю на увазі. Це гнітюче прокляття, яке придушує шляхетні прагнення. Це моральний рак, який гризе серце добропорядної людської істоти і робить її заздрісною, лихою та навіть здатною на застосування динаміту. коли людина бачить тлущу бездільну світську жінку, що проїздить у розкішній колясці, лінкувато розлігшись на подушках, з обличчям, розчервонілим від переситу; коли завважує безмізкого й чуттєвого модника, що курить і позіхає знічев'я в парку, ніби цілий світ із мільйонами чесних трударів було створено виключно для

розваги так званих «вищих верств», ? тоді її кров перетворюється на жовч і стражденна душа обурюється й волає:

? Навіщо така несправедливість в ім'я Боже? Навіщо негідний ледащо має повні кишні золотом, здобутого випадково чи то отриманого у спадок, коли я, працюючи невтомно з ранку до ночі, заледве можу пообідати?

Справді, навіщо? Чом би бур'янові не цвісти, наче зеленому ваврину? я часто про це думав. Тим не менш, тепер мені видається, що я можу розв'язати це завдання за допомогою власного досвіду.

Але... якого досвіду! Хто дійме цьому віри? Хто повірить, ніби щось таке химерне і страховинне випало на долю смертного? Ніхто. Між тим, це правда ? правдивіша, ніж багато іншого, званого правдою. Утім, я знаю, що багато людей живуть у таких самих умовах, під таким самим тиском, усвідомлюючи, можливо, час від часу, що вони обплутані пороком, але заслабкі волею, щоб розірвати тенета, у які добровільно потрапили. Я навіть маю сумнів: чи візьмуть вони до уваги урок, даний мені? У тій самій школі, тим самим грізним учителем? Чи пізнають вони той розмаїтий, осібний, діяльний розум, який ненастанно, хоча й безмовно, працює? Чи пізнають вони Вічного правдивого Бога, якого я змушений був пізнати всіма фібрами свого умогляду? Якщо так, то темні завдання стануть для них ясними, й те, що видається світовою несправедливістю, виявиться справедливим!

Але я не пишу з якою-небудь надією переконати чи просвітити моїх товаришів. Я надто добре знаю їхню впертість: я можу судити зі своєї власної. Були часи, коли мою гордовиту віру в самого себе не могла похитнути жодна людська особина на земній кулі. І я бачу, що й інші стоять на тому самому переконанні. Я лише маю намір переповісти кілька випадків зі свого життя ? згідно з тим порядком, як вони відбувалися, ? залишаючи більш самовпевненим умам ставити й розв'язувати загадки людського існування.

Однієї жорстокої зими, що запам'яталася своєю полярною суворістю, коли величезна холодна хвиля розпросторила свою льодову силу не тільки на щасливі Британські острови, але й на цілу Європу, я, Джеффри Темпест, був сам-один у Лондоні і майже вмирав із голоду. Тепер голодна людина рідко коли збуджує співчуття, на яке заслуговує, оскільки мало хто повірить їй. Заможні люди, які щойно поїли до переситу, ? найнедовірливіші; багато хто з них навіть усміхнеться, коли їм розкажуть про голодних злидарів, ніби це жарт, вигаданий для пообідньої розваги. Або з дратівливо статечною увагою, що характеризує аристократів, які на поставлене питання не чекають відповіді чи то не розуміють її, після доброго обіду, почувши про якогось бідолаху, що помирає з голоду, промурмочуть: «Який жах!» ? і одразу ж повернуться до обговорення останньої новини, щоби згаяти час, доки він не вбив їх правдивою нудьгою. «Бути голодним» ? звучить грубо й вульгарно для високого товариства, адже воно завжди їсть більше, ніж потребує.

У той період, що про нього кажу, я, що зробивсь відтоді одним із людей, які найдужче збуджують заздрість, надто добре пізнав жорстоке значення слова «голод». Гризливий біль, хвороблива слабкість, мертовне заціпеніння, ненажерливість тварини, що благає їжі, ? всі ці відчуття задосить страхітливі для тих, хто через безталання день при дні готував

себе до них; але, можливо, набагато болісніші вони для того, хто дістав витончене виховання і вважав себе за «джентльмена». І я відчував, що не заслуговую на страждання вбозтва, в якому опинився. Я сумлінно працював. Після смерті свого батька, коли я виявив, що кожен пенні з його позірною статку належить кредиторам і що з нашого дому й маєтку мені нічого не лишилося, крім коштовної мініатюри моєї матері, яка віддала життя, народжуючи мене на світ, ? відтоді, кажу я, мені довелося трудитися зранку й допізна. Університетську освіту я застосовував до літератури, до якої, як мені здавалося, мав покликання. Я шукав собі заняття мало не в кожній лондонській газеті. У багатьох редакціях мені були відмовляли, в деяких брали на випробування, але ніде не обіцяли постійної роботи.

Хто б не шукав заробітку, маючи саму лишень голову й перо, на початку цієї кар'єри з ним будуть поводитись, як із парією. Нікому він не потрібен, усі його зневажають. Його прагнення осміюють, його рукописи повертають нечитаними, про нього піклуються менше, ніж про ув'язненого вбивцю. Убивця принаймні одягнений і нагодований, статечний священик відвідує його, а тюремник інколи навіть не від того, щоб зіграти з ним у карти. Але людина, обдарована оригінальними думками і здатна висловлювати їх, вважається найгіршим злочинцем, і її, якби могли, заштурхали б до смерті.

Я терпів у похмурому мовчанні й стусани, й удари і жив далі ? не з любові до життя, а лише тому, що зневажав боягузтво самознищення. Я був іще надто молодим, щоб легко облишити надію. Я мав невиразну думку, що й моя черга настане, що колесо фортуни, яке вічно обертається, одного чудового дня знесе мене вгору, як тепер тягне донизу, лишаючи мені тільки змогу подальшого існування, ? адже це було нидіння й більше нічого. Врешті-решт я дістав роботу в певному добре знайомому літературному виданні. Тридцять романів на тиждень присилалося мені на критику. Я набув звички неухважно переглядати вісім або десять з-поміж них і писав шпальту гучної лайки, цікавлячись тільки цими, випадково дібраними; решту ж я залишав загалом без уваги. Такий спосіб дій виявився вдалим, і протягом певного часу я чинив саме так, щоби сподобатись моему редакторові, який платив щедрі гонорари у п'ятнадцять шилінгів за мою щотижневу працю.

Та одного разу, дослухавшись до голосу сумління, я змінив тактику та палко похвалив твір, котрий був і оригінальним, і прекрасним. Автор його виявився ворогом часопису, що в ньому я працював. Результатом моєї хвальної рецензії на твір ненависного суб'єкта було те, що особиста злоба видавця взяла гору над совістю і мене позбавили заробітку. Після цього мені довелося злидарювати, заробляючи собі на хліб працею найманого письменника, живучи обіцянками, яких ніколи не виконують, аж поки, як я сказав, на початку січня, посередині лютої зими, не опинився дослівно без шеляга, віч-на-віч із голодною смертю, заборгувавши місячну платню за свою вбогу квартирку, що її наймав на одній з глухих вуличок неподалік Британського музею.

Цілісінький день я тинявся з однієї газетної редакції до іншої, шукаючи роботи й не знаходячи її. Усі місця було зайнято. Так само надаремно намагався я презентувати свій рукопис, але редакційні «лектори» визнали його за особливо бездарний. Більшість тих «лекторів», як я довідався, самі були романістами, які на дозвіллі читали чужі твори і видавали свій вирок. Я ніколи не міг знайти справедливості в такій системі. Мені

здається, що це ? звичайнісіньке протегування посередності та придушення оригінальності. Романіст-«лектор», який домагається для себе місця в літературі, природно, радше схвалить пересічний твір, ніж той, що міг би виявитися вищим за його власний. Добра ця система чи погана, але для мене й мого літературного дитяти вона була шкідливою. Останній редактор, до якого я звернувся, був, імовірно, людиною доброю: він дивився на мою потерту одіж і виснажене обличчя з певним співчуттям.

? Мені дуже шкода, ? сказав він, ? але мої «лектори» одностайно відкинули ваш твір. Мені здається, ви надміру серйозні й за гостро висловлюєтесь проти суспільства. Це непрактично. Не слід ніколи засуджувати суспільства: воно купує книжки. От якщо можете, напишіть дотепну любовну історію, трошки фривольну: твори такого стибу мають найбільший успіх у наші часи.

? Даруйте мені, ? заперечив я нерішуче, ? та чи певні ви, що слушно міркуєте про смаки публіки?

Він усміхнувся поблажливо.

? Звичайно, певен, ? відказав. ? Мій обов'язок ? знати смаки публіки так само достеменно, як і власну кишеню. Зрозумійте мене, я не раджу, щоб ви писали книжку відверто непристойного змісту ? це можна сміливо лишити для «Нової жінки». ? Він за сміявся. ? Запевняю вас, класичні твори не мають збуту. Почнімо з того, що критики їх не люблять. Те, що є приступним для них і для публіки, ? це уривок сенсаційного реалізму, переказаний в елегантній англійській газеті. У «Літературній» чи в «Газеті Еддісона» це було би помилкою.

? Думаю, що і я сам ? теж помилка, ? сказав я з силованим усміхом. ? У будь-якому разі, якщо те, що ви говорите, правда, я маю облишити перо і спробувати інше заняття. Я застарів, вважаючи літературу за найвищу з усіх професій, тож радше не пов'язуватиму її з тими, хто зумисне принижує її.

Він скося окинув мене швидким поглядом ? напівнедовірливим, напівзневажливим.

? Гаразд, гаразд! ? нарешті завважив він. ? Ви дещо екстравагантні. Це минеться. Чи не хочете піти зі мною до клубу й разом пообідати?

Я відмовився від запрошення. Я усвідомив своє жалюгідне становище, і гордість ? фальшива гордість, якщо волієте, ? здійнялася в мені. Я поспішив попрощатись і потягся додому зі своїм знехтуваним рукописом. Удома на сходах я зустрів свою квартирну хазяйку, яка спитала, чи не буде моєї ласки завтра з нею розрахуватись. Вона говорила доволі ввічливо, бідолашна, і не без певної нерішучості. її явне співчуття вкололо мое самолюбство так само, як запропонований редактором обід вразив мою гордість, і з абсолютно впевненим виглядом я відразу ж пообіцяв їй сплатити гроші у строк, який вона призначила, хоча не мав жодного уявлення, де і яким чином видобуду потрібну суму.

Увійшовши до своєї кімнати, я жбурнув непотрібний рукопис на підлогу, кинувся на стілець і... вилаявся. Це дало мені полегшення: хоч я тимчасово

підупав на силах через нестачу їжі, але не настільки, щоби проливати сльози, і міцна лайка була для мене такими самими ліками, якими, гадаю, бувають сльози для схвилюваної жінки. Як не міг я плакати, так само й не був здатен звернутись до Бога в моєму розпачі. Кажучи відверто, я тоді не вірив у Бога. Я був самовпевненим смертним, що зневажає заяложені часом забобони.

Звичайно, я був вихований у християнській вірі, але віра ця стала для мене аж надто непотрібною. Розумово ? я перебував у хаосі. Морально ? мені шкодили ідеї та прагнення. Мій стан був безнадійним, і сам я був безнадійний.

А між тим я відчував: я зробив усе, що міг. Мене загнали у глухий кут мої побратими, які змагалися зі мною за місце в житті. Але я боровся проти цього: я працював чесно й наполегливо; однак, усе надаремно.

Що ж було робити? Як розпочати езуїтську діяльність, аби, заподіявши зло, дістати у відповідь добро? Так я міркував ? якщо ці шалені фантазії заслуговують на те, щоб зватися міркуваннями. Ніч видалась особливо холодна. Руки мої заціпили, і я намагався відігріти їх біля олійної лампи, якою моя квартирна хазяйка із власної доброти дозволяла мені користуватися попри прострочений чинш.

Раптом я помітив три листи на столі: один у довгастім синім конверті, які зазвичай містили або судові повістки, або повернені рукописи; другий ? із маркою Мельбурна; третій ? грубий квадратний пакунок із золоченою коронкою. Спершу я дивився на всі три байдужно; потім, обравши той, що був з Австралії, трохи покрутив його в руках, перед тим як розкрити.

Я знав, від кого він, і не сподівався приемних звісток. Кілька місяців тому я написав розгорнуту оповідь про свої труднощі й дедалі більші борги до старого шкільного товариша, який, уважаючи, що Англія затісна для його честолобства, вирушив у ширший Новий Світ розробляти золоті копальні. Як мені було відомо, він домогся успіху у своїй справі й досяг солідного незалежного становища. Тому я ризикнув звернутись до нього з проханням позичити мені п'ятдесят фунтів стерлінгів. У листі, без сумніву, містилася його відповідь, і я вагався, перед тим як розкрити конверта.

? Звичайно, буде відмова, ? сказав я майже голосно.

Яким би прихильним до вас не був приятель за всіх інших обставин, на прохання позичити грошей він неодмінно виявить брак чуйності. Він висловить свої співчуття, звинуватить професію і взагалі кепські часи та запевнить, що все невдовзі минеться. Мені це було добре відомо. Урешті, чому я мав би сподіватися, що цей мій приятель не такий, як інші? Я не мав на нього жодних прав ? усе обмежувалось кількома сентиментальними спогадами про Оксфорд.

У мене вихопилося мимовільне зітхання, і на мить очі пойняло туманом. Знову я бачив сірі вежі церкви Марії Магдалини, чудові зелені дерева, що затінювали доріжки всередині й навколо старого милого університетського міста, де ми ? я та людина, чий лист я наразі тримав у руках, ? разом гуляли, уявляючи себе молодими геніями, народженими, щоби перетворити світ. Ми обидва любили класиків: ми були сповнені Гомера, наснажені

думками і принципами всіх безсмертних греків та римлян. У ті далекі замріяні дні ми думали, що створені з речовини, з якої постають герої. Однак вихід на життєву арену незабаром зруйнував наші високі фантазії; ми виявилися звичайними робочими одиницями ? не більше; проза щоденного життя відсунула Гомера на задній план, і ми невдовзі відкрили, що суспільство дужче цікавилось останнім скандалом, аніж трагедіями Софокла або мудрістю Платона. Без сумніву, було неймовірним глупством мріяти, боцїмто ми могли перетворити світ; утім, і найзатятіший цинік навряд чи стане заперечувати, що відродно озирнутись назад, на дні юності, в які, може бути, він сам ? бодай єдиний раз у житті ? мав шляхетні прагнення.

Лампа горїла слабо, й мені довелося заправити її, перед тим як узятися до читання листа від мого приятеля. У сусідній кімнаті хтось грав на скрипці, і грав добре. Ніжні звуки лилися з-під смичка, і я слухав, несвідомо радіючи. Охлянувши з голоду, я впав у стан, подібний до заціпеніння, і мелодія, що долинала, збуджуючи в мені солодке відчуття краси, приборкала на мить ненаситну тварину, яка прагла їжі.

? Грай, грай! ? пробурмотів я, звертаючись до невидимого музиканта. ? Ти вправляєшся на своїй скрипці, певна річ, задля заробітку, що підтримує твоє існування. Можливо, ти якийсь бідак із дешевого оркестру чи, може, навіть вуличний музика, змушений жити поряд із «джентльменом», який помирає з голоду; ти не можеш мати надії на те, що коли-небудь увійдеш у моду і гратимеш при дворі; якщо ж ти маєш таку надію, то це безумство! Грай, друже, грай! Звуки, які ти видобуваєш, дуже приємні і навіють думку, що ти щасливий, хоча я маю сумнів у цьому. Чи в тебе теж усе зійшло на порох?..

Музика тихшала і ставала жаліснішою; їй тепер акомпанував стукіт граду по шибках. Вітер зі свистом удиравсь у двері й завивав у каміні ? вітер, холодний, як подих смерті, і пронизливий, немов голка. Я тремтів і, нахилившись до чадної лампи, приготувався до читання.

Заледве я розірвав конверт, як із нього випав на стіл чек на п'ятдесят фунтів, які я міг отримати у знаному лондонському банку. Мое серце сповнилося полегшенням і вдячністю.

? Я був несправедливий до тебе, старий товаришу! ? вигукнув я. ? Ти маєш серце!

І, глибоко зворушений милосердям друга, я уважно прочитав його листа. Лист був не дуже довгий, вочевидь, його написали поспіхом.

Любий Джеффе!

Мені боляче чути, що ти перебуваєш у скруті; це свідчить про те, що дурні голови ще процвітають у Лондоні, якщо людина з твоїм обдаруванням не може обійняти належного їй місця в літературній царині. Гадаю, що справа полягає в інтригах, і лише гроші можуть їх зупинити. Тут п'ятдесят фунтів, які ти просив; не поспішай повертати їх. Я хочу тобі допомогти цього року і виряджаю до тебе друга ? справжнього друга, завваж! Він передасть тобі рекомендаційного листа від мене, і, між нами кажучи,

старий, ти зробиш найкраще, якщо цілком доручиш йому всі твої літературні справи. Він знає всіх, обізнаний з усіма хитрощами редакторських прийомів, з усіма вихватками газетярських зграй. Крім того, він великий філантроп і має особливу схильність до спілкування з духівництвом.

Дивні смаки, скажеш ти, але він мені зовсім відверто пояснив причину такої прихильності. Він такий страшенно багатий, що дослівно не знає, куди подіти гроші, а високодостойні джентльмени церкви завжди охоче вказують йому шляхи їх витрачання. Він завжди радий довідатись про місця, в яких його гроші і вплив (він дуже впливовий) можуть стати в пригоді іншим. Він допоміг мені виплутатися з надзвичайно скрутного становища, і я його боржник. Я розповів йому про тебе і про твої таланти, і він обіцяв виручити тебе. Він може зробити все, що схоче; це вельми природно, позаяк на світі і моральність, і цивілізація, і решта всього підпорядковуються могутності грошей, а його каса, здається, невичерпна. Скористайся з його допомоги? він сам цього бажає, і напиши мені, що і як. Не переймайся стосовно п'ятдесяти фунтів, доки не відчуєш, що гроза обминула тебе.

Завжди твій Босслз.

Прочитавши недоладний підпис, я розсміявся, хоч очі мої були затуманені подобою сліз. «Босслз»? то було прізвисько, дане моєму приятелеві кількома з наших шкільних товаришів, і ні він, ні я не знали, як воно вперше виникло. Однак ніхто, крім професорів, не звертався до нього на ім'я? Джон Керрінгтон; він був просто Босслз, і Босслзом залишався навіть тепер для найближчих друзів. Я згорнув і сховав листа разом із чеком та, розмірковуючи, що за один мав бути той філантроп, який не знає, що робити з грішми, взявся до двох інших пакунків. Я відчував із полегкістю, що тепер, хай там як, можу завтра сплатити рахунок квартирній хазяйці, як обіцяв. Крім того, я міг замовити вечерю й запалити вогонь, аби надати веселішого вигляду моїй холодній та незатишній кімнаті.

Але перед тим як скористатися з цих життєвих благ, я розкрив довгастих синій конверт, який скидався на загрозу судового протоколу, і, розгорнувши папір, дивився на нього, охоплений здивуванням. Що це означає? Літери стрибали перед моїми очима; збентежений, я перечитував папір знов і знов, нічого не розуміючи. Однак думка, що промайнула невдовзі, осяяла мене, наче електричний удар, змішавши всі почуття... Ні! Ні! Фортуна не могла бути такою безумною! Такою дивовижно примхливою! Це була якась безглузда містифікація... А втім... якщо це й був жарт, то жарт неперевершений! Такий, що мав за собою авторитет закону! Присягаюся, новина здавалася геть вірогідною!

II

Не без зусилля впорядкувавши бодай якось свої думки, я уважно перечитав кожне слово документа, і мое здивування зросло. Чи я божеволію, чи в мене починається лихоманка? Чи може ця вражаюча, ця приголомшлива звістка виявитися правдою? Бо якщо це дійсно правда... Боже мій! Від цієї думки

мені паморочилося в голові, і лише справжня сила волі тримала мене у притомності, настільки сильно я був схвилюваний цією захопливою несподіванкою.

Якби це була правда, тоді цілий світ був би мій! Я був би королем, замість того щоб жебракувати; я був би всім, чим би тільки схотів бути! Лист, цей чудовий лист, був позначений ім'ям відомої фірми лондонських присяжних повірників і сповіщав у розмірених і точних висловах, що далекого родича мого батька, родича, про якого я невиразно чув лише час від часу в дитинстві, спіткала нагла смерть у Південній Америці і я залишився єдиним його спадкоємцем.

«Рухоме й нерухоме майно становить більш ніж п'ять мільйонів фунтів стерлінгів. Ви зробите нам ласку, якщо знайдете час і відвідаєте нас цього тижня, щоб ми з вами разом уладнали необхідні формальності. Більша частина капіталу зберігається в Англійському банку, і значна сума перебуває під гарантією французького уряду. Решту подробиць ми б воліли повідомити вам особисто, а не письмово. Сподіваємося, що ви відвідаєте нас невідкладно, і залишаємося вашими, пане, покірними слугами...»

П'ять мільйонів! Я, найманий письменник, що помирає з голоду, людина без зв'язків і без надій, завсідник негідних газетних кубел, я ? власник «більш ніж п'яти мільйонів фунтів стерлінгів»! Я намагався повірити у неймовірне ? і не міг. Мені здавалося, що це дика ілюзія, плід потьмареного з голоду розуму. Я огледів кімнату: вбогі меблі, холодний камін, брудна лампа, низьке висувне ліжко ? все свідчило про нужденність та злидні; приголомшливий контраст між убогістю, яка оточувала мене, і щойно дістаному новиною ошелешив мене, як найдивовижніша неоновирність, яку я будь-коли чув чи уявляв, ? і я зайшовся в реготі.

? Чи траплялася коли-небудь подібна примха навіженої фортуни? ? крикнув я голосно. ? Хто б міг уявити! Боже мій! Я, я ? з-поміж усіх людей на світі обраний для цього щастя! Присягаюся Небом, якщо це правда, то не мине й кількох місяців, як суспільство під моєю рукою закрутиться, наче дзига!

І я знов розгонисто зареготав; я сміявся так само, як раніше лаявся, ? просто щоб виладнати свої почуття. Раптом хтось засміявся у відповідь ? цей сміх скидався на сміх щезника. Я зупинився, чогось настрахавшись, і прислухався. Дощ лив, і вітер лютував, ніби сердита сварлива жінка; скрипаль у сусідній кімнаті виводив чарівні пасажі на своєму інструменті; жодних інших звуків було не чути. Між тим я міг би записатися, що тільки-но чув сміх позаду себе.

? Це, либонь, моя уява. Без сумніву, в мене розладнані нерви! ? пробурмотів я, додаючи вогню лампі, щоби краще освітлити кімнату. ? Старий добрий Босслзе! ? вів далі я, згадавши про чек на п'ятдесят фунтів, який видався мені за манну небесну кілька хвилин тому. ? Який сюрприз маю для тебе! Ти отримаєш назад свою позику так само швидко, як надіслав її, та ще й з п'ятдесятьма фунтами на додачу ? це буде відсоток за твою щиросердність. Що ж стосується нового мецената, якого ти виряджаєш, аби допомогти мені у скруті, ? він напевне виявиться чудовим старим джентльменом, але цього разу він не потрапить до своєї стихії. Я більше не потребую допомоги, ані поради, ані заступництва! Я можу купити все це! Ім'я, пошана і влада ? все купується; любов, дружба, становище ?

все продається за нашої дивовижно комерційної доби; річ тільки в ціні! Власною душею присягаюсь, багатому філантропові нелегко буде змагатися зі мною в могутності! Ручуся, навряд чи він має більше від п'яти мільйонів! А тепер вечеряти: я житиму в кредит, доки не отримаю якої-небудь суми готівкою, і немає причини, яка б завадила мені зараз покинути цю жебрацьку хижку й вирушити до одного з найкращих готелів.

Переїнятий радісним збудженням, я вже хотів був піти, аж раптом новий сильний порив вітру заревів у кімнаті, здійнявши цілий стовп сажі, яка чорною купою впала на мій знехтуваний рукопис, полишений на підлозі, ? у відчаї я сам його туди жбурнув. Я швидко підняв його і очистив від бруду, розмірковуючи, яка доля чекає на нього тепер ? тепер, коли я сам міг його видати, не тільки видати, а й розрекламувати, зробити предметом загальної уваги. Я всміхався, думаючи, як помщуся тим, хто зі зневагою та презирством поставився до мене й моєї праці, ? як вони схилятимуть коліна переді мною! Як вилятимуть хвостами біля моїх ніг, наче побиті дворняжки! Найупертіший, найнепохитніший карк зігнеться переді мною! У цьому я був упевнений. Так, не завжди гроші перемагають усе: вони не дають успіху, коли їх не супроводить розум. Але гроші та розум укупі можуть рухати світом.

Сповнений честолюбних думок, я подекуди вловлював дикі звуки скрипки, на якій грали поряд: вони то ридали, ніби плач скорботи, то раптом дзвеніли, немов безтурботний жіночий сміх, ? і враз я згадав, що не розкривав іще третього листа, адресованого мені, листа з золоченою короною, який лежав досі на столі, обділений моєю увагою.

Я неохоче взяв листа. Мої пальці повільно виймали його з грубого конверта. Розгорнувши аркуш паперу, також із короною, я прочитав рядки, написані напродив чітким, дрібним і гарним письмом:

Любий пане!

Я маю для Вас рекомендаційного листа від Вашого колишнього шкільного товариша містера Джона Керрінгтона, який був такий добрий, що дав мені нагоду познайомитися з тим, кого я вважаю обдарованим усіма здібностями літературного генія. Я буду у Вас сьогодні ввечері, між восьмою та дев'ятою годиною; сподіваюся застати Вас удома та незайнятим. Долучаю мою картку та нинішню адресу і лишаюсь відданий вам,

Люціо Німанський.

Згадана картка випала на стіл, коли я закінчував читати листа; на ній стояла маленька, тонко вигравіювана корона і слова:

Князь Люціо Німанський

А внизу олівцем було нашкрябано адресу: Гранд-готель.

Я перечитав короткого листа ще раз; його зміст був доволі простий, а стиль ясний і гречний. Не було нічого особливого, геть нічого; однак лист видався мені багатозначним. Я не міг збагнути чому.

Дивне зачарування привертало очі до характерного сміливого письма і змушувало думати, що я полюблю людину, яка так написала. Як стугонів, завивав вітер! І як стогнала обіч ця скрипка, наче дух якогось забутого музиканта, який молився, не знаходячи спокою! У моїй голові паморочилося, серце скигло. Стукіт дощових краплин лунав, ніби скрадливі кроки шпигуна, який стежив за моїми рухами.

Я почувався роздратованим і знервованим: передчуття якогось лиха затьмарило світле усвідомлення несподіваного щастя. Мене опанував сором ? сором, що цей чужоземний князь, якщо він справді князь, із його колосальним багатством відвідає мене, тепер мільйонера, в цій жебрацькій оселі. Ще не торкнувшись своїх багатств, я вже пройнявся вульгарністю, вже хотів удавати, буцімто ніколи не був по-справжньому злиденим, а лишень перебував у тимчасовій скруті!

Якби я мав шість пенсів, ? а я їх не мав, ? я б надіслав телеграму, щоб відкласти той візит.

? У будь-якому разі, ? сказав я вголос, звертаючись до порожньої кімнати і відлуння бурі, ? я не хочу зустрічатися з ним сьогодні. Я піду з дому й не лишу записки, і якщо він прийде, то подумає, що я ще не отримав його листа. Я можу домовитися із ним про зустріч, коли матиму кращу квартиру і костюм, більш пристойний для мого теперішнього становища. А наразі нема нічого легшого, як сховатися від цього так званого благодійника.

Поки я говорив, лампа, поблимавши, з лиховісним тріскотом погасла, і я опинився в цілковитій темряві.

Вилаявшись спересердя, я взявся навпомацки шукати сірників, а не знайшовши їх ? капелюха й пальта. Я ще був зайнятий безрезультатними й докучливими пошуками, коли до мене долинув дрібний стукіт кінських копит, що раптово спинився внизу, надворі. Оточений непроглядним мороком, я стояв і вслухався. Там, унизу, зчинилося легке сум'яття; я чув знервовану через надлишок чемності інтонацію моєї квартирної хазяйки, змішану з гучними нотами сильного чоловічого голосу, і звук твердих кроків сходами до моєї кімнати.

? Тут сам чорт утрутився! ? проказав я крізь зуби. ? Оце мое примхливе щастя! Сюди йде той самий чоловік, якого я хотів уникнути.

III

Двері відчинились, і з темряви, що огортала мене, я побачив високу постать на порозі. Я добре пам'ятаю те дивне враження, яке справили на мене самі обриси цієї постаті, що її я заледве міг розгледіти. З першого

ж погляду така велич у зрості й манерах привернула всю мою увагу, тож я насилу почув слова квартирної хазяйки:

? Сер бажає бачити вас, пане!

Коли хазяйка побачила мою кімнату в пільмі, мова її враз перетворилась на збентежене бурмотіння.

? Мабуть, лампа погасла! ? промовила вона й додала, звертаючись до гостя: ? Либонь, містера Темпеста нема вдома, хоча я бачила його півгодини тому. Якщо ви погодитеся хвилинку тут почекаати, я принесу лампу й подивлюся, чи не лишив він на столі записки.

Вона поквапом вийшла, і хоча я знав, що повинен заговорити, якийсь особливий, незбагненно злісний настрій змушував мене мовчати й не виявляти своєї присутності. Тим часом високий незнайомиць зробив крок чи два вперед і гучним голосом із відтінком іронії покликав мене на ім'я:

? Джеффри Темпест, чи ви тут?

Чому я не міг відповісти? Чудна й неприродна впертість відняла мені мову, і я, ховаючись у мороку свого жалюгідного лігва, завзято мовчав. Велична постать присунулася ближче, й мені раптово здалося, що вона ніби відкрила мене своєю тінню. І ще раз він покликав:

? Джеффри Темпест, чи ви тут?

Через почуття сорому я не міг далі мовчати; рішучим зусиллям я скинув із себе ті дивні чари, що робили мене німим, та, наче боягуз, який чаївся у глухому сховищі, несміливо вийшов уперед і став перед моїм гостем.

? Так, я тут, ? сказав я, ? і, перебуваючи тут, соромлюся такого прийому. Ви, напевне, князь Ріманський; я щойно прочитав записку, яка сповіщала мене про ваш візит, але сподівався, що, заставши кімнату в темряві, моя квартирна хазяйка вирішить, що мене немає вдома, і проведе вас униз. Ви бачите, я цілком відвертий!

? Справді, ? відповів незнайомиць, і його густий голос вібрував сріблястими переливами, приховуючи глум. ? Ви такі відверті, що я не можу не зрозуміти вас. Ви з прикрістю поставились до мого сьогоднішнього візиту і бажали, щоб я не прийшов!

Це викриття мого настрою звучало так гостро, що я поспішив заперечити, хоча й усвідомлював, що то була правда. Правда навіть у дрібницях завжди видається прикрою!

? Будь ласка, не вважайте мене нечесною, ? сказав я. ? Річ у тім, що я розкрив вашого листа лише кілька хвилин тому й не встиг приготуватися, щоби прийняти вас. Лампа погасла так не до речі, тож я змушений тепер вітати вас, усупереч правилам етикету, в темряві, яка навіть заважає нам потиснути один одному руки.

? Спробуймо? ? спитав мій гість; голос його пом'якшав, і від того слова набули особливої чарівності. ? Моя рука тут; якщо ваша має трохи

приятного інстинкту, вони зустрінуться зовсім навмання, без навмисного скеровування.

Я простягнув руку, одразу відчувши теплий і дещо владний потиск. Цієї миті кімната освітлилася: квартирна хазяйка увійшла, як вона говорила, «зі своєю найкращою лампою» і поставила її на стіл. Здається, вона здивовано вигукнула, побачивши мене; вона, може, навіть щось промовила, ? я не чув і не звертав уваги, вражений зовнішністю чоловіка, чия велика й тендітна долоня ще тримала мою. Я сам досить високий на зріст, але він був принаймні на півголови вищий, і коли я подивився просто на нього, збагнув, що мені ніколи не доводилось бачити стільки краси й розуму, поєднаних в одній людській істоті! Прекрасної форми голова свідчила про силу та розум і шляхетно височіла на плечах, гідних Геракла. Обличчя було овальне й по-особливому бліде, що надавало майже вогненного блиску темним очам, надзвичайно привітний погляд яких поєднував веселість і страждання. Найвиразнішою рисою його обличчя були уста: попри бездоганний вигин, вони були тверді й рішучі та не надто малі. Я помітив, що у спокійному стані його уста відбивали гіркоту, презирство та навіть жорсткість. Але коли усміх осявав їх, вони виражали ? чи то здавалося, що виражали, ? щось витонченіше за пристрасть, і в мене блискавично промайнула думка: чим могло бути це містичне, незбагненне щось⁷. З першого погляду я побачив ці головні риси чарівної зовнішності мого нового знайомого, і коли він випустив мою руку, я вже почувався так, ніби знав його ціле життя! І тепер, віч-на-віч із ним, у світлі лампи, я згадав про обстанову: холодна низька кімната, брак світла, чорна сажа, розсипана на підлозі, моя потерта одіж і жалюгідний вигляд у порівнянні з цим чоловіком, який так велично дивився й мав на собі всі очевидні ознаки багатства. Його довге пальто було підшите й облямоване розкішними соболями; він розстібнув його і жбурнув недбало, позираючи на мене й посміхаючись.

? Я знаю, що прийшов у недоречну мить! ? сказав він. ? Зі мною так завжди! Це мое особливе нещастя! Виховані люди ніколи не вдіраються туди, де їх не хочуть бачити, тож боюся, що мої манери залишають бажати кращого. Якщо можете, пробачте мені заради цього, ? він вийняв адресованого мені листа, написаного знайомою рукою мого друга Керрінгтона. ? І дозвольте мені сісти, доки ви читатимете мій документ.

Він присунув стільця й сів.

Я споглядав його гарне обличчя й невимушену позу з новим захватом.

? Не треба жодного документа! ? сказав я з цілковитою ширістю. ? Я вже отримав від Керрінгтона листа, в якому він говорить про вас у вельми теплих висловах. Однак... Далєбі, княже, ви по винні простити мені мою ніяковість чи здивування... Я сподівався побачити людину доволі літню...

Я спинився, збентежений гострим поглядом його блискучих очей, які пильно дивились на мене.

? У наші часи немає літніх людей, любий пане, ? заявив він. ? Навіть бабусі й дідусі бадьоріші в п'ятдесят років, ніж були у п'ятнадцять. Тепер зовсім не говорять про вік у вищому світі: це нечемно, навіть брутально. Те, що є непристойним, не згадується, а бути в літах нині

вважається за непристойне, тому про це уникають говорити. Ви кажете, що сподівались побачити старого? Гаразд, ви не розчаровані, я старий. Насправді ви й уявити собі не можете, який я старий!

Я розсміявся на цю нісенітницю.

? Ви молодші за мене, ? сказав я, ? принаймні, маєте такий вигляд.

? Ах, мій вигляд оманливий! ? заперечив він весело. ? Я, подібно до багатьох славнозвісних модних красунь, старший, ніж видаюся. Але прочитайте-но рекомендаційне послання, що його я приніс. Я доти не буду вдоволений.

Прагнучи люб'язністю пом'якшити свою попередню нечемність, я вмиль розкрив листа від приятеля та прочитав таке:

Любий Джеффрі!

Подавець цього листа, князь Німанський, вельми шляхетний і освічений джентльмен, походить з одного з найдавніших родів Європи, а відтак, і світу. Тобі як шанувальникові старожитньої історії цікаво буде довідатись, що його предки були халдейськими принцями, які оселилися в Тірі, звідки потім перемістилися до Етрурії, де й залишалися упродовж кількох століть; останній нащадок цієї фамілії ? надзвичайно обдарована, навіть геніальна особа, яку я, як мого доброго приятеля, з задоволенням рекомендую тобі. Певні обтяжливі обставини змусили його покинути рідну провінцію та втратити більшу частину своїх маєтків; він ? мандрівець, обізнаний із значними обширами землі. Він багато подорожував, багато бачив і має широкий досвід щодо людей та справ. Він ? поет і дуже талановитий музикант, і хоча він вправляється в мистецтвах тільки для власного задоволення, я гадаю, що його практичні знання літературних справ стануть тобі в пригоді у твоїй важкій кар'єрі. Маю додати, що в усіх галузях науки він безперечний знавець. Зичу вам обом сердечної приязні й залишаюся, любий Джеффрі,

щиро твій Джон Керрінгтон.

Цього разу він, либонь, уважав за недоречне підписатися «Босслз», і це мене чомусь по-дурному образило. У листі було щось вимушене й формальне, ніби його було написано під диктування й на чийсь настійну вимогу. Чому я натрапив на цю думку ? не знаю. Я крадькома глянув на мого мовчазного співрозмовника; він упіймав мій несподіваний погляд і повернув його з особливою серйозністю. Побожуючись, щоб раптова невиразна недовіра не відбилась у моїх очах, я поспішно сказав:

? Цей лист, княже, посилює мій сором і жаль, що я так негарно зустрів вас. Жодне виправдання не згладить моєї нечемності; але ви не можете собі уявити, як мені прикро, що я змушений вас прийняти в цій жебрацькій хижі; зовсім не так волів би я вітати вас!..

І я спинився з поновленим відчуттям роздратування, згадавши, який я тепер насправді багатий, а попри те змушений мати вигляд злидаря.

Тим часом князь легким порухом руки перервав мої зауваги.

? Навіщо засмучуватись? ? спитав він. ? Радше пишайтеся, що можете бути вільні від банальних предметів розкоші. Геній зростає на горищі, а помирає в палаці. Хіба це не загальноновизнана теорія?

? На мою думку, радше заяложена й хибна, ? відказав я. ? І генієві не завадило б відчувати бодай раз ефект палацу, тоді як за звичай він помирає з голоду.

? Слушно! Однак, помираючи з голоду, він породжує такі думки, з яких ситий буде багато хто після нього! У цьому ? велемудре Провидіння, мій любий пане! Шуберт сконав у злиднях, але погляньте, який зиск мали з його творів видавці нот! Це майстерний розподіл природи: чесні люди мусять жертвувати собою, щоб дати змогу існувати шахраям.

Він засміявся, і я глянув на нього з деяким здивуванням. Його зауваження було таке близьке до моєї власної думки, що я сумнівався, серйозний він чи жартує.

? Ви, певна річ, говорите з сарказмом? ? спитав я. ? Насправді ви не вірите в це?

? О, чи вірю я! ? вигукнув він; його гарні очі заблищали. ? Як би я не вірив у те, чого мене навчив досвід, що б мені лишалося? У всьому треба коритися необхідності, як радить старе прислів'я. Треба скоритися, коли диявол підганяє. Справді, важко знайти заперечення на це слушне зауваження. Диявол підганяє світ із багатом у руці, і, що є досить дивним (беручи до уваги, що люди вірять в існування Бога), успішно керує своїм запрягом, виявляючи надзвичайну вправність!..

Він насупив брови, і лінія гіркоти коло рота зробилася глибшою й різкішою; раптом знову ясно посміхнувшись, він повів далі:

? Однак не слід моралізувати: мораль викликає нудоту; кожна розсудлива людина ненавидить, коли їй говорять, чим вона є і чим би могла бути. Я прийшов для того, аби зробитися вашим другом, якщо ви дозволите. І, щоби покінчити з церемоніями, ідьмо до мене в готель, де я замовив вечерю.

Наразі я був цілком зачарований його вільним поведженням, гарною зовнішністю та мелодійним голосом; його сатиричний настрій пасував до мого. Я відчував, що ми чудово зійдемося з ним, і початкова прикрість через те, що він застав мене в таких скрутних обставинах, якось минулася.

? Залюбки! ? відповів я. ? Та спершу дозвольте мені трохи пояснити вам стан справ. Ви багато чули про мене від мого друга Джона Керрінгтона, і я знаю з його листа, що ви прийшли сюди, бо відчуваєте приязнь до мене й бажання зробити мені ласку. Дякую вам за цей люб'язний намір! Я знаю, ви сподівалися знайти злидаря-літератора, який змагається з жахливою нуждою та відчаєм, і години зо дві тому ваші сподівання цілком би справились.

Але тепер обставини змінилися: я дістав звістку, яка цілковито змінює моє становище; я мав цього вечора дивовижний сюрприз...

? Маю надію, приймий? ? м'яко поцікавився мій співрозмовник.

Я всміхнувся.

? Судіть самі! ? і я простяг йому листа від адвокатів, які сповіщали мене про несподіване багатство.

Він кинув на листа побіжний погляд, потім згорнув і повернув мені, ввічливо вклонившись.

? Я маю привітати вас, ? сказав він, ? що й роблю. Хоча це багатство, яке, вочевидь, тішить вас, мені видається дрібницею. Ви змарнуєте його впродовж якихось восьми років чи навіть швидше. Аби бути багатим, по-справжньому багатим у моєму розумінні цього слова, потрібно мати близько мільйона на рік. Тоді можна сподіватися, що уникнеш богадільні.

Він засміявся, а я по-дурному витріщився на нього, не знаючи, як сприймати його слова: як правду чи як марні хвастощі. П'ять мільйонів мати за дрібницю!

Він вів далі, вочевидь, не помічаючи мого здивування:

? Невичерпна людська жадібність, мій любий пане, ніколи не може бути вдоволена. Якщо людина має одне, вона бажає іншого, і смаки її зазвичай коштують їй задорого. Наприклад, кілька гарненьких жіночок, далеких від забобонів, невдовзі увільнять вас від ваших п'яťох мільйонів у гонитві за діамантами. Верхогони зроблять це ще швидше. Ні-ні, ви не багаті ? ви досі злиденні, тільки злидні ваші вже не такі надокучливі, як раніше. Зізнаюся, я сам через це розчарований, оскільки йшов до вас із надією бодай раз у житті зробити добро і розіграти батька-годувальника для генія-початківця; та в цьому мене, як і зазвичай, випереджено. Це, знаєте, дивна річ, однак факт: скрізь, куди б я не прийшов з особливим наміром щодо людини, мене завжди випереджають! Це справді тяжко!..

Він зупинивсь і підвів голову, прислухаючись.

? Що це таке? ? спитав він. Скрипаль за стіною грав «Ave Maria».

? Як жалісливо! ? сказав мій гість, зневажливо знизавши плечима. ? Отже, мільйонере та майбутній славнозвісний великосвітський леве, маю надію, для запланованої вечері перешкод немає? І, може, потім до кафешантану, коли ваша ласка? Що ви на це скажете?

Він дружньо поплескав мене по плечі, глянувши просто в обличчя; ці дивовижні очі, в яких були і сльози, і вогонь, дивились на мене ясним і владним поглядом, остаточно підкоривши мене. Я й не намагався опиратись тій особливій силі, що вабила мене до чоловіка, якого я щойно зустрів: відчуття було надто сильним і приємним, щоби протистояти йому. Лише одну мить я вагався, оглядаючи свою потерту одіж.

— Я не можу супроводжувати вас, княже, — сказав я. — Я скидаюся радше на волоцюгу, ніж на мільйонера.

— Маєте рацію! — згодився він. — Однак утіштеся! У цьому ви подібні до багатьох інших крезів. Тільки горді злидарі дбають про гарну одіж; вони та ще хіба гарні легковажні дами скуповують за звичай усе красиве та елегантне. Негоже припасований шкорт часто вкриває спину першого міністра, і якщо ви побачите жінку, вбрану в сукню кепського крою та кольору, майте певність, що вона страшенно чеснотлива, знана з добрих справ і, ймовірно, герцогиня!

Він підвівся й підтяг до себе своє соболяче хутро.

— Що кому до вбрання, коли гаманець повний! — говорив він далі весело. — Шойно в газетах напишуть, що ви мільйонер, — і, без сумніву, який-небудь спритний кравець ураз винайде нового дошовика а-ля Темпест, такого самого м'яко-зеленого, художньо-злінялого кольору, як ваша нинішня одіж. А тепер ідмо! Повідомлення від ваших повірників має збудити у вас здоровий апетит, і я хочу, щоб ви віддали належне моїй вечері. Зі мною тут мій кухар, а він не позбавлений майстерності. До речі, маю надію, ви зробите мені ласку й дозволите бути вашим банкіром, доки ваших майнових справ не буде законно розглянуто й затверджено.

Цю пропозицію було зроблено так делікатно й по-дружньому, що я не міг не пристати на неї з вдячністю, — адже вона звільняла мене від тимчасових труднощів. Я поспіхом написав кілька рядків для квартирної хазяйки, повідомляючи, що заборговані їй гроші буде вислано поштою наступного дня; по тому, сховавши знехтуваний рукопис, мій наразі єдиний скарб, у бічній кишені, я загасив лампу і з новим приятелем, який так несподівано з'явився в моєму житті, залишив назавжди своє жалюгідне помешкання і пов'язані з ним злидні. Я не думав тоді, що настане час, коли я озиратимусь на дні, перебуті в цій маленькій непоказній кімнатці, як на найкращий період мого життя, дивитимусь на пережиту гірку скруту як на кермо, за допомогою якого святі янголи спрямовували мене до високих та шляхетних цілей; час, коли я в розпачі молитимусь, проливаючи божевільні сльози, щоби знову бути тим, чим я був тоді! Я не знаю, добре чи зле, що наше майбуття приховане від нас. Чи уникали б ми зла, якби знали його наслідки? Питання сумнівне; у будь-якому разі, тієї хвилини я перебував справді у блаженному невіданні. Я весело вийшов із похмурого будинку, де мешкав так довго, зазнаючи розчарувань і труднощів; я повернувся до них спиною, відчуваючи таку полегкість, яку й висловити важко; останнім, що я чув, був жалісливий зойк мирної мелодії, ніби прощальний покрик невідомого й незримого скрипаля.

IV

Перед під'їздом на нас чекала князева карета, запряжена парою гарячих вороних огирів у срібній збруї. Чудові чистокровки били копитами землю та гризли вудила з нетерплячки; на появу господаря чепурний ліврейний лакей відчинив дверцята, шанобливо торкнувшись капелюха; на настійну вимогу

мого супутника я ввійшов першим і, опустившись на м'які подушки, піддався приємному усвідомленню розкоші й могутності, неначе дуже давно лишив позаду дні прикросів і журби. Відчуття голоду та щастя змагалися в мені, і я перебував у непевному, хисткому стані, який приходить, якщо довго постити: геть усе здавалося мені примарним і невідчутним на дотик. Я знав, що не зможу відчувати повноти свого дивовижного щастя, доки не буде задоволено моїх фізичних потреб. Мій мозок наче обертався вихром, мої думки були невиразні й безладні; мені здавалося, що й сам я перебуваю в якомусь чудернацькому сні, з якого маю негайно пробудитись.

Карета на гумових колесах їхала безшумно, вчувався тільки стукіт кінських копит ? коні мчали учвал.

Я бачив у напівмороку блискучі темні очі мого нового приятеля ? очі, що дивились на мене пильно й напружено.

? Чи не відчуваєте ви, що світ уже біля ваших ніг, ніби м'яч в очікуванні удару ногою? ? спитав він напівжартома, напівіронічно. ? Світові так легко надати руху. Розумні люди впродовж усіх віків намагалися зробити світ бодай не таким смішним ? результат один: він і надалі віддає нерозважності перевагу над мудрістю. Світ ? ніби м'яч або, скажімо, волян, ладний полетіти куди завгодно і як завгодно, аби лишень ракетка була золота!

? Ви говорите з якоюсь гіркотою, княже, ? сказав я. ? Але, без сумніву, маєте великий досвід щодо людей?

? Великий, ? повторив він із притиском. ? Мое князівство дуже просторе.

? То ви володар! ? вигукнув я з певним здивуванням. ? Отже, «князь» ? не просто почесний титул?

? О, за правилами вашої аристократії це просто почесний титул, ? швидко відповів він. ? Коли я сказав, що мое князівство просторе, я мав на думці, що владарюю скрізь, де люди підвладні силі багатства. Хіба з цього погляду я помилявся, твердячи, що мое князівство просторе? Хіба не е воно майже безмежним?

? Завважую, ви цинічні, ? сказав я. ? Однак ви, звичайно ж, вірите, що не все можна купити за гроші, ? честь і чесноту, наприклад?

Він окинув мене поглядом, загадково посміхаючись.

? Я припускаю, що честь і чеснота існують, ? відповів він. ? Оскільки вони існують, вони, звичайно, не можуть бути куплені. Але мій досвід навчив мене: я завжди можу купити все. Що біль шість людей називає честю і чеснотою? Щонаймінливіші, щонайхисткіші властивості. Призначте солідну суму, й вони розсіються на порошок. Визнаю, я одного разу зустрів випадок непідкупної чесності, однак то був лише один раз. Можливо, колись я зустріну таку чесність знову; зрештою, маю щодо того великі сумніви. Та повернімося до мене. Прошу вас, не думайте, що я нахваляюся перед вами та видаю себе під фальшивим титулом. Повірте, я справжній князь, і такого роду, яким жодна з ваших найстаріших фамілій не може похвалитись; але князівство мое зруйноване, й підданці мої розсіяні між усіма націями;

анархія, нігілізм та політичний безлад узагалі змушують мене радше мовчати про свої справи. На щастя, грошей маю достатньо, й лише вони торують мені шлях. Коли ми познайомимось ближче, ви більше дізнаєтеся про мою історію. Я маю багато інших імен і титулів поза тими, що позначені на картці, але користуюсь найпростішим із моїх імен, позаяк більшість людей спотворює вимову іншомовних назв. Близькі друзі зазвичай випускають титул та звать мене просто Люціо.

? Чи це ваше хресне ім'я? ? почав був я.

? Жодною мірою, я не маю хресного імені, ? перервав він поспішно й гнівно. ? Я не християнин.

Він говорив із такою нетерпимістю, що на хвилину я знітився, не знаючи, що відповісти.

? Справді? ? пробурмотів я зніяковіло. Він розреготався.

? «Справді?» Це все, що ви знайшли сказати! Справді, справді і знову справді! І ви не християнин, і ніхто інший: люди лише претендують на те, щоб зватися християнами, і в цьому лицемірстві, гідному прокляття, вони блюзнять більшою мірою, ніж пропащий янгол! А я нікого з себе не вдаю ? в мене одним-одна віра!

? І яка ж?..

? Глибока і страшна віра! ? проказав він, і голос його тремтів. ? Найгірше те, що вона істинна, бездоганно правильна, як машина світобудови! Однак говорити про це доцільно лише тоді, коли відчуваєш похмурість духу й бажання розмовляти про темні та страшні речі, а наразі ми прибули на місце призначення, і головним клопотом у нашому житті (а це найголовніший клопіт у житті більшості людей!) має бути питання нашого поживку.

Карета спинилася, й ми вийшли. На появу двійко вороних і срібної збруї швейцар готелю і двоє-трьох слуг кинулись були до нас, але князь пройшов до вестибюля, не помічаючи жодного з них, і звернувся до статечного чоловіка ? власного лакея, який вийшов назустріч із глибоким поклоном.

Я пробурмотів щось стосовно того, що хотів би найняти для себе кімнату в готелі.

? О, мій лакей зробить це для вас, ? сказав князь недбало. ? Готель далеко не заповнений; принаймні всі найкращі кімнати вільні, а ви, певна річ, хочете взяти одну з найкращих.

Слуга, який досі стояв і торгував витрішками, позираючи на мій потертий костюм з особливим презирством, що його нахабні холопи виявляють до тих, кого вважають за злидарів, ? той самий слуга, почувши князеві слова, миттєво змінив насмішуватий вираз своєї лисячої фізіономії й догідливо вклонився мені, коли я проходив повз нього. Мене пройняв дрозь відрази, поєднаний з певним злісним тріумфом: лицемірство на обличчі холопа було, як я знав, лише тінню, блідим відбиттям поведінки й манер «вищого» світу ? адже там чесноти не мають жодної ціни в порівнянні з грішми.

Якщо ви погано вдягнені через вашу нужденність ? вас відштовхнуть; але якщо ви багаті ? о, тоді можете носити потерту одіж, скільки вам заманеться: вам догоджатимуть, вам леститимуть і всюди запрошуватимуть, хоч би ви були найбільшим дурнем або першорядним негідником.

Такі думки невиразно блукали в моїй голові, поки я йшов за князем до його покоїв. Він наймав величезні апартаменти, які склалися з великої вітальні, ідальні, кабінету, оздоблених із надзвичайною розкішшю, крім того ? спальні, ванної кімнати й убиральні, а також кімнати для лакея та ще двох слуг.

Стіл, накритий для вечері і прикрашений кошиками найвишуканіших фруктів та квітів, виблискував дорогим кришталем, сріблом і порцеляною, і кілька хвилин по тому ми вже сиділи біля нього.

Лакей князя очолював обслугу, і в яскравому світлі електричних ламп я помітив, що обличчя цього чоловіка здавалося дуже похмурим і нелюб'язним, навіть таїло вираз злоби, але обов'язки свої він виконував бездоганно: був спритним, уважливим і шанобливим, ? тож я потайки докорив собі за інстинктивну неприязнь до нього. Його ім'я було Аміль; я мимоволі стежив за його рухами, такі вони були безшумні; кроки його нагадували скрадливу ходу кішки або тигра.

Йому допомагали ще двоє слуг, так само метких та добре вишколених, і я насолоджувався вишуканими стравами, яких так давно не куштував, та ароматним вином, про яке могли тільки мріяти найдосвідченіші знавці. Я вже почувався зовсім легко, розмовляв вільно й довірливо, і прихильність до мого нового друга зростала з кожною хвилиною, перебутою в його товаристві.

? Чи маєте ви намір продовжувати літературну кар'єру тепер, коли ви отримали цю невеличку спадщину? ? спитав князь після вечері, коли Аміль, поставивши перед нами вишуканий коньяк та сигари і шанобливо вклонившись, вийшов.

? Звісно, ? відказав я, ? хоча б для власного задоволення. При грошах я зможу привернути до себе увагу. Жодна газета не відмовить у добре оплаченій рекламі.

? Слушно! Але натхнення ? чи сумісне воно з набитим гаманцем і порожньою головою?

Це зауваження розгнівало мене.

? Ви вважаєте, що голова в мене порожня? ? спитав я, дещо ображений.

? Не тепер, любий мій Темпест: не дозволяйте випитому токайському чи коньяку так поспішно говорити за вас. Запевняю, я не вважаю, що у вас порожня голова; навпаки, я чув і я переконаний, що голова ваша була і є сповнена ідей ? прекрасних ідей, оригінальних ідей, небажаних у світі літературної псевдокритики. Але чи будуть ці ідеї надалі пускати паростки у вашому мозку чи повний гаманець придушить їх? ? ось у чім питання. Мільйонери рідко коли обдаровані оригінальністю й натхненням ? так уже

ведеться. Припускають, що натхнення приходить згори, а гроші ? знизу... Зрештою, у вашому випадку і натхнення, і оригінальність можуть і надалі процвітати й давати плоди, я в цьому переконаний! Хоча нерідко трапляється, що коли мішок із грішми випадає на долю честолюбного генія, Бог залишає його, а диявол увиходить у свої права. Чи ви ніколи про це не чули?

? Ніколи! ? відповів я, всміхаючись.

? Звичайно, ці слова звучать сміховинно й по-дурному в наш вік, коли не вірять ані в Бога, ані в чорта. Між тим, вони означають, що слід обирати між генієм і грішми: геній ? це Верх, а гроші ? Низ; не можна водночас літати і плазувати.

? Важко повірити, що гроші змушують людину плазувати, ? сказав я. ? Як на мене, це єдиний засіб, необхідний, щоби піднести її обдарування до найбільших висот.

? Ви так вважаєте?

Князь запалив сигару; вигляд він мав поважний і занепокоєний.

? Тоді, боюся, ви мало обізнані в натуральній психології ? саме так я називаю ці речі. Те, що належить землі, до землі й горнеться. Розумієте? Золото належить землі; ви видобуваєте його звідти, ви використовуєте його. Геній являється хтозна звідки ? ви не можете ані викопати його, ані виготовити, а можете лише стояти й чудуватися; цей рідкісний гість, примхливий, наче вітер, зазвичай спричиняє сумне спустошення в людських умовах. Він вивищується над земними смаками та уявленнями, і ті, кого він осяває, завжди живуть у незвіданих піднесених світах. Тоді як гроші ? це користь, співвідносна з поверхнею землі: коли вам їх вистачає, ви впевнено сходите вниз і вниз лишаєтесь!

Я засміявся.

? Слово честі, ви виголошуєте дуже красномовні проповіді проти багатства! ? сказав я. ? Між тим, самі ви надзвичайно багаті. Хіба ви на це нарікаєте?

? Ні, я не нарікаю, адже це не має жодного сенсу ? саме марнування часу, ? заперечив він. ? А я ніколи не марную свого часу. Але я вам кажу правду: геній і велике багатство не живуть разом. Візьмімо за приклад мене: ви й уявити собі не можете, які величезні здібності я мав колись! Колись давно, до того, як зробився володарем!..

? Я певен, що ви маєте їх і тепер, ? стверджував я, милуючись його шляхетним обличчям і прекрасними очима.

Дивна тонка усмішка, яку я помічав уже не раз, знову осяяла його обличчя.

? Вам хочеться говорити мені компліменти! ? сказав він. ? Вам, як і багатьом іншим, до вподоби моя зовнішність, але, врешті-решт, ніщо не є таким оманливим, як зовнішність. Причиною цієї оманливості є ось що: ми, тільки-но виростаємо з дитячого віку, ненастанно намагаємося здаватися не

такими, якими ми є, і шляхом повсякчасної практики досягаємо того, що наша фізична форма починає приховувати наш справжній зміст. Це вимагає розуму й майстерності, але справа того варта: кожен індивід стіною власного тіла захищений від шпигування друзів чи ворогів. Кожен являє собою самотню душу ув'язнену у власноруч збудованій тюрмі, і кожен знає про це; коли він залишається наодинці з собою, то часто ненавидить себе, подекуди навіть боїться лютої потвори, прихованої під маскою власного тіла, і силкується забути про її гнітючу присутність, шукаючи того забуття в п'яцтві й розпусті, що й трапляється інколи зі мною. Ви б не подумали цього про мене, чи не так?

— Ніколи, — швидко промовив я. Щось у його голосі та погляді невимовно зворушило мене. — Ви зводите на себе наклеп!

Він стиха засміявся.

— Може бути! — недбало зронив він. — Але це змусить вас думати, що я не гірший від більшості людей! Але повернімося до питання про вашу літературну кар'єру. Ви сказали, що написали книжку; чудово, надрукуйте її й побачите результат. Можливо, він буде успішним. А способів улаштувати цей успіх багато. Про що ваша історія? Сподіваюся, щось нескромне?

— Ясна річ, що ні! — заперечив я палко. — Це повість про найшляхетніші взірці життя, про найвищі прагнення! Я писав її з наміром піднести й очистити думки моїх читачів, утішити тих, хто тужить і страждає...

Ріманський усміхнувся співчутливо.

— Ваша книжка не годиться, — перервав він. — Не годиться, запевняю вас. Вона не відповідає духові часу. От якби ви змалювали «першу ніч» із описом розкішної вечері та всіх наслідків сп'яніння — тоді, можливо, твір мав би шанси. Інше не має жодного сенсу. Щоб мати успіх, книжка не мусить мати літературну цінність — їй досить бути непристойною. Непристойною в такій мірі, щоб не ображати почуттів передової жінки. Це відкриє вам широку царину. Опишіть у подробицях любовну інтригу, розпростортеся про народження дітей — словом, говоріть про чоловіків і жінок, як про тварин, що існують для єдиної мети — розмноження! Тоді матимете величезний успіх. Не буде жодного критика, який би не схвалив вас, не буде жодної п'ятнадцятилітньої школярки, яка б не поглинала очима ваших сторінок у тиші своєї дівочої спальні!

Його погляд блищав таким злісним глуфом, що я, спантеличений, не міг відшукати відповідь, і він вів далі:

— Як це вам спало на думку, любий Темпест, писати книжку про «найшляхетніші взірці життя», як ви висловлюєтесь? На цій планеті немає шляхетних взірців життя; всюди панує підла торгівля. Людина — ніщо, і всі її цілі так само нікчемні, як і вона сама. Бо шляхетні взірці життя шукають інших світів. Інші світи існують!.. І потім, люди не бажають підносити й очищувати своїх думок романами: задля цього вони відвідують церкву, причім неймовірно нудьгують упродовж служби Божої, а романи читають задля задоволення. І навіщо ви хочете втішати людей, які зазвичай тільки через власну глупоту завдають собі мук? Вони не хотіли допомогти

вам. Вони не дали вам шести пенсів, щоб урятувати вас від голоду. Друже мій, облиште ваше безглуздя разом зі злиденністю. Живіть для себе. Якщо ви житимете для інших, дістанете у відповідь чорну невдячність; тож пристаньте на мою пораду і не жертвуйте власними інтересами з жодних міркувань!

Він вийшов із-за столу й говорив, стоячи спиною до яскравого вогню й спокійно палячи сигару. Я дивився на його гарну фігуру й обличчя ? дивився та мучився тяжкими сумнівами, які затьмарили мій захват.

? Якби ви не були таким прекрасним, я сказав би, що ви без серечні, ? промовив я нарешті. ? Однак ваші риси цілковито суперечать вашим словам. Насправді ви не маєте тієї байдужості до людства, яку намагаєтесь виявляти. Уся ваша зовнішність свідчить про великодушність, якої ви не можете в собі здолати, навіть якби хотіли. Крім того, хіба ви не прагнете завжди робити добро?

Він усміхнувся.

? Завжди! Тобто я завжди зайнятий задоволенням людських бажань. Чи добре це з мого боку, чи погано ? питання двозначне. Людські бажання безмежні; єдине, чого жоден з людей, як мені видається, не бажає, ? це розірвати зі мною знайомство!

? Ще б пак, звісно, що ні! Зустрівши вас, мати таке бажання неможливо! ? І я засміявся, здивований із такої дурниці.

Князь скося кинув на мене загадковий погляд.

? Людські бажання не завжди доброзичливі, ? заважив він, обернувшись, аби струсити попіл від сигари за камінні ґратки.

? Але ж ви, безперечно, не потураєте їм у їхніх пороках! ? ви гукнув я, досі сміючись. ? То був би вже надмір добродетності!

? Бачу, ми потонемо в сипучих пісках теорії, якщо підемо в цій розмові далі, ? сказав він. ? Ви забуваєте, друже мій: ніхто не може постановити, що таке порок і що таке чеснота. Вони подібні до хамелеона: в різних краях набувають різного забарвлення. Авраам мав двох чи трьох дружин і кількох наложниць, а він, за Святим Письмом, був людиною добродетельною; тоді як лондонський лорд Том-Ноббі за наших днів має одну дружину й кількох наложниць та й у решті має багато спільного з Авраамом, проте вважається жадливою особою. Змінімо тему, інакше ми ніколи не скінчимо. Що робитимемо цього вечора далі? Є в Тіволі симпатична дівчинка з гарною статуєю, яка знайшла собі пристановище у маленького бездільного герцога; варто подивитись на її дивовижне кривляння, завдяки якому вона втирається в англійську аристократію! Чи, може, ви втомилися й бажаєте відпочити?

Правду кажучи, я був геть утомлений хвилюваннями дня ? як фізично, так і морально. Моя голова обважніла після вина, від якого я вже зовсім відвик.

? Дійсно, мені б найдужче хотілося лягти спати, ? зізнався я. ? До речі, що там з моєю кімнатою?

? О, Аміель подбав про це; зараз ми питаємо його. Князь подзвонив, і лакей негайно з'явився.

? Ви приготували кімнату для містера Темпеста?

? Так, ваша світлосте. Апартаменти поряд, майже навпроти. Кімната вмебльована не так, як належить, але я, наскільки міг, зробив її комфортабельною для ночі.

? Дякую, ? сказав я, ? я вам дуже вдячний. Він шанобливо вклонився.

? Дякую вам, пане.

Лакей пішов, і я зробив рукою жест, щоб побажати господареві доброї ночі. Князь узяв мою простягнену руку й потримав у своїй, допитливо дивлячись на мене.

? Ви мені подобаєтесь, Джеффри Темпест, ? сказав він. ? Ви подобаєтесь мені: ви маєте в собі дещо вище, ніж має звичайна земна тварина. Тому я хочу запропонувати вам щось таке, що може видатися дивним. Ось що: якщо я не подобаюсь вам, скажіть це негайно, і ми розійдемося тепер, раніше, ніж пізнаємо один одного. Я намагатимусь більше не зустрічатись на вашому шляху ? хіба що ви самі станете шукати мене. Якщо ж, навпаки, я вам подобаюсь, якщо вам здається, що мій характер і спосіб мислення нагадують ваші, то дайте мені обіцянку, що будете моїм другом і товаришем, принаймні, на якийсь час, на кілька місяців. Я введу вас у найкраще товариство, відрекомендую найвродливішим жінкам Європи, так само як і найвишуканішим чоловікам. Я їх усіх знаю і гадаю, що можу стати вам у пригоді. Але якщо у глибині душі таїться бодай найменша відраза до мене, ? тут він на мить спинився і потім повів далі з надзвичайним пафосом, ? в ім'я Господне, не приховуйте її, і я піду, позаяк, присягаюся вам, я не той, за якого видаюся!

Приголомшений його дивним поглядом і незвичайними манерами, я вагався лише мить, і ця мить, я знав, вирішувала мою долю. То була правда: мене бентежило якесь недовірливе, відворотне почуття до цього чарівного, але цинічного чоловіка, і той, вочевидь, угадав його. Однак тепер усі підозри розвіялись, і я стиснув його руку в новому пориві щирості.

? Мій друже, ваше попередження надійшло запізно, ? сказав я з радістю. ? Ким би ви не були чи за кого б себе не вважали, я відчуваю до вас велику симпатію і щасливий, що зустрів вас. Мій давній товариш Керрінгтон дійсно зробив мені послугу, познайомивши нас, і запевняю вас, що я пишатимусь нашою дружбою. Ви, здається, відчуваєте насолоду від самоприниження? Однак є старе прислів'я: «Не такий страшний чорт, як його малюють!»

? І це слушно, ? промовив він замислено. ? Бідолашний чорт! Його провини, без сумніву, перебільшені. Відтак, ми друзі?

? Маю надію, не я перший порушу угоду?..

Князеві темні очі з увагою спинились на мені, хоча в них, здавалося, таївся усміх.

? Угода ? влучне слово, ? сказав він. ? Отже, вважаймо це угодою. Маючи віднині статки, ви обійдетесь без матеріальної допомоги, але, повторюю, я гадаю, що стану вам у пригоді, щоби ввести вас у товариство. І, звичайно, ви схочете закохатись, якщо ще не закохані?

? Ні, ? швидко відповів я, й це була правда. ? Досі я не зустрічав жодної жінки, яка б відповідала моїм вимогам стосовно вроди.

Він зайшовся в реготі.

? Дійсно, самовпевненості вам не бракує, ? зазначив він. ? Тільки довершена врода задовольнить вас? Однак візьміть до уваги, мій друже: хоч ви і показний, і поставний молодий чоловік, але самі не вповні Аполлон!

? Не в тім річ, ? завважив я. ? Чоловік повинен обирати собі дружину уважним оком, так само як він обирає би коня чи вино: або досконалість, або нічого.

? А жінка? ? спитав Ріманський, і очі його блиснули.

? Жінка насправді не має права вибору, ? відповів я; оскільки це був один із моїх улюблених аргументів, то говорив я охоче. ? Вона мусить коритися, коли її жадають. Мужчина ? завжди мужчина, а жінка ? тільки його приналежність, і не маючи вроди, вона не може розраховувати ані на його прихильність, ані на підтримку.

? Слушно! Вельми слушно і логічно! ? вигукнув він, зробившись на хвилину надзвичайно серйозним. ? Я сам не симпатизую новим ідеям щодо жіночої інтелектуальності. Вона лише самиця чоловіка, вона не має власної душі, крім тієї, яка є відбиттям його душі, і, позбавлена логіки, вона не здатна мати правильні судження стосовно речей. Це істеричне створіння породжує весь обман, який тільки існує на землі, ? і самого цього вже достатньо, щоб зрозуміти, яку примітивну істоту являє собою жінка! Цікаво простежити, скільки зла вона завдала світові, руйнуючи плани наймудріших радників і королів, пануючи над ними, тоді як саме вони, без сумніву, мали б панувати над нею! А за нинішньої доби жінка зухваліша, ніж будь-коли.

? Це тільки перебіжна фаза, ? заперечив я недбало, ? започаткована кількома несимпатичними особинами жіночої статі. Я так мало цікавлюся жінками, тож не впевнений, чи одружуся коли-небудь.

? Маєте досить часу для міркувань, а наразі забавляйтесь з красунями en passant[1 - Побіжно (фр.).], ? сказав він, пильно стежачи за мною. ? Я тим часом покажу вам усі можливі шлюбні ринки у світі, хоча найбільший з-поміж них, звичайно, ? наша столиця. Чудові торги маєте попереду, любий друже! За екземплярчики прекрасних блондинок і брюнеток правлять загалом дуже дешево. Ми розглянемо їх на дозвіллі. Я радий, що ви самі вирішили приятелювати зі мною, бо я дуже гордий ? можу сказати, гордий, як диявол, ? і ніколи не залишаюсь у товаристві людини, якщо вона виявляє бодай найменше бажання позбутись мене. Добраніч!

? Добраніч! ? відповів я. Ми знову потисли один одному руки і не встигли роз'єднати їх, як раптом сяйнула яскрава блискавка, супроводжувана

страшними перекоатами грому. Електрика погасла, і тільки вогонь у каміні осявав наші обличчя. Я був трохи ошелешений і почувався зніяковіло; князь залишався цілком бай дужим, і очі його блищали в темряві, немов очі кішки.

? Яка гроза! ? зауважив він. ? Такий грім узимку ? доволі незвичайне явище. Аміеле!

Лакей увійшов, його зле обличчя скидалося на білу маску посеред мороку.

? Ці лампи погасли, ? промовив князь, ? дивно, що цивілізоване людство ще не вповні навчилося давати собі раду з електричним світлом. Чи можете ви поладнати їх, Аміеле?

? Так, ваша світлосте.

Минуло кілька хвилин, і завдяки вправним маніпуляціям, яких я не зрозумів і не міг бачити, кришталеві ріжки засвітилися новим блиском.

Знову прогуркотів грім, і розпочалась надзвичайно сильна злива.

? Справді, дивна погода, як на січень, ? сказав Ріманський, знову простягаючи мені руку. ? Добраніч, друже мій! Спіть спокійно!

? Якщо гнів стихії мені дозволить, ? усміхнувся я.

? О, що вам за діло до стихії! Людина панує над усіма стихіями чи, принаймні, невдовзі так буде. Аміеле, покажіть містерові Темпесту його кімнату.

Аміель послухався і, перейшовши коридор, провів мене до просторих розкішних апартаментів, пишно оздоблених і яскраво освітлених. Затишним теплом війнуло на мене, коли я ввійшов. І я, що з дитинства не бачив такої розкоші, почувся як ніколи враженим, із радістю усвідомивши мое несподіване та небувале щастя.

Аміель із повагою чекав, час від часу крадькома кидаючи на мене погляди, в яких, мені здавалося, можна було прочитати щось глузливе.

? Чим можу служити вам, пане? ? спитав він.

? Дякую, ви мені не потрібні, ? відказав я, силкуючись надати своєму голосові недбалої інтонації. Так чи інак, але я відчував, що цьому чоловікові слід указувати на його місце. ? Ви були дуже уважливі, я цього не забуду.

Легка усмішка промайнула на його вустах.

? Вельми вдячний, пане. Добраніч!

І він пішов, лишивши мене самого. Я ходив туди-сюди кімнатою, радше машинально, ніж свідомо; я намагався думати, збагнути дивовижні події дня, але в моєму мозкові досі панував хаос і єдиним рельєфним образом була яскрава особистість мого нового друга Ріманського.

Його незвичайна зовнішність, приємне поведження, його оригінальний цинізм, поєднаний з глибоким почуттям, якому я не міг віднайти назви, всі несуттєві, однак рідкісні обставини його походження та риси характеру переслідували мене: я відчував, що все це віднині нерозривно поєднане зі мною та з усім, що зі мною пов'язане.

Я роздягнувся, стоячи перед вогнем, прислухаючись до дощу та грому, який тепер затихав у гнівних відлуннях.

? Джеффри Темпест, світ відкрився перед тобою! ? сказав я, звертаючись до самого себе. ? Ти молодий, здоровий, показний та розумний; на додачу тепер маєш п'ять мільйонів на рахунок й багатого князя за приятеля. Чого ж іще ти бажаєш від фортуни? Нічого, крім слави! А цього ти досягнеш легко, бо в наші часи навіть слава купується, так само як і кохання. Твоя літературна каторга, хлопче, закінчилася ? твоя зірка сходить! Насолоджуйся спокоєм та задоволенням упродовж решти свого життя. Ти щасливець! Нарешті твій день настав!

Я кинувся на м'яке ліжко й намагався заснути, але в напівдрімоті ще чув віддалені глухі відгомони грози. Одного разу мені вчувся голос князя, який кликав: «Аміеле! Аміеле!» ? з дикістю лютого буревію. Іншого разу я раптово прокинувся через враження, ніби хтось підійшов і дивиться на мене.

Я сів на ліжку й вгледівся в темряву: вогонь у каміні згас. Я повернув ключика маленької електричної лампочки поблизу ліжка, і кімната освітлилась, однак нікого в ній не було.

Між тим уява надалі бавилася зі мною, і перед тим як знову заснути, я чув ? чи мені здалося? ? біля себе свистячий шепіт: «Тихше! Не турбуй його! Нехай безумний спить у своєму безумстві!»

V

Наступного ранку, щойно вставши, я довідався, що його світлість ? як називали князя Ріманського його слуги і прислужники готелю, ? поїхав верхи до парку, лишивши мене снідати на самоті. Тому я зійшов до загальної зали, де мені догідливо прислуговували, незважаючи на мою потерту одіж, яку я досі мусив носити, не маючи нічого на зміну. Коли я хотів би поснідати? О котрій годині маю намір обідати? Чи залишатимусь у своїх апартаментах? Чи, може, вони не задовольняють мене? Можливо, я волів би апартаменти, подібні до тих, що займає його світлість?.. Усі ці шанобливі питання спершу дивували мене, а потім почали тішити. Якись таємничі агенти, вочевидь, поширили чутки про мое багатство, і це був перший результат. У відповідь я сказав, що наразі нічого не можу вирішити й віддам відповідні розпорядження не раніше як за кілька годин, а поки що залишаю кімнату за собою. Після сніданку я зібрався був іти до своїх повірників, та щойно замовив екіпаж, як побачив мого нового приятеля: він повертався з прогулянки. Князь сидів верхи на прекрасному гнідому огирі з

дикими очима, ноги якого тремтіли від напруги, ? напевно, він щойно мчав щодуху й тепер гарячкував під владною, твердою рукою іздця, яка стримувала тварину. Кінь стрибав і крутився між кебами й возами, що видалося б доволі ризикованим, якби вершником був хтось інший, а не Ріманський. Удень князь видавався ще кращим на вроду: легкі рум'янці забарвлювали природну блідоту обличчя, а очі блищали задоволенням після моціону. Я чекав його наближення, так само як і Аміль, який зазвичай з'являвся в коридорі готелю у мить прибуття свого пана. Ріманський, побачивши мене, посміхнувся й торкнувся руків'ям хлиста до капелюха, що мало означати поклін.

? Ви довго спите, Темпесте! ? сказав він, зістрибуючи з коня й кидаючи повід грумові, який його супроводжував. ? Завтра ви маєте поїхати зі мною й долучитися до «Товариства печінки», як говориться модним жаргоном. Раніше вимовляти слово «печінка» або інші назви внутрішніх органів уважалося за найвищу міру неделікатності, але тепер усе змінилось, і ми вбачаємо особливе задоволення в міркуваннях про негарні фізіологічні предмети. І в «Товаристві печінки» ви побачите заразом усе мистиве панство, яке запродало душу дияволу, ? людей, які об'їдаються до того, що годні луснути, а потім із поважним виглядом парадують на добрих конях, надто добрих як на такий кепський тягар, і сподіваються в такий спосіб вигнати диявола зі своєї зараженої крові. Вони думають, що я один із них, але помиляються.

Він поплескав коня, і грум відвів його; після швидкого бігу мило вкривало плямами лиснючі груди й передні ноги тварини.

? Навіщо ж ви приєднуєтесь до товариства? ? спитав я, сміючись і дивлячись на князя з неприхованим захватом: костюм для верхогонів добре сидів на ньому й ніколи ще його чудова статура так не впадала мені у вічі. ? Ви дурите їх!

? Так, ? відказав він, ? і, знаєте, я не єдиний у Лондоні, хто їх дурить. А куди це ви налагодилися?

? До тих повірників, що написали мені вчора. Назва фірми ? «Бентам і Елліс». Чим раніше я матиму з ними розмову, тим краще. Як ви гадаєте?

? Так, але ось що, ? і він відвів мене вбік, ? вам слід мати при собі готівку. Для вашої репутації недобре буде, якщо ви відразу ж звернетесь по гроші; немає жодної потреби пояснювати цим юристам, що їхній лист застав вас на порозі голодної смерті. Візьміть цей гаманець ? пам'ятайте, ви дозволили мені бути вашим банкіром! А дорогою зайдіть до якого-небудь відомого кравця й одягніться як слід.

Він відвернувся й швидко пішов геть, а я, зворушений його добротою, поспішив за ним.

? Стривайте, Лючіо!

Уперше я називав його на ім'я. Він спинився.

? Ну?

Він уважно на мене подивився й посміхнувся.

? Ви не даєте мені часу говорити, ? промовив я тихо, оскільки ми стояли у загальному коридорі готелю. ? Річ у тім, що я маю гроші, тобто можу їх негайно отримати. Керрінгтон надіслав мені в листі чек на п'ятдесят фунтів, я не встиг вам про це сказати. Він був такий добрий, що позичив їх мені. Візьміть цей чек як гарантію за гаманець. До речі, скільки в гаманці?

? П'ятсот банківськими білетами.

? П'ятсот! Любий друже, мені не потрібно стільки. Це забагато!

? За наших часів краще мати забагато, ніж замало! ? швидко заперечив він. ? Любий Темпесте, не надавайте цьому надто великої ваги! П'ятсот фунтів ? це насправді ніщо. Ви можете витрати ти їх на один туалетний несесер, наприклад. Краще відішліть назад Джонові Керрінгтону його чек: я не дуже вірю в його щиросердність, беручи до уваги, що кількома днями перед моїм від'їздом з Австралії він відкрив копальню, оцінену приблизно у сто тисяч фунтів.

Я вислухав це з великим здивуванням і, мушу зізнатись, почувався дещо скривдженим. Відвертий і великодушний характер мого приятеля Босслза, здавалося, раптом примерк у моїх очах. Чому в листі він жодним словом не обмовився про свій успіх? Чи злякався, що я надалі турбуватиму його проханнями про позики? Мабуть, мій вигляд зраджував мої думки, оскільки Ріманський, який спостерігав за мною, сквалливо додав:

? Хіба він вам не згадував про своє щастя? Це не по-приятельському, але, як я вже говорив, гроші часто псують людину.

? О, гадаю, він не мав наміру зневажити мене, ? поспішив я сказати з вимушеним усміхом. ? Без сумніву, це буде темою його наступного листа. Що ж стосується цих п'ятисот фунтів...

? Облиште, любий мій! ? проказав князь нетерпляче. ? Навіщо ви говорите про гарантії? Хіба ви самі не є моєю найпевнішою гарантією?

Я засміявся.

? Ну так, тепер я цілком благонадійний і не маю наміру тікати.

? Від мене? ? спитав він із напівхолодним, напівлагідним поглядом. ? Ні, не думаю!

Він зробив легкий жест рукою й залишив мене, а я, поклавши шкіряного гаманця з банкнотами в бічну кишеню, покликав кеб і поїхав на Басінгхолл-стріт, де чекали на мене мої повірники.

Діставшись місця призначення, я звелів доповісти про себе, і мене негайно з великою пошаною прийняли двоє маленьких чоловічків, які являли собою «фірму». На мое прохання вони відіслали вниз клерка, щоб розплатитися й відпустити кеб, і я, відкривши гаманець Лючіо, попросив їх розмінити

банкноту в десять фунтів на золото та срібло, що вони зробили з великою охотою.

Потім ми разом узялися до справ. Мій померлий родич, якого я, як себе пам'ятаю, ніколи не бачив, але він бачив мене сиріткою на руках у годувальниці, залишив мені геть усе, що мав, включно з кількома рідкісними колекціями картин і коштовностей. Заповіт був таким коротким і однозначним, що не було жодної можливості над ним мудрувати, й мені було оголошено, що за тиждень, найбільше за десять днів, усе буде впорядковано й надано в мое виключне розпорядження.

— Ви дуже щаслива людина, містере Темпест, — сказав мені старший компаньйон, містер Бентам, згортаючи останній доку мент. — У ваші літа ця княжа спадщина обіцяє вам або великі втіхи, або велике прокляття? ніколи не знаєш! Таке величезне багатство накладає велику відповідальність.

Мене насмішила зарозумілість цього слуги закону, який насмілювався повчально просторікувати про мое щастя.

— Багато хто охоче взяв би на себе таку відповідальність і по мінявся б зі мною місцями, — сказав я викличним тоном, — самі ви, наприклад?

Я знав, що це заувага поганого тону, але зробив її навмисне, вважаючи, що не Бентамова справа проповідувати мені про відповідальність, пов'язану з багатством. Однак він не образився, тільки скосив на мене пильний погляд; у цю мить він скидався на замислену ворону.

— Ні, містере Темпест, ні, — відповів він сухо, — не думаю, щоб я з вами помінявся місцями. Я є тим, чим є, та мене це задовольняє. Моя голова? мій банк, і цей банк забезпечує мені відсоток цілком достатній, щоб жити. Це все, чого я бажаю. Жити не злидарюючи й чесно працювати? з мене досить. Я ніколи не заздрив багатству.

— Містер Бентам філософ, — заважив його компаньйон містер Елліс, усміхаючись. — Завдяки нашій професії, містере Темпест, ми так часто зустрічаємось із примхами долі, що, спостерігаючи мінливе щастя наших клієнтів, самі вчимося задовольнятися з малого.

— Я цього не навчився й досі, — сказав я весело. — Але цієї миті визнаю, що задоволений.

Кожен із них віддав мені легкий офіційний поклін, і містер Бентам потиснув мені руку.

— Справу владнано, дозвольте мені привітати вас, — проказав він чемно. — Звісно, будь-якої миті, якщо ви забажаєте доручити ваші справи комусь іншому, ми? я та мій компаньйон? із цілковитою готовістю ретируємося. Однак ваш померлий родич ставив ся до нас із великою довірою...

— І я також, запевняю вас! — швидко перервав я. — Ви зроби те мені ласку, якщо надалі провадитимете мої справи, як ви роби л це для мого родича, і майте певність, що я буду вдячний.

Двоє маленьких чоловічків уклонилися знов, і цього разу містер Елліс потиснув мені руку.

— Ми зробимо все, що в наших силах, містере Темпест. Чи не так, Бентам?

Бентам поважно кивнув головою.

— А тепер, Бентам, — повів далі Елліс, — як ви гадаєте, чи слід сказати містерові Темпесту... чи, може, не варто?

— Можливо, — відповів сентенційно Бентам, — краще буде сказати.

Я дивився то на одного, то на другого, нічого не розуміючи. Містер Елліс потер руки й усміхнувся.

— Річ у тім, містере Темпест, що ваш покійний родич, хоча людиною був тонкою й досить розумною, мав одну вельми дивну ідею — можливо, якби він уперто її тримався, вона могла б довести його до божевільні й таким чином завадила б йому розпорядитися своїм величезним багатством так мудро та справедливо; на щастя для нього і для вас, він не надто обстоював її й до останнього дня залишався талановитим ділком. Але я не думаю, щоб сам він коли-небудь уповні звільнився від тієї ідеї, чи не так, Бентам?

Бентам замислено роздивлявся чорну округлу мітку від газового ріжка на стелі.

— Не думаю, ні, не думаю, — проказав він. — Надто він був у ній переконаний.

— Що це за ідея, нарешті? — спитав я нетерпляче. — Чи не займався він винайденням нового літального апарата, щоб у такий спосіб спекатися своїх грошей?

— Ні, ні, ні! — і містер Елліс розсміявся тихим, приемним сміхом. — Ні, шановний пане, жодні фантазії в царині механіки або торгівлі не захоплювали його уяви. Він надміру... е... гадаю, я можу так сказати... він надто глибоко опирався тому, що зветься у світі поступом, — надто глибоко, щоб сприяти цьому поступові новими винаходами або будь-якими іншими засобами. Бачите, мені трохи незручно пояснювати вам те, що дійсно видається за найфантастичнішу, найбільш неоковирну ідею... Скажу на початку, що ми насправді ніколи не знали, яким шляхом він надбав своє багатство. Чи не так, Бентам?

Бентам щільно стулив уста.

— Ми здійснювали операції з великими сумами, — вів далі Елліс, — і радили, як їх краще розмістити; але запитувати, звідки вони йдуть, було не нашою справою. Чи не так, Бентам?

Бентам статечно кивнув головою.

— Нам довіряли, — говорив Елліс, делікатно стискаючи кінчики пальців, — і ми намагалися виправдати цю довіру нашою скромністю та відданістю, і лише після довгих років ділових зв'язків наш клієнт повідомив нам свою ідею,

найхімернішу, найнеймовірнішу з усього, що тільки можна уявити: він був переконаний, що запродався дияволу та що його величезне багатство було результатом торговельної угоди. Я широко розреготався.

— Що за безглузда думка! — вигукнув я. — Бідолашний! Вочевидь, він був несповна розуму! Чи, може, він ужив цього вислову лише у фігуральному розумінні?

— Не думаю, — заперечив містер Елліс, досі погладжуючи свої пальці, — не думаю, що лише у фігуральному розумінні. Чи не так, Бентам?

— Рішуче — ні, — відказав Бентам поважно, — він говорив про торговельну угоду як про факт, який справді відбувся.

Я знов засміявся, але вже не так широко.

— За наших часів люди мають різноманітні фантазії, — сказав я. — Ідеї Блаватської^[2] — Олена Блаватська (1831?1891) — засновниця всесвітнього теософського товариства, яке сформувало ідею створення ядра Вселенського братства людства без поділу на раси, віросповідання, статі, за кольором шкіри, а також сприяло вивченню порівняльної релігії, філософії та науки, досліджувало непояснювані закони природи та сили, приховані в людині. Сприяла поширенню буддизму в Старому й Новому Світі.], Безант^[3] — Анні Безант (1847?1933) — учениця О. Блаватської, авторка низки праць із теософії.], гіпнотизм... Нема чого дивуватись, якщо хтось ще зберіг старі дурні забобони, наприклад віру в існування диявола; але для людини з цілком здоровим глуздом...

— Та-ак, так, — перервав містер Елліс, — ваш родич був людиною з цілком здоровим глуздом, і ця ідея була єдиною фантазією, закоріненою в його глибоко практичному розумі. Будучи тільки ідеєю, вона навряд чи варта уваги; однак, можливо, добре — містер Бентам зі мною погоджується? — добре, що ми згадали про неї.

— Для нас велике полегшення, що ми згадали про неї, — підтвердив містер Бентам.

Я посміхнувся, подякував їм і підвівся, щоб піти. Вони ще раз одночасно вклонились мені, у цю мить нагадуючи близнюків — так спільна юридична практика позначилась на їхніх рисах.

— До побачення, містере Темпест, немає потреби говорити, що ми служитимемо вам, як служили нашому попередньому клієнтові, в міру наших сил. Можна спитати, чи не потребуєте ви тієї або іншої суми негайно?

— Ні, дякую вам, — відповів я, відчуваючи певну вдячність до свого друга Ріманського, який поставив мене в цілком незалежне становище перед цими адвокатами. — Дякую вам, я маю більше, ніж потребу.

Вони, вочевидь, дещо здивувались, однак утримались від зауважень.

Вони занотували мою адресу й доручили клеркові провести мене. Я дав йому півсоверена та наказав випити за мое здоров'я, і він охоче пообіцяв це зробити.

Потім я пішов пішки, досі впевняючи себе, що це не сон, що я справді мільйонер і що це така сама правда, як те, що двічі по два ? чотири.

Звернувши за ріг, я несподівано зіткнувся з джентльменом, який виявився тим самим редактором, що напередодні знехтував мій рукопис. Упізнавши мене, редактор одразу спинився.

? Куди ви прямуєте? ? спитав він. ? Досі маєте надію десь розмістити цей злочасний роман? Дорогенький, повірте мені, він геть непридатний..

? Непридатний? Буде придатний, ? сказав я спокійно, ? я сам видам його.

Він відступив.

? Самі видасте? Сили небесні! Та це вам обійдеться в шістдесят, сімдесят або й сто фунтів стерлінгів!

? Навіть якби це коштувало тисячу ? мені байдуже. Рум'янці залили його обличчя, й очі широко розкрилися зі здивування.

? Я думав... даруйте мені, ? затинався він, ? я думав, ви злидарюєте...

? Я злидарював, ? відповів я сухо, ? та не злидарюю тепер. Його неймовірно розгублений вигляд ? тим паче, що я остаточно ще не прийшов до тями після подій, які перевернули мое життя, ? справив на мене таке палке враження, що я розреготався ? дико, шумно, несамовито! Це, вочевидь, стривожило його, оскільки він почав нервово озиратись довкола, ніби подумуючи про втечу.

Я схопив його за руку й промовив, намагаючись угамувати цю майже істеричну веселість:

? Я не божевільний, не думайте так, я просто мільйонер!

І я знову зайшовся в реготі: становище видавалося мені вкрай смішним, але статечний редактор, вочевидь, тримався іншої думки, і його риси відбивали таку щирю стривоженість, що я спромігся на останнє зусилля й нарешті опанував себе.

? Даю вам слово честі, я не жартую, це факт. Учора ввечері я потребував обіду, й ви, як людина добросерда, запропонували мені його; нині я маю п'ять мільйонів. Не дивіться так! Ви дістанете апоплексичний удар! Отже, я вам сказав, що сам видам свою книжку, й вона мусить мати успіх! О, я цілком серйозний! Тепер у моєму гаманці задосить грошей, щоб заплатити за видання!

Я випустив його руку, й він відсахнувся, ошелешений та засоромлений.

? З нами Бог! ? пробурмотів він, ? це схоже на сон! Я ніколи в житті не був такий здивований!

? І я теж! ? я ледь поборював спокусу знову вибухнути реготом. ? Але в житті, як і в казках, трапляються дива, і твір, який відкинули «лектори», буде подією сезону! Скільки ви візьмете, щоб видати його?

? Я? Щоб я видав його?

? Так, ви! А чом би й ні? Якщо я пропоную вам можливість чесно заробити гроші, невже згряя ваших найманих «лекторів» за вадить вам пристати на мою пропозицію? Ви не раб, ми живемо у вільній країні. Я знаю тих, хто читає для вас: сухе п'ятдесятирічне бурмило, яке страждає на розлади травлення, буквоїд, який сам зазнав невдачі в літературі й тому нічого іншого не зробить, як тільки надряпає лайливу рецензію на твір, що подає надії. Навіщо ж вам довіряти такій некомпетентній думці? Я заплачу вам за видання моєї книжки суму, яку ви самі призначите, й навіть більше ? за щире прагнення! І я ручуся, що вона дасть добре ім'я не лише мені як авторові, але й вам як видавцеві. Я не пошкодую коштів на рекламу й примушу працювати пресу. Усе на світі купується за гроші.

? Стривайте, стривайте, ? перервав він, ? це так несподівано! Дайте мені час, і я обміркую вашу пропозицію.

? У такому разі даю вам день на обмірковування, ? сказав я, ? але не більше, бо, якщо ви скажете «ні», я знайду іншого видавця, який добре наживеться замість вас. Будьте розсудливі, друже мій! Бувайте!

? Чекайте! Ви такий збуджений, так дивно поводитесь ? ваша голова, вочевидь, іде обертом!

? Справді! І на те є причина!

? Боже мій! ? усміхнувся він. ? Дозвольте ж мені привітати вас. І знаєте, я справді щиро вас вітаю. ? І він палко потиснув мені руку. ? А що стосується книжки, то я певен, що її насправді гудили не через брак таланту чи літературного стилю, ? вона просто написана надто, надто піднесено, а тому не пасує до смаків публіки. За наших часів найбільший успіх мають повісті про «беззаконня хатнього вогнища». Однак я поміркую про вашу книжку. Де вас знайде мій лист?

? Гранд-готель, ? відповів я, в душі насміхаючись із його не спокійного, розгубленого вигляду; я знав, що подумки він уже розраховував, скільки можна взяти з мене за втілення моєї літературної примхи. ? Приходьте до мене завтра на сніданок або обід, якщо хочете, але спершу дайте мені знати. Пам'ятайте, я даю вам рівно добу на роздуми. Протягом двадцяти чотирьох годин ви маєте вирішити: так чи ні.

І на цьому я залишив його, приголомшеного, тоді як він усе дивився мені вслід, ніби побачив дивину, що зненацька впала з неба. Я продовжував путь, нечутно сміючись із самого себе, доки не помітив здивованих поглядів кількох перехожих і не дійшов висновку про необхідність тримати свої думки при собі, якщо не хочу скидатись на навіженого. Я крокував дуже швидко, й моє збудження помалу охолгло. Я повернувся до нормального стану ? стану флегматичного англійця, який передусім намагається не виявляти жодних ознак особистого хвилювання. Решту ранку я присвятив купуванню готового одягу який, на мое велике щастя, виявився мені цілком

до міри, і зробив велике, щоб не сказати екстравагантне, замовлення модному кравцеві, який пообіцяв мені виконати все швидко та акуратно. По тому я відіслав свій борг хазяйці мого колишнього помешкання, додавши ще п'ять фунтів на знак вдячності бідній жінці ? за кредит, довготерпіння і взагалі за доброту, виявлену до мене, коли я мешкав у її непоказному будинку. Зробивши це, я в чудовому настрої повернувся до Гранд-готелю, вдягнений у новий, добре припасований костюм, я мав значно кращий вигляд і самопочуття. Слуга зустрів мене в коридорі та з найдогідливішою шанобливістю доповів, що «його світлість князь» запрошує мене до своїх апартаментів на пізній сніданок. Я негайно вирушив туди і знайшов Ріманського самого в розкішній вітальні; він стояв біля величезного вікна, тримаючи в руці довгасту кришталеву скриньку, на яку дивився мало не з любов'ю.

? А, Джеффри! Ви тут! ? вигукнув він. ? Я розраховував, що ви закінчите справи на цю годину, тому й чекав.

? Дуже люб'язно з вашого боку! ? сказав я, задоволений із приязної фамільярності, яку він виявив, називаючи мене на ім'я. ? Що це у вас там?

? Мій улюбленець, ? відповів він, ледь посміхнувшись. ? Чи бачили ви щось подібне раніше?

VI

Я підійшов, щоб розглядіти скриньку, яку він тримав. У скриньці було просвердлено кілька невеличких дірочок для доступу повітря, а всередині перебувала подібна до жучка комаха з блискучими крильцями, забарвлена в усі кольори веселки.

? Вона жива? ? спитав я.

? Жива і наділена достатнім розумом. Я годую її, й вона знає мене; це, можна сказати, найвищий ступінь розвитку більшості людських особин: вони знають, хто їх годує. Бачите, вона зовсім свійська.

Князь розкрив скриньку й простягнув указівний палець. Блискуче тільце жучка затріпотіло всіма відтінками опалу; його променисті крильця розпросталися, й він, злізши на руку свого покровителя, вчепився в неї. Ріманський підніс руку та якийсь час тримав у повітрі, потім злегка потрусив долонею і вигукнув:

? Лети, Душе! Лети й повертайся до мене!

Комаха високо злетіла й закружляла під стелею, виблискуючи, ніби райдужний коштовний камінь; лопотіння її крил нагадувало дзижчання. Я стежив за нею, заворожений, доки після кількох граційних рухів урізноміч вона не повернулася на досі підняту руку господаря.

«Доводять, що в житті є смерть», сказав тихо князь, зосереджуючи погляд своїх темних очей на тріпотливих крильцях, але цей постулат є хибним, так само як і багато інших заявлених людських постулатів. «У смерті є життя» – так маємо ми сказати. Ця істота – рідкісний та вельми цікавий витвір смерті, і я думаю, що вона не єдина у своєму роді. Інші були знайдені за таких самих обставин, а цю відшукав я особисто. Моя оповідь не набридла вам?

Навпаки! – палко заперечив я, не відводячи очей від веселкової комахи, яка виблискувала у промінні світла, ніби жилки на її крильцях були з фосфору.

Князь близько хвилини помовчав, дивлячись на мене.

Отже, це сталося просто. Я був присутній під час розгортання однієї єгипетської жіночої мумії. Її талісмани свідчили, що то була принцеса славетного царського роду. Кілька цікавих коштовностей лежало навколо її шиї, а на грудях був шматочок битого золота у чверть дюйма завтовшки. Під золоту пластинкою її тулуб був обгорнутий безліччю ароматних запалів, і коли їх зсунули, то побачили, що тіло поміж грудьми згнило, а в гнізді, яке утворилося внаслідок розкладу, знайшли цю живу блискучу комаху.

Я не міг подолати легкого нервового дрижання.

«Який жах!» – сказав я. «Зізнаюсь, якби я був на вашому місці, я б ніколи не вподобав такої небезпечної істоти! Гадаю, я б убив її!»

Він глянув мені у вічі.

«Навіщо?» – спитав він. «Боюсь, любий мій Джеффри, ви геть позбавлені наукових нахилів. Убити бідолаху, яка знайшла життя на грудях смерті, чи не жорстока думка? Для мене ця неklasифікована комаха служила б за доказ незнищенності зародків свідомого існування – якби я потребував такого доказу. Вона має очі, чуття слуху, смаку, нюху і дотику, а дістала вона їх – разом із розумом – із мертвого тіла жінки, яка жила і, без сумніву, кохала, і грішила, і страждала понад чотири тисячі років тому!»

Він спинився і раптом додав:

«Відверто кажучи, я з вами погоджуюсь і вважаю цю комаху злою істотою. Справді! Але через це я люблю її не менше. Факт, що я сам створив собі фантастичне уявлення про неї. Я схильний визнавати ідею про переселення душ, та інколи, на догоду власній примсі, я переконую себе в тому, що принцеса єгипетського двору мала порочну, блискучу і кровожерну душу і що... ось це – вона!»

Холодний дриж знову перебіг моїм тілом, і, коли я дивився на князя, на його високу фігуру, він стояв переді мною в холодному освітленні з «порочною, блискучою і кровожерною душею», що вчепилася йому в руку, – мені здалося, наче щось потворне домішалось до його надзвичайної вроди. Мене охопив невимовний жах, який я приписав враженню від неймовірної історії, і, щоб подолати це відчуття, я почав розглядати чарівну комаху. Її блискучі бісерні очі, здалось мені, виблискували ворожістю, і я

відступив назад, гніваючись на самого себе за страх перед цією дрібною істотою, який опанував мене.

? Вона дивовижна! ? пробурмотів я. ? Я не дивуюся, що ви цінуєте її як рідкість. її очі дуже виразні й майже розумні.

? Безперечно, вона мала гарні очі, ? сказав Ріманський.

? Вона? Кого ви маєте на думці?

? Принцесу, звичайно, ? відповів він, вочевидь, тішачись, ? милу померлу даму; це створіння мусить бути наділене деякими з її рис, якщо завважити, що воно жилося тільки її тілом.

І він повернув комаху до її кришталевого житла з найніжнішою турботливістю.

? Гадаю, ви робите з цього висновок, що насправді ніщо не вмирає остаточно? ? спитав я.

? Безумовно, ? відповів він із переконаністю. ? Ніщо не може бути знищене цілком, навіть думка.

Я мовчки стежив за ним, поки він прибирав кришталеву скриньку разом із її небезпечним пожильцем.

? А тепер сніданок, ? сказав він весело, беручи мене під руку. ? Вигляд ви маєте на двадцять відсотків кращий, ніж уранці, Джеффі, і я гадаю, що ваші справи вдало владналися. А що ви ще сьогодні робили?

Уже сидючи за столом, де нам прислужував похмурий Аміель, я переповів князеві всі мої ранкові пригоди, особливо зосередившись на зустрічі з редактором, який напередодні відхилив мій рукопис і який, я був певен, тепер охоче пристане на мою пропозицію.

Ріманський слухав уважно, час від часу посміхаючись.

? Звісно, ? сказав він, коли я скінчив, ? нічого дивного немає в поведінці цього поважного пана. Він виявив чудову скромність і витримку, не погодившись відразу на вашу пропозицію. Його кумедне лицемірство у проханні дати йому час на роздуми тільки доводить, що людина він тактовна і далекоглядна. Чи уявляли ви собі коли-небудь людське сумління, якого не можна було б купити? Мій приятель Папа продасть вам спеціально зарезервоване місце на небі, якщо ви добре заплатите йому на землі! Нічого не дається задарма на цьому світі, крім повітря й сонячного світла; решта купується ? кров'ю, слізьми, подекуди благаннями, але найчастіше грішми.

Мені здалося, що Аміель, який стояв за стільцем свого пана, посміхнувся на ці слова, й моя інстинктивна неприязнь до нього змусила мене мовчати про мої справи до закінчення сніданку. Я не міг визначити причини моєї відрази до цього вірного князевого слуги, але відразу залишалась, навіть дедалі зростала з кожним разом, коли я бачив його похмуре і, як мені здавалося, насмішкувате обличчя. А між тим він поводився з бездоганною

шанобливістю та уважливістю. Власне кажучи, я не міг нарікати на нього, однак, коли він нарешті поставив каву, коньяк та сигари на стіл і безшумно зник, я відчув велику полегкість і почав дихати вільніше.

Щойно ми лишились сам на сам, Ріманський запалив сигару й почав курити, дивлячись на мене з особливою цікавістю й добротою, що робило його витончене обличчя ще прекраснішим.

? Тепер поговорімо, ? сказав він. ? Я гадаю, що на сьогоднішній день я ваш найкращий друг і, звичайно, знаю світ краще, ніж ви. Як ви плануєте влаштувати своє життя? Іншими словами, як ви витрачатимете гроші?

Я розсміявся.

? Ясна річ, я не жертвуватиму внесків на побудову церкви або лікарні; я навіть не організовуватиму вільної бібліотеки, оскільки такі заклади, крім того що являють собою розплідник заразних хвороб, зазвичай потрапляють під патронат комітету місцевих торговців, які наслідують вважати себе літературними суддями. Любий княже, я хочу витрачати гроші задля власного задоволення й гадаю, що способів знайду безліч.

Ріманський відмахнув сигарний дим; його темні очі світилися особливим сяйвом крізь сивий туман, що носився в повітрі.

? З вашим багатством ви можете зробити щасливими сотні людей, ? зауважив він.

? Дякую, спершу я сам хочу бути щасливим, ? відповів я весело. ? Ви, мабуть, вбачаєте в цьому егоїзм; я знаю, ви філантроп, а я ? ні.

Він надалі допитливо дивився на мене.

? Ви можете допомогти вашим літературним товаришам... Я перервав його рішучим жестом.

? Цього, друже мій, я б ніколи не зробив. Мої літературні товариші штурхали мене за кожної доброї нагоди; вони щоразу ставали мені на заваді, коли я намагався заробити собі на прожиття. Тепер моя черга штурхати їх, і я віддячу їм таким самим милосердям, допомогою і співчуттям, які вони виявляли до мене!

? Помста солодка! ? промовив князь сентенційно. ? Я б порекомендував вам видавати першорядний письменницький часопис.

? Навіщо?

? Чи варто питати? Подумайте: ви отримуватимете рукописи ваших літературних ворогів і відхилятимете їх; викидатимете їхні листи на смітник; відсилатимете назад їхні поеми, романи та політичні статті з нотаткою на зворотному боці: «Повертаємо з вдячністю», ? або, ще краще: «Не годиться»! Анонімною критикою встромлюватимете ножі у ваших суперників! Уявіть собі дикуна з двадцятьма скальпами біля пояса, дикуна, який вие з радощів, ? його радість буде безбарвна порівняно з вашою! Я знаю це ? я сам був колись редактором!

Я засміявся з його гарячування.

? Мені здається, ви маєте рацію, ? сказав я, ? я зумію солідно влаштуватись на месницькій позиції! Однак керувати часописом ? це надто обтяжливо для мене.

? Не керуйте ним! Наслідуйте приклад усіх значніших видавців: усуньтеся геть від справ, але отримуйте прибутки! Ви ніколи не побачите в редакції передової щоденної газети справжнього редактора, а розмовлятимете тільки з помічником. Справжній редактор перебуває, залежно від сезону, в Шотландії, в Аскоті[4 – Містечко у графстві Беркшир, де з 1711 року відбуваються «королівські перегони».], або в Єгипті; ми припускаємо, що він відповідає за все, що діється в його часописі, але зазвичай він є останньою особою, яка знає щось про власне видання. Він довіряє своєму «штабові», хоча це опертя подекуди доволі хистке: коли «штаб» у скрутному становищі, його представники здебільшого твердять, що нічого не можуть вирішувати без свого редактора. Тим часом редактор спокійнісінько собі подорожує десь за тисячі миль. Ви можете заводити публіку в оману тим самим шляхом, якщо хочете.

? Я міг би, але я так не хочу, ? відповів я. ? Якби я мав власну справу, я б не занедбував її. Я люблю все робити ґрунтовно.

? Так само, як я, ? промовив швидко Ріманський. ? Я сам завжди переймаюся справою і все, до чого беруся, роблю з усією душею!

Він посміхнувся, як мені здалось, іронічно.

? То як же ви почнете використовувати вашу спадщину?

? Передусім я видам свою книжку ? ту саму книжку, якої ніхто не схотів прийняти. Я примушу цілий Лондон говорити про неї!

? Можливо, ? сказав князь, дивлячись на мене примруженими очима крізь хмару диму. ? Лондон любить балачки. Особливо про негарні й сумнівні предмети. Тому, як я вам уже натякав, якби ваша книжка була сумішшю Золя, Гюїсманса [5 – Жоріс-Карл Гюїсманс (1848?1907) ? французький романіст; спочатку, разом з Емілем Золя, засновником натуралізму в літературі, був прибічником цього напрямку. Але його роман «Навпаки» (1884), який Оскар Вайльд назвав «кораном декаданса» став поворотною віхою, що позначила зародження нового літературного напрямку. Один із найяскравіших представників декадансу в літературі ? Шарль Бодлер.] й Бодлера або якби її героїнею була «скромна» дівчина, яка вважає чесне заміжжя за «приниження», то ви б могли бути певні, що матимете успіх у ці дні новітніх Содому й Гоморри.

Він раптом зірвався з місця, кинув цигарку й став переді мною.

? Чому вогненний дощ не падає з неба на цю прокляту країну? Вона дозріла для кари ? сповнена потворних істот, не гідних навіть мук пекла, на які, як сказано, приречені брехуни й лицеміри! Темпест, якщо є людська істота, яку я найдужче зневажаю, то це тип людини, вельми поширений за наших часів, ? людини, яка ховає свої мерзенні пороки під маскою великодушності

й доброчесності! Такий суб'єкт навіть схилитиметься перед утратою дівочої цноти ? адже він знає, що тільки моральним і фізичним падінням жінки може задовольнити свою тваринну хіть! Аніж бути таким лицемірним підлотником, я волів би відверто визнати себе негідником!

? Це тому, що самі ви маєте шляхетну натуру, ? сказав я. ? Ви ? виняток із правила.

? Виняток? Я? ? і він гірко всміхнувся. ? Так, маєте рацію: між людьми я виняток, але я підлотник у порівнянні з чесними тваринами! Лев не прибирає голуб'ячої подоби ? він гучно заявляє про свою хижість. Змія, хоч і потайливо рухається, виявляє свої наміри сичанням. Виття голодного вовка чути здалеку ? воно страхає сквапливого мандрівця посеред сніжної пустелі. Однак людина наділена більшою хижістю, ніж лев, більшою віроломністю, ніж змія, більшою пожадливістю, ніж вовк: вона тисне руку свого ближнього, вдаючи приязнь, а сама поза очі змішує його з багном. Усміх людини оманливий; серце її фальшиве та егоїстичне. Кидаючи свій нікчемний глум на загадку світу, вона ремствує на Бога. О Небо! ? тут він перервав себе пристрасним жестом. ? Що зробить Вічність із таким невдячним сліпим хробаком, як людина?

Його голос лунав з особливою силою, його очі горіли вогненним запалом. Я, приголомшений, з погаслою сигарою в руці витріщився на нього в німому подиві. Що за натхненне обличчя! Що за гордовита постава! Який величний, майже богоподібний вигляд мав він у цю мить! А між тим щось страшне було в його позі, сповненій виклику і протесту.

Князь упіймав мій зачудований погляд, і пристрась на його обличчі зблякла; він засміявся та знизав плечима.

? Я думаю, що народжений бути актором, ? сказав він недбало. ? Часом мене опановує любов до декламації. Тоді я промовляю, як промовляють перші міністри або добродії парламентарі, ? пристосовуючись до віянь часу, але не надаючи значення жодному сказаному слову!

? Я не приймаю такого пояснення, ? злегка всміхнувся я, ? ви мусите надавати значення тому, що говорите; хоча мені здається, ви скоріш натура, що діє імпульсивно.

? Справді, ви так гадаєте? ? вигукнув він. ? Як це розумно з вашого боку, любий Джеффі, як розумно! Однак ви помиляєтесь! Нема істоти менш імпульсивної та більш обтяженої наміром, ніж я. Вірте мені чи не вірте, як хочете. Віра ? таке почуття, яке не можна примусово викликати. Якби я сказав вам, що я небезпечний приятель, що я люблю зло дужче, ніж добро, що я ненадійний провідник, ? що б ви подумали?

? Я б подумав, що ви маєте химерну схильність знецінювати свої властивості, ? сказав я, знов запалюючи сигару й трохи забавляючись його пристрасністю. ? Однак я любив би вас так само, як люблю тепер, і навіть дужче, якби це було можливо.

Він нарешті сів і впився в мене своїми темними загадковими очима.

? Темпесте, ви наслідуете приклад гарненьких жінок: вони завжди люблять неприборканих негідників.

? Але ж ви не негідник, ? заперечив я, спокійно курячи.

? Ні, я не негідник. Але в мені багато диявольського.

? Тим краще! ? і я лінкувато розлігся на стільці. ? Маю надію, в мені теж сидить диявол.

? Ви вірите в нього? ? спитав Ріманський, усміхаючись.

? У диявола? Звісно ж, ні!

? А між тим він ? вельми цікава легендарна постать, ? вів далі князь, запаливши й собі сигару та повільно випускаючи кружальця диму, ? і навколо цієї постаті обертаються сюжети багатьох гарних історій. Уявіть його падіння з небес! «Люцифер, Син Ранка» ? що за ім'я, що за велич! Припускають, що істота, народжена Ранком, утворилася з прозорого чистого сяйва; уся теплота здійнялася з мільйонів сфер, щоб забарвити його світле обличчя, й увесь блиск вогнених планет палав у його очах. Прекрасний і величний, стояв він, цей верховний Архангел, з правої руки Божества, і перед його невтомним поглядом носилися чудові витвори Божої думки та мрії. Раптом він побачив удалині, між зародковими матеріями, новий маленький світ і в ньому ? істоту, що формувалася повільно, істоту слабку, але могутню, істоту вищу, але легковажну, ? дивний парадокс! ? призначену пройти всі фази життя, доки, набувши душі Творця, вона не торкнеться свідомого Безсмертя ? Вічного Тріумфу. Тоді Люцифер, сповнений гніву, обернувся до Володаря Сфер і кинув безумний виклик, гучно заволавши: «Невже Ти хочеш із цієї нікчемної слабкої істоти зробити Янгола, подібного до мене? Я протестую і засуджую Тебе! Якщо Ти зробиш людину за нашою подобою, то я маю за краще знищити її цілком, аніж ділити з нею розкіш Твоєї Мудрості та славу Твоєї Любові!» І Голос страшний і прекрасний відповів йому: «Люцифере, Сину Ранка, тобі добре відомо, що жодне пустопорожнє й безглузде слово не може бути вимовлене переді Мною, оскільки Свобода Волі є дар Безсмертних; відтак, що ти говориш, те і зробиш! Іди, Гордий Душе, Я позбавляю тебе твого високого чину! Ти впадеш, і янголи твої впадуть разом із тобою! І не повернешся, доки людина сама не викупить тебе! Кожна людська душа, яка піддається твоїй спокусі, буде новою перепорою між тобою й Небом ? кожна душа, яка відкине й перемаже тебе, піднесе тебе ближче до нього! Коли світ зречеться тебе, Я тобі пробачу й знову пригорну тебе; але не раніше».

? Я ніколи не чув цієї легенди в такому викладі, ? сказав я. ? Ідея про те, що людина викупить диявола, зовсім нова для мене.

? Правда? ? князь пильно подивився на мене. ? Це один з найпоетичніших варіантів історії. Бідний Люцифер! Без сумніву, його покарання вічне, і відстань між ним та Небом мусить збільшуватися щодня, оскільки людина ніколи не допоможе йому виправити помилку. Людина радніша зречтисся Бога, але диявола ? ніколи. Судіть самі, якою мірою цей «Люцифер, Син Ранка», Сатана, чи як він там зветься, мусить ненавидіти людство!

Я всміхнувся.

? Гаразд, але йому залишено засіб, ? зауважив я, ? адже він може нікого не спокушати.

? Ви забуваєте: згідно з легендою, він зв'язаний своїм словом. Він заприсягся перед Богом, що цілком знищить людину; тому, якщо може, він мусить дотримати своєї обітниці. Янголи, вочевидь, не можуть порушувати своїх присяг. А люди присягаються ім'ям Господнім щоденно, не маючи ані найменшого наміру дотримувати обіцянок.

? Але все це нісенітниця! ? сказав я з відтінком нетерпіння в голосі. ? Усі ці старі легенди віджили своє. Ви переповідаєте історію дуже переконливо, так, ніби самі вірите в неї; це тому, що ви обдаровані красномовністю. За наших часів ніхто не вірить ні в диявола, ні в янголів. Я, приміром, навіть не вірю в існування душі.

? Я знаю, що ви не вірите, ? промовив він м'яко, ? і ваш скептицизм вельми зручний, оскільки звільняє вас від будь-якої особистої відповідальності. Я заздрю вам, позаяк сам, на жаль, змушений вірити в душу.

? Змушені? ? перепитав я. ? Це абсурд: нікого не можна змусити пристати на ту чи іншу теорію.

Він позирнув на мене з блукливою усмішкою, яка скоріш потьмарила, ніж осяяла його обличчя.

? Слушно! Цілком слушно! Немає примусової сили в цілому Всесвіті. Людина ? найвище й незалежне створіння, вона володіє всім, що бачить навколо себе, й не визнає над собою іншої влади, окрім влади власного бажання. Слушно! Я й забув. Однак облішмо, прошу вас, теологію та психологію й говорімо про єдиний предмет, справді вартий обговорення ? про гроші. Бачу, що ви вже визначилися з планами: ви хочете надрукувати книжку, яка зчинить галас і зробить вас відомим. Це доволі скромно! Чи не маєте ви ширших задумів? Існує кілька способів, щоб змусити говорити про себе. Я можу вам їх перелічити. Я засміявся:

? Коли ваша ласка!

? Добре. По-перше, раджу вам умістити про себе статейку в газетах. Преса має знати, що ви надзвичайно багата людина. Існують агенти, які займаються написанням таких статей; гадаю, вам це коштуватиме десять або двадцять гіней.

Я широко розкрив очі.

? Хіба це так робиться?

? А як же інакше це може робитися, друже мій? ? спитав він дещо нетерпляче. ? Невже ви думаєте, що щось у світі робиться без грошей? Якщо ви хочете звернути на себе увагу публіки, то неville гадаєте, що злиденні журналісти, які працюють понад сили, не візьмуть бодай чогось за послуги? Я знаю одного «літературного агента», вельми поважного добродія, який за сто гіней змусить пресу так працювати, що за кілька тижнів публіці

здаватиметься: Джеффри Темпест, мільйонер, ? єдина особа, яка заслуговує на загальну увагу, і потиснути їй руку ? честь, порівнювана хіба що з візитом до королівської фамілії.

? Залучіть його! ? сказав я весело. ? Заплатіть йому двісті гіней. Тоді весь світ почує про мене.

? Коли про вас як слід прокричать у газетах, наступним кроком буде вступ у так зване «статечне товариство». Це робиться обережно й поступово. Ви маєте бути відрекомендовані в першому сезоні, а потім я влаштую вам запрошення до домів кількох вельможних дам, де ви обідатимете з принцом Вельським. Якщо ви спроможетесь відзначитись, приміром зробите якусь послугу його королівській високості, ? тим краще для вас: він популярна коронована особа в Європі. Далі вам потрібно буде купити замок та оприлюднити цей факт, а потім уже можете спокійно спочивати на лаврах. Товариство прийме вас!

Я щиро розсміявся: його міркування тішили мене.

? Я не пропоную вам, ? вів далі Ріманський, ? завдавати собі зайвого клопоту та встрявати в парламент. Для кар'єри джентльмена це не є конче потрібним. Однак я вам настійно рекомендую виграти дербі.

? Ще б пак! Думка чудова, тільки ось утілити її, на жаль, не так уже й легко.

? Якщо ви хочете виграти дербі, ви його виграєте. Я гарантую і коня, і жокея!

Щось у його рішучому тоні вразило мене, і я нахилився вперед.

? Хіба ви чародій? ? жартома спитав я.

? Випробуйте мене! Дістати вам коня?

? Якщо ще не пізно і ви цього хочете, ? сказав я, ? то я даю вам повну свободу дій, однак мушу відверто зізнатись, що мало цікавлюся верхогонями.

? Тож мусите дещо змінити ваші смаки, ? наполягав він, ? якщо хочете припасти до вподоби англійській аристократії, оскільки вона мало цікавиться будь-чим іншим, окрім верхогонів. Ви не знайдете жодної вельможної дами, яка б не була в цьому обізнана, навіть якщо її обізнаність, скажімо, у правописі далека від досконалості. Ви можете справити найбільший літературний фурор сезону ? у «вищому світі» це вважатиметься за ніщо; якщо ж ви виграєте дербі ? о, тоді ви справді зробитеся особою славнозвісною. Властиво кажучи, я маю багато справ з іподромом, я присвятив себе цьому. Я відвідую кожні великі верхогони, не пропускаючи жодних. Я завжди граю й ніколи не програю! А тепер я далі накреслюю план наших дій у суспільстві. Вигравши дербі, ви візьме те участь у перегонах яхт у Коусі та дозволите принцові Вельському трішки випередити вас. Потім ви справите великий обід, приготований майстерним шеф-кухарем, і потішите його королівську високість піснею «Британія панує», а також тонким компліментом у пишномовному спічі; ймовірно, що

результатом усього цього буде одне чи два королівські запрошення. Наразі відмінно. У сезон літньої спеки ви вирушите до Гамбурга пити води ? однаково, потрібно вам це чи ні. А восени ви справите полювання в купленому маєтку та запросите королівську особу приєднатись до вас, щоб убивати бідолашних маленьких куріпок. Тоді ви станете справді визнаною в суспільстві особою і зможете одружитися з будь-якою прекрасною леді!

? Дякую! Вельми вдячний! ? І я знову дав волю щирому сміхові. ? Справді, Лючіо, ваша програма неперевершена! У ній ні чого не пропущено!

? Це ортодоксальне коло суспільного успіху, ? сказав Лючіо напрочуд серйозно. ? Розумом та оригінальністю його не домогтися: тільки гроші вершать усе.

? Ви забуваєте про мою книжку, ? зауважив я. ? У ній, я знаю, є і розум, і оригінальність. Я певен, що вона піднесе мене на значну висоту.

? Маю сумнів, маю великий сумнів, ? відказав він. ? Іі, звісно, схвалять, як твір багатія, що займається літературою заради примхи. Але, як я говорив вам раніше, геній рідко коли розвивається в умовах достатку. Аристократи ніколи не в змозі видобути його зі своїх затуманених голів, і література належить Граб-стрит[6 - Лондонська вулиця, де друкуються і продаються дешеві видання та мешкають убогі письменники.]. Видатних поетів, видатних філософів «вищий світ» завжди невиразно іменує «людьми цього сорту». «Люди цього сорту такі ці каві», ? говорять поблажливо бовдури блакитної крові, ніби перепрошуючи за своє знайомство з деякими членами літературного класу. Уявіть собі, як манірна леді часів королеви Єлизавети запитує подругу: «Чи дозволиш, любя, відрекомендувати тобі одного пана, Вільяма Шекспіра? Він пише драми і щось робить у театрі „Глобус“, я побоююсь, він трохи грає; він дуже злидений, бідолаха, але люди цього сорту такі забавні!» Ви, мій любий Темпест, не Шекспір, але ваші мільйони дадуть вам більше шансів, ніж він будь-коли мав у своєму житті; вам не треба буде домагатися заступництва, запобігати перед «мілордами» та «міледі» ? ці пишні особи тільки зрадіють з нагоди позичати у вас гроші, якщо ви їх даватимете.

? Не даватиму.

? Не даватимете?

Його проникливі очі блиснули схваленням, і він сказав:

? Я дуже втішений, що ви вирішили не витратити ваших грошей на те, щоб «творити добро», як говорять святенники. Ви розумні! Витрачайте їх на себе: це також у той чи інший спосіб піде на користь іншим. А ось я завжди беру участь у доброчинності: заносу своє ім'я до підписних листів, ніколи не відмовляю в допомозі духівництву...

? Мене це дивує, ? зауважив я, ? адже ви якось мені сказали, що ви не християнин.

? Так, це видається дивним, чи не так? ? сказав він особливим тоном, який виправдовував приховане глузування. ? Але, можливо, ви не бачите цього у правдивому світлі. Багато хто робить усе можливе, аби зруйнувати релігію

? святенництвом, лицемірством, розпустою та різноманітними облудами, ? і коли вони прагнуть моєї допомоги в такій шляхетній справі, я залюбки надаю їй.

Я засміявся.

? Вочевидь, ви жартуєте, ? сказав я, жбурляючи недопалок у вогонь, ? я вже помітив, що ви любите висміювати власні добрі справи... Що це таке?

Увійшов Аміель, несучи мені телеграму на срібній таці. Я розкрив конверт: телеграма була від мого приятеля редактора, і зміст її був такий: «Приймаю книжку з приемністю. Надішліть рукопис негайно».

Тріумфуючи, я показав телеграму Ріманському Той посміхнувся.

? Ясна річ! А чого ж іще можна було сподіватись? Однак той чоловік мусив написати інакше, оскільки я не можу припустити, що він би прийняв вашу книжку з приемністю, коли б не планував мати з того добрий зиск. «Приймаю гроші за видання книжки з приемністю» ? так було б правдивіше. Гаразд, то що ви маєте намір робити?

? А ось ми зараз побачимо, ? відповів я, почувачись задоволеним: нарешті настав час помститися деяким моїм ворогам. ? Книжка має бути в друку якнайшвидше, і я з великою приемністю особисто займатимусь усіма деталями. Що ж стосується решти моїх планів...

? Залиште їх мені, ? сказав Ріманський і владно поклав бездоганної форми руку мені на плече, ? залиште їх мені! І будьте певні, що незабаром здійметься угору, ніби ведмідь, якому вдалося видертись на верхівку змащеної жиром щогли й дістати перепічку, ? видовище на заздрість людям та на подив янголам.

VII

Три чи чотири тижні пронеслися вихром, і я заледве впізнавав себе в тій безділній, безтурботній, екстравагантній світській людині, на яку я несподівано перетворився. Подекуди випадково, в хвилини усамітнення, минуле поверталось до мене: ніби в калейдоскопі, проносилися непривабливі картини мого колишнього життя, і я бачив себе голодним, погано вбраним, схиленим над паперами у похмурому помешканні, ? нещасним; однак серед усього мого тодішнього нещастя я мав розраду: думки мої творили з нужденності красу, а з самоти ? любов. Ця здатність творити тепер спала в мені: працював я дуже мало, а думав іще менше. Однак я вірив, що ця інтелектуальна апатія була лише перехідною фазою ? розумовими канікулами, бажаним відпочинком від інтелектуальної праці, на який я мав право після всіх страждань, після злиднів і відчаю. Моя книжка друкувалась, і, можливо, найбільшою втіхою для мене була коректура перших аркушів, що поступово надходили до мене на перегляд.

Утім, навіть ця авторська втіха мала свій недолік: я відчував якесь дивне особисте невдоволення. Звісно, я читав власний твір із насолодою: адже в самовпевненості я не поступався своїм літературним товаришам, гадаючи, що все зроблене мною ? добре; але мій поблажливий літературний егоїзм був змішаний із прикритим здивуванням та недовірою: моя книжка, написана з ентузіазмом, зображувала почуття, яких я не пізнав, та обстоювала теорії, у які я не вірив. Як це сталося? ? запитував я самого себе. Навіщо ж я прагнув, щоб публіка дала мені фальшиву оцінку?

Ця думка заводила мене у глухий кут. Як я міг написати твір, який не мав нічого спільного зі мною ? зі мною, яким я тепер знав себе?

Мое перо ? свідомо чи несвідомо для мене самого ? написало те, що мій розум цілковито відкидав: узяти хоча б віру в Бога, віру в наперед заданий поступ людини... Я не визнавав ані першої, ані другої з цих доктрин. Я був злидарем, який помирав з голоду, який не мав друга в цілому світі; я був у полоні безумних снів; коли я згадував усе це, мені здавалося, що мое так зване «натхнення» було наслідком граничного виснаження мозку. Але, тим не менш, у повчальності моєї книжки було щось витончене, й одного дня, переглядаючи останні коректурні аркуші, я спіймав себе на думці, що мій твір шляхетніший, ніж його автор. Ця раптова думка завдала мені болю. Я облишив папери та зупинився біля вікна. Падав сильний дощ, і вулиці були чорні від бруду; промоклі перехожі мали жалюгідний вигляд. Ціла перспектива здавалася печальною, й усвідомлення власного багатства не долало смутку, котрий непомітно вкрався в мою душу. Я був сам, бо мав тепер власні величезні апартаменти в готелі неподалік від тих, які займав князь Ріманський. Я також мав слугу, порядного чоловіка, який подобався мені ? скоріш за те, що поділяв мою інстинктивну відразу до княжого лакея Аміеля. Крім того, я мав власних коней і карету, кучера та грума. Ми, князь і я, були найближчими друзями, однак кожен із нас, уникаючи того панібратства, яке викликає зневагу, мусив підтримувати свій окремий «імідж». Того особливого дня я перебував у гіршому настрої, ніж у дні мого бідування, хоча з раціонального погляду я не мав причин для смутку. Я був володарем величезних статків, я відзначався чудовим здоров'ям, я мав усе, що хотів, та усвідомлював: якби я хотів іще більшого, я міг би легко вдовольнити кожну свою забаганку. Преса під керівництвом Лючіо працювала так результативно, що в кожній лондонській газеті я бачив своє ім'я ? ім'я «відомого мільйонера». На користь публіки, на жаль, необізнаної в цих справах, я можу розкрити ширшу правду: за чотириста фунтів стерлінгів добре знана «агенція» гарантує розміщення статті ? байдуже якої, аби не пасквільної, ? не менш як у чотирьохстах газетах[7 - Факт. ? Прим, автора.]. Отже, мистецтво рекламування легко пояснюється, і можна зрозуміти, чому імена деяких авторів повсякчас фігурують у пресі, тоді як інші імена, можливо, більш гідні того, залишаються невідомими. Заслуги в цих випадках не мають жодного значення ? гроші вирішують усе.

Ненастанні згадування мого імені з описом моєї зовнішності та мого «дивовижного літературного обдарування», вкупі з запобігливими та досить прозорими натяками на мільйони, які й робили мене такою привабливою особою (статтю написав сам Лючіо, він і переслав її до однієї з вищеназваних «агенцій», додавши кругленьку суму), ? все це, кажу я, справило мені деякі клопоти: я отримував, по-перше, цілу купу запрошень на громадські та мистецькі посади, по-друге, безперервний потік листів із

проханнями. Я мусив завести секретаря, який займав кімнату неподалік від моїх апартаментів та цілими днями був дослівно завалений роботою. Зайве говорити, що на всі прохання про грошову допомогу я відмовляв: адже мені в моїй скруті не допоміг ніхто, крім старого приятеля Босслза; ніхто, крім нього, не сказав мені навіть доброго слова. І я вирішив тепер бути таким самим жорстоким і нещадним, якими тоді були до мене мої товариші. Зловтішаючись, я прочитав листи кількох літераторів: кожен із них просив, щоб я найняв його «як секретаря чи компаньйона» або позичив йому трохи грошей, аби він міг «перебути у скруті». Одним із цих прохачів був журналіст добре відомої газети, який колись обіцяв знайти мені роботу, але замість того, як я потім довідався, наполегливо вмовляв редактора, щоб той не наймав мене. Він не уявляв собі, що Темпест-мільйонер і Темпест ? найманий письменник можуть бути тією самою особою: так мало ймовірності, що багатство випаде на долю вбогого літератора! Я відписав йому особисто, повідомивши те, що, як я вважав, він повинен був знати, та додав саркастичну подяку за його дружню допомогу у дні моєї найтяжчої скрути, ? так я насолоджувався помстою. Я ніколи більше про нього не чув, та я певен, що мій лист не лише приголомшив його, але й дав йому поживу для роздумів.

Утім, попри всі переваги мого теперішнього становища, я не міг щиро сказати, що я щасливий. Я знав, що можу втішатися всіма насолодами та розвагами, можливими в цьому світі. Я знав, що належу до людей, яким найдужче заздять. А проте... Дивлячись крізь вікно на безупинний дощ, я відчував гіркоту, якої не підсолоджувала думка про повну чашу статків. Багато що, від чого я сподівався надзвичайного задоволення, виявилось безбарвним. Наприклад, я завалив пресу докладними оголошеннями, що відразу впадали у вічі, ? оголошення рекламували мою книжку; коли я був бідний, я змальовував собі картину бурхливих веселощів, які охопили б мене в цьому випадку; однак тепер навіть це мене майже не цікавило ? мені набридло бачити власне ім'я в газетах. І якщо досі я зі зрозумілою цікавістю очікував видання мого твору, то сьогодні й ця думка втратила свою принаду через нове прикре враження: зміст книжки цілковито суперечив моїм нинішнім переконанням. Вулиці стали темними через туман і дощ, і, відчувши невдоволення через погоду та самого себе, я відвернувся від вікна і всівся у фотель біля каміна; перекидаючи вуглинка, щоб вони краще горіли, я намагався знайти спосіб вивільнити свій дух із п'янки, яка огортала його габою, густою, немов лондонський туман.

Хтось постукав у двері, і після мого дещо роздратованого «Заходьте!» увійшов Ріманський.

? Що означає ця темрява, Темпесте? ? вигукнув він весело. ? Чом ви не запалите світла?

? Вогню досить, ? відказав я сердито, ? принаймні, досить, щоб думати.

? То ви думали? ? спитав він, сміючись. ? Не робіть цього. Це кепська звичка. У наші часи ніхто не думає. Людські голови не можуть витримувати думок: вони ослабіли для того. Тільки почнеш думати ? і руйнуються підвалини суспільства! Крім того, думати ? справа нудна.

? Погоджуюсь, ? сказав я похмуро. ? Лючіо, зі мною щось негаразд!

Його очі засяяли.

? Негаразд? Що ж може бути негаразд із вами, Темпесте? Хіба ви не один із найбагатших людей?

Я лишив поза увагою цю насмішку.

? Послухайте, друже, ? промовив я палко, ? ви знаєте, що останні два тижні я був зайнятий коректурою моєї книжки.

Він усміхнувся й хитнув головою.

? Я майже скінчив роботу, ? вів я далі, ? і дійшов висновку, що твір жодною мірою не відбиває моїх почуттів, і я не можу збагнути, яким чином я написав його.

? Можливо, вам здається, що він пустий? ? співчутливо спитав Лючіо.

? Ні, ? заперечив я з відтінком обурення в голосі, ? я не вважаю, що він пустий.

? Може, нудний?

? Ні, не нудний.

? Мелодраматичний?

? Ні, не мелодраматичний.

? Добре, друже, якщо він не пустий, не нудний та не мелодраматичний, який же він? ? весело вигукнув князь. ? Хоч якимось же він мусить бути!

? Так... і ось що: він вищий за мене! ? Я говорив із певною гіркотою. ? Набагато вищий! Я б не міг написати його тепер, і дивуюся, як міг написати його тоді! Лючіо, я говорю по-дурному, але, далекі, мені здається, що мої думки ширяли високо, коли я писав книжку, а тепер я впав з тієї висоти!

? Мені прикро це чути! ? Його очі блиснули. ? З ваших слів я роблю висновок, що ви були винні в літературній високомовності. Кепсько, вельми кепсько! Нічого не може бути гірше. Високомовно писати ? найтяжчий гріх, якого критики ніколи не дарують. Мене досада бере за вас! Ніколи б не подумав, що ваші справи настільки безнадійні.

Я розсміявся попри свій похмурий настрій.

? Ви невинуваті, Лючіо, ? сказав я, ? однак ваш добрий гумор справляє підбадьорливий вплив. Ось що я хотів пояснити вам: думки, висловлені в моїй книжці, вважатимуться моїми, та насправді це зовсім не мої думки. Мабуть, я значно змінився відтоді, як писав це.

? Змінилися? Ще б пак! ? Лючіо розреготався. ? Володіння п'ятьма мільйонами змушує людину значно змінитися ? чи то на краще, чи то на гірше! Однак ви, вочевидь, переймаєтесь дурницями. Упродовж багатьох

віків лише поодинокі автори пишуть від серця; та якщо вони справді відчують те, про що пишуть, вони стають безсмертними. Ця планета замала, щоб мати більш ніж одного Гомера, одного Платона, одного Шекспіра. Не карайтеся ? ви ж не один із цих трьох! Ви належите до своєї доби, Темпесте, ? до декадентської, ефемерної доби, й багато з того, що пов'язане з цією добою, також декадентське та ефемерне. Ера, в якій панує лише любов до грошей, має всередині гнилий стрижень і приречена на неминучу загибель. Уся історія говорить нам про це, однак ніхто не бере до уваги її уроків. Завважте ознаки часу. Мистецтво підпорядковане жадобі збагачення; політика та релігія ? так само; ви не можете уникнути загальної недуги. Єдине, що вам лишається, ? це видобути з цієї недуги щонайбільший зиск; вилікувати ж її не може ніхто, а тим паче ви, кому випало на долю так багато.

Він змовк; я мовчки стежив, як палає вогонь і спадає червоний попіл.

? Те, що я скажу зараз, ? вів далі він майже меланхолійно, ? здаватиметься сміховинно застарілим, однак у цьому по лягає прозаїчна істина: щоб писати з почуттям, ви самі мусите зазнати цього почуття. Дуже ймовірно, що, коли ви писали, ваша чутливість нагадувала чутливість іжака. Кожна з ваших гострих голок здійснювалася, реагуючи на різноманітні подразнення ? приємні чи болісні, справжні чи уявні. Одні заздрять такій властивості, інші воліли б її позбутися. Тепер, коли ви не мусите тривожитися, щоб захистити себе, ваші голки заспокоїлися в приємній бездіяльності, й ви перестали відчувати. Ось і все. Зміна, на яку ви скаржитесь, пояснюється так: вам нема що відчувати, й тому ви не можете зрозуміти, як це було, коли ви відчували.

Його спокійний переконливий тон збудив у мені досаду.

? Невже ви вважаєте мене бездушним створінням? ? вигукнув я. ? Ви помиляєтесь щодо мене, Люціо: я відчуваю, і відчуваю серцем...

? Що ви відчуваєте? ? спитав він, пронизуючи мене поглядом. ? У цій столиці є сотні нещасних чоловіків та жінок, які помирають з голоду, які задумують самогубство, бо не мають надії на щось краще ? ані в цьому, ані в майбутньому світі! їм нема від кого сподіватися співчуття... Чи відчуваєте ви за них? Чи тривожить вас їхнє лихо? Ви знаєте, що ні ? ви ніколи про них не думаєте... Нащо? Одна з головних переваг багатства ? воно дає нам змогу усувати чужі нещастя з нашого поля зору.

Я нічого не сказав; уперше його правдиві слова розлютили мене ? саме тому, що вони були правдиві.

? Ет, Люціо! Якби я тільки знав тоді те, що знаю тепер!

? Учора, ? вів далі він так само спокійно, ? якраз проти цього готелю переїхали дитину. Це була тільки бідна дитина ? за вважте, що «тільки». Її мати з лементом прибігла з убогої вулиці та замість дитячого тільки побачила закривавлену безформну масу. Вона несамовито відбивалась обома руками від людей, які намагалися відвести її, і з зойком, схожим на рев пораненого дикого звіра, впала мертва долілиць у багнюку. Це була тільки бідна жінка ? знову «тільки». У газетах про це розмістили лише три рядки під заголовком «Нещасний випадок». Тутешній швейцар споглядав цю сцену

спокійно, наче фат, який переглядає драматичну виставу, зберігаючи гордовиту незворушність, ? але заледве сплигло десять хвилин після того, як труп жінки прибрали, він, пихате, бундючне створіння, зігнувся... у запобігливій поспішності відчинити двері вашого екіпажа, мій любий Темпест, коли ви спинилися біля під'їзду! Це маленьке спостереження з нинішнього життя, а між тим духівництво присягається, що всі ми рівні перед Богом! Я не прагну моралізувати, я лише хотів розповісти вам про «нешасний випадок» ? і я певен, що вам анітрохи не жаль ні загиблої дитини, ні матері, яка нагло померла через розрив серця! Не говоріть мені, що вам їх жаль, ? я знаю, що це не так!

? Як можна жаліти людей, яких не знаєш?... ? почав був я.

? Цілком слушно! Як це можна? Як можна співчувати, коли самому так добре, так весело живеться, що немає жодних почуттів, окрім утіхи з матеріального добробуту? Отже, мій любий Джеффі, ви повинні бути задоволеним із вашого твору: він відбиває ваше минуле, коли ви були вразливі, коли ви вміли відчувати. Тепер ви вкриті грубим золотим панцером, що захищає вас від впливів, які могли б змусити вас боліти серцем і здригатись, можливо, кричати з обурення і в нападі несамовитих мук простягати руки й хапати, геть несвідомо, крилату істоту, що іменується славою!

? Вам слід бути оратором, ? сказав я, підвівшись і починаючи роздратовано крокувати сюди-туди кімнатою, ? але для мене ваші слова невітніші, і я не думаю, що вони правдиві. Слави можна досягти досить легко.

? Даруйте мою впертість, ? сказав Лючіо з перепрошувальним жестом, ? легко досягти популярності, дуже легко. Кілька критиків, пообідавши з вами та впившись вином, дадуть вам популярність. Але слава являє собою голос усієї цивілізованої публіки світу.

? Публіка! ? повторив я зневажливо. ? Публіка цікавиться лише дурницями.

? У такому разі дивно, що ви звертаєтесь до неї, ? сказав він із посмішкою. ? Якщо ви так зневажаєте публіку, навіщо ж тоді ділитися з нею своїми думками? Вона не заслуговує на таку рідкісну ласку! Годі, Темпесте, не бурчіть, подібно до авторів-невдах, які лають публіку, щоб захистити себе. Якщо ви ? разом із дрібними ділками від літератури, які утворюють товариство взаємного за хвату, ? волієте зневажати її, то я скажу вам, що робити: надрукуйте рівно двадцять примірників вашої книжки та порекомендуйте їх критикам, і коли вони розхвалять вас (що вони й зроблять, я про це подбаю), нехай ваш видавець оприлюднить таку інформацію: «Перше та друге великі видання нового роману Джеффі Темпеста розкуплені, сто тисяч примірників продано протягом одного тижня!» Якщо це не вплине на публіку, я буду дуже здивований.

Я запнувся; настрій мій поступово поліпшувався.

? Такий план дій обирає багато хто з сучасних письменників, ? сказав я, ? але я так не хочу: я хочу досягти слави законним шляхом, якщо можу.

? Не можете, ? заявив Лючіо. ? Це немислимо! Ви надто багаті, що само в собі є незаконним у літературі, якій властива нужденність. Боротьба не

може бути рівною за таких обставин. Факт, що ви мільйонер, переважить терези на вашу користь: за наших часів світ не може встояти проти грошей. Якби, приміром, я зробив ся автором, то ймовірно, що з моім багатством та впливовістю міг би спалити лаври всіх своїх суперників. Припустімо, що безнадійно хворий письменник з'являється з твором у той самий час, що й ви: навряд чи він матиме шанси проти вас. Він не в змозі так щедро себе рекламувати, як ви; він не в змозі частувати обідами критиків, як ви. І якщо він наділений більшим обдаруванням, ніж ви, а успіх матимете ви, то успіх цей не буде законним. Але це, врешті-решт, не так важливо: мистецькі твори завжди справджують себе.

Я не став відповідати, а підійшов до столу, згорнув виправлені аркуші, написав адресу друкарні, потім подзвонив і віддав своєму лакеєві Моррісу пакунок із наказом віднести його негайно. Тоді я повернувся до Лючіо, який досі сидів біля каміна; поза його свідчила про меланхолію, і він затулював очі долонею, на яку полум'я кидало червоні відблиски. Я пошкодував про те хвилиenne роздратування, яке відчув до нього, бо він сказав мені правду, і ледь торкнувся його плеча.

? Тепер ваша черга сумувати, Лючіо! ? сказав я. ? Боюся, що моя похмурість виявилась заразливою.

Він прибрав руку від обличчя, і я побачив його очі ? великі та променисті, немов очі вродливої жінки.

? Я розмірковував, ? зітхнув він, ? про ті слова, які сам щойно промовив: «твори завжди справджують себе». Цікаво, що в мистецтві так завжди буває: ані шарлатанство, ні облуда не зживаються з богами Парнасу. А в житті зовсім інакше. Я, наприклад, ніколи не справджую себе. Подекуди життя ненависне мені, як ненависне воно всім.

? Може, ви закохані? ? спитав я з усмішкою. Він зірвався з місця.

? Закоханий?! Присягаюся, ця думка збуджує в мені обурення! Закоханий! Жодна жінка не може зачарувати мене ? мене, з моім переконанням, що вона не більш як тендітна біло-рожева лялька з довгим волоссям, часто не її власним! Що ж стосується жінок із хлоп'ячими манерами, чи то «нових типів нової ери», то їх я й по готів не визнаю за жінок: це аномальні зародки якоїсь третьої статі, яка не буде ані чоловічою, ані жіночою. Любий мій Темпесте, я не навиджу жінок. Ви б теж ненавиділи, якби знали їх так, як знаю я. Вони зробили мене таким, яким я є, і не дозволяють мені стати іншим.

? У такому разі їх можна привітати, ? зауважив я, ? ви на даєте їм ваги!

? Так, ? відповів він стиха.

Легкий усміх осяяв його обличчя, і очі його горіли, немов діаманти; цей дивний блиск я помічав не раз.

? Але повірте мені, що я ніколи не змагатимусь із вами заради такого мізерного дару, як жіноче кохання, Джеффрі: воно не варте того, щоб за нього битися. До речі, про жінок: я згадав, що обіцяв графові Ельтону привезти вас цього вечора до їхньої ложі в «Геймаркеті». Він ? убогий

пер, страждає на подагру, від нього тхне портвейном; але його дочка леді Сибілла ? одна з найперших красунь Англії. її було відрекомендовано придворному товариству минулого сезону, й вона справила фурор. Хотите поїхати?

? Я цілком у вашому розпорядженні, ? сказав я, дуже втішений з нагоди у товаристві Лючіо уникнути нудьги усамітнення. Хоча його розмови подекуди й дратували мене своєю сатирою, тим не менш слова його незмінно знаджували мій розум і залишались у пам'яті. ? О котрій годині ми маємо зустрітись?

? Ідіть тепер одягатись і приходьте на обід, а потім разом поїдемо до театру. П'єса буде на звичайну тему, яка останнім часом є популярною на театральному коні: уславлення «пропашої жінки», виставлення її як взірця чистоти і добра перед здивованими очима простаків. Словом, п'єса не варта уваги, натомість леді Сибіллі, можливо, варта.

Він стояв проти мене й усміхався. Вогонь у каміні згас, і ми опинились у темряві; я натиснув на кнопку, й кімната освітлилась електрикою. Надзвичайна врода князя знову вразила мене: вона була якась особлива, майже неземна.

? Чи не вважаєте ви, що на вас забагато дивляться, Лючіо? ? спитав я раптово.

Він розсміявся.

? Жодною мірою! Нащо людям дивитись на мене? Кожен із них настільки зайнятий своїми справами й так багато думає про власну особу, що навряд чи забуде про своє «я», навіть якби сам диявол стояв за його спиною. Жінки подекуди на мене дивляться з афектованою манірністю та з котячим кривлянням, що зазвичай роблять представниці прекрасної статі, коли бачать гарного на вроду чоловіка.

? Я не можу їх за це засуджувати! ? вигукнув я, не відводячи очей від його величної постаті та вродливого обличчя: я був у за хваті, який зазвичай відчують, оглядаючи прекрасну картину або статую. ? А скажіть-но мені, як дивиться на вас леді Сибілла, з якою ми сьогодні маємо зустрітись?

? Леді Сибілла ніколи мене не бачила, ? відказав він, ? і я бачив її лише здалеку. Вочевидь, граф Ельтон і запросив нас сьогодні до ложі, аби познайомити з нею.

? Ага! Шлюб на думці!

? Так, гадаю, що леді Сибіллі призначено до продажу, ? від повів він із холодною байдужністю, і його гарні риси утворили в цю мить непроникну маску презирства. ? Досі пропоновані ціни не були достатньо високі. Але я не маю наміру купувати. Я вже сказав вам, Темпесте, я ненавиджу жінок.

? Серйозно?

? Щонайсериозніше. Жінки завжди шкодили мені: вони заважали мені в моєму поступі. Та найдужче я зневажаю їх ось за що: вони наділені величезною силою робити добро, але марнують цю силу, й вона не знаходить собі застосування. Вони наперед віддають перевагу всьому відразливому, вульгарному, що є в житті, і це обурює мене. Вони набагато менш чутливі, ніж чоловіки, а безсердечність їхня не має меж. Вони ? матері людського роду, і помилки роду головним чином належать їм. Це друга причина моєї ненависті.

? Невже ви вимагаєте досконалості від людського роду? ? спитав я здивовано. ? Адже це неймовірно!

Якийсь момент він здавався зануреним у думки.

? Усе у світі є довершеним, ? промовив він, ? усе, крім цього дивовижного витвору природи ? людини. Чи ви ніколи не замислювались, чому людина є єдиною помилкою, єдиним недосконалим плодом незрівнянної творчості?

? Ні, ніколи. Я сприймаю речі такими, якими їх бачу.

? Я теж! ? І він попрямував до дверей. ? І як я бачу їх, так і вони бачать мене! Au revoir. Пам'ятайте, обід за годину!

Двері розчинилися й зачинилися; він пішов. Я лишився сам, думаючи, що за дивна це людина ? що за дивовижна суміш філософії, світського поведіння, чутливості та іронії, які, здавалось, перепліталися, ніби жилки листка; що за мінливий темперамент був у цієї яскравої й таємничої особи, яка випадково стала моїм найближчим другом! Близько місяця ми з ним ? так чи інак ? були разом, але я так і не наблизився до таємниці його справжнього ества. Однак я був ним захоплений ? більшою мірою, ніж раніше; я усвідомлював, що без його товариства життя було б позбавлене половини своїх принад. Хоча безліч так званих друзів, приваблених, ніби метелики, світлом блискучих мільйонів, оточували мене тепер ? та серед них не було жодного, який би так володів моїм настроєм і якому б я так симпатизував, як цьому чоловікові, цьому владному, напівжорстокому, напівлагідному товаришеві моїх днів, котрий подекуди дивився на життя як на безглуздий жарт, а на мене ? як на дійову особу вульгарного видовища.

VIII

Здається, жоден чоловік не забуде миті, коли він уперше опинився вічно-вічно з ідеальною жінкою вродою. Він міг раніше бачити багато привабливих облич; блискучі очі могли сяяти йому, ніби зоряне світло; він міг час від часу захоплюватись бездоганним кольором обличчя або ж спокусливими лініями граційної фігури ? усе це не більш ніж крадькома кинений погляд на досконалість. Але коли всі ці невиразні перебіжні враження раптом зішлись в одному фокусі, коли всі мрії про форми і барви набули втілення в одній істоті, яка позирає на нього, немов небесна діва, горда і чиста, ? тоді він повинен скоріш пишатися, а не стидатися того, що почуття його

з вини цього прекрасного видіння змішались і він, попри свою мужність або навіть брутальну силу, зробився покірним рабом пристрасті.

Саме так і я був приголомшений і переможений, коли фіалкові очі Сибіллі Ельтон повільно звелися з тіні темних густих вій і спинились на мені з тим неясним виразом цікавості й байдужості водночас, який, як заведено вважати, свідчить про найвитонченіше виховання, але який найчастіше відштовхує та змушує ніяковіти відверту й чутливу душу.

Так, погляд леді Сибіллі відштовхував, однак мій захват аніскільки не зменшився.

Ріманський і я увійшли до ложі графа Ельтона між першим та другим актом вистави, і сам граф, непоказний, гирявий, червонолиций дідок із сивими бакенбардами, підвівся, щоби привітати нас, і, схопивши руку князя, потиснув її з особливою сердечністю. (Я дізнався згодом, що Лючіо позичив йому тисячу фунтів стерлінгів на легких умовах ? факт, який почасти пояснював дружнє завзяття графа.) Його донька не ворухнулася, але хвилину чи дві по тому, коли граф дещо різко звернувся до неї: «Сибілло! Князь Ріманський та його друг Джеффри Темпест», ? вона повернула голову, удостоїла нас холодним поглядом, який я щойно намагався описати, та ледве вклонилася.

Її вражаюча краса зробила мене німим, і я стояв, збентежений та зачарований. Старий граф зробив деякі зауваги стосовно п'єси; я ледве чув їх, тож відповідав невиразно та навмання. Оркестр грав жакливо, як це часто трапляється в театрах, і його безсоромний гуркіт відлунював у вухах, ніби шум моря. Та насправді я нічого ясно не усвідомлював, окрім дивовижної вроди цієї дівчини, вбраної в білу сукню, оздоблену кількома діамантами, які виблискували, немов краплини роси на пелюстках троянди. Лючіо розмовляв із нею, і я дослухався.

? Нарешті, леді Сибілло, ? говорив він, шанобливо схиляючись до неї, ? нарешті я маю щастя познайомитися з вами. Я часто бачив вас, як бачать зірку, ? здалеку.

Вона подарувала йому легку й холодну усмішку, яка ледь-ледь підняла куточки її чудових вуст.

? Не думаю, що я коли-небудь бачила вас, ? зауважила вона, ? а тим не менш я вбачаю у вашому обличчі щось дивно знайоме. Мій батько ненастанно говорить про вас, і мені зайве говорити, що його друзі завжди будуть і моїми друзями.

Князь уклонився.

? Поговорити з леді Сибіллою ? досить, щоб відчувати себе щасливим. Бути її другом ? означає знайти втрачений рай.

Вона зачервонілася, потім раптом зблідла і, здригнувшись, потягла до себе своє *sortie-de-bal*[8 - Накидка, яку надягають на вечірню сукню.]

Ріманський турботливо огорнув її розкішні плечі напахченими шовковими фалдами мантильї. Як я заздрив йому!.. Потім він повернувся до мене і поставив стілець якраз позаду від стільця леді Сибіллі.

? Сідайте тут, Джеффри! ? сказав він. ? Я на одну хвилинку: хочу поговорити про справи з лордом Ельтоном.

Потроху мое самовладання вернуло до мене, і я поспішив скористатися з нагоди, так великодушно наданої мені, ? здобути ласку молодої красуні; вона підбадьорливо всміхнулася до мене, і серце мое закалатало з радощів.

? Ви близький друг князя Ріманського? ? спитала вона лагідно, коли я сів.

? Так, ми близькі друзі; він чудовий товариш.

? Можу собі уявити!

І вона кинула погляд у бік Лючіо. Той сидів поруч із її батьком і говорив про щось ? палко, але неголосно.

? Він дивовижно вродливий!..

Я не відповідав. Безумовно, Лючіо був наділений надзвичайною привабливістю, і це неможливо було заперечити, але тієї миті мене радше розсердила адресована йому похвала. Репліка леді Сибілли видалась мені нетактовною, ? все одно, якби мужчина, сидючи поруч із гарненькою жінкою, почав уголос хвалити іншу. Я не вважав себе красенем, однак був упевнений, що вигляд маю значно пристойніший, ніж більшість чоловіків. Образившись, я мовчав; тим часом завіса піднялася. Розігрувалась вельми сумнівна сцена, у якій вихвалялася «жінка з минулим». Мене опанувала відраза, і я окинув оком інших, сподіваючись спостерегти в них те саме враження. На світлому обличчі леді Сибілли не було видно ознак осуду; батько її нахилився вперед, вочевидь, жадібно вловлюючи кожну подробицю. Обличчя Ріманського зберігало загадковий вираз, який не дозволяв визначити, що відчуває князь. «Жінка з минулим» надалі виявляла свій істерично-удаваний героїзм, а її партнер, солодкомовний дурень, заявляв їй, що вона ? «скривджений чистий янгол»; нарешті завіса впала під шквал гучних оплесків. Чийсь поодинокий голос шикнув з галереї.

? Янгол прогресує, ? сказав Ріманський насмішкливо. ? Раніше цю п'єсу було б освищено та вигнано зі сцени як твір, що розбещує суспільство. Нині ж протестує лише один голос із «нижчої» верстви.

? Ви демократ, княже? ? спитала леді Сибілла, ліниво обмахуючись віялом.

? Я? Ні! Я завжди обстоюю гордість і першість багатства ? однак багатства не майнового, а розумового. У такий спосіб я передбачаю виникнення нової аристократії. Коли вище розбещується, воно занепадає і робиться нижчим; коли нижче горнеться до освіти і прагне висот, воно робиться вищим. Це закон природи.

? Але, Боже мій, ? вигукнув лорд Ельтон, ? ви ж не назвете цієї п'єси аморальною? Це ? реалістичне вивчення життя сучасного суспільства; це ? те, що є в дійсності. Ці жінки, знаєте, ці бідолахи з «минулим» збуджують великий інтерес!

? Дуже великий! ? промовила стиха його дочка. ? Вочевидь, для жінки без такого «минулого» немає майбутнього! Доброчесність і скромність віджили своє.

Я нахилився до неї і майже прошепотів:

? Леді Сибілло, я дуже радий, що ця негідна п'еса обурює вас. Вона зі здивуванням підвела на мене свої бездонні очі.

? О ні, ? заперечила вона, ? я бачила дуже багато подібних п'ес. Я читала так багато романів на цю тему! Запевняю вас, я цілком переконана, що так звана «пропаша жінка» ? найуспішніший, найпопулярніший нині типаж: вона бере від життя всі можливі втіхи, вона часто робить чудову партію і взагалі не марнує часу. Це дещо нагадує становище злочинців у в'язниці: вони харчуються значно краще, ніж чесні трударі. Гадаю, жінці немає резону бути шанованою: її лише вважатимуть нудною.

? Ах, тепер ви жартуєте! ? і я поблажливо всміхнувся. ? У глибині душі ви думаєте зовсім інше.

Вона нічого не відповіла, і завіса знову піднялась, відслонюючи непристойну даму на борту розкішної яхти.

Під час неприродно пишномовного діалогу я відсунувся трохи назад, углиб ложі; уся моя самоповага і впевненість, які так раптово покинули мене, коли я побачив красу леді Сибіллі, тепер знову повернулись до мене, і бездоганна холонокровність узяла гору над гарячковим збудженням. Я згадав слова Лючіо: «Леді Сибіллу призначено до продажу» ? і з тріумфом подумав про свої мільйони. Я глянув на старого графа, що смикав свої сиві бакенбарди, уважно слухаючи Лючіо, який, найімовірніше, розповідав йому про якісь грошові проекти. Мій погляд оцінювача знову повернувся на прекрасні вигини молочно-білої шиї леді Сибіллі, на чудові плечі та груди, на її розкішне волосся кольору дозрілого каштана, на ніжне гордовите обличчя з блискучими рум'янцями, на імлісті очі, і я з насолодою подумав: «Уся ця краса продається, і я куплю її!» Тієї самої миті вона обернулася до мене і спитала:

? Ви той самий уславлений містер Темпест, чи не так?

? Уславлений? ? повторив я з глибоким відчуттям насолоди. ? Майже так, хоча моєї книжки ще не видано...

Вона здивовано підвела брови.

? Вашої книжки? Я й не знала, що ви написали книжку. Мою підлещену пиху звели нанівець.

? Про неї дуже багато публікували... ? почав був я, однак вона зі сміхом перервала мене:

? О, я ніколи не читаю публікацій: це втомлює. Коли я спитала вас, чи не ви той самий уславлений містер Темпест, я хотіла сказати: чи не ви той славнозвісний мільйонер, про якого так багато говорили останнім часом?

Я вклонився дещо холодно. Вона допитливо подивилась на мене з-під мережаного краєчка віяла.

? Мабуть, це чудово ? мати стільки грошей! ? сказала вона. ? До того ж ви молодий і гарний на вроду.

Відчуття ображеного самолюбства заступилося задоволенням, і я посміхнувся.

? Ви дуже добрі, леді Сибілло.

? Чому? ? спитала вона, сміючись чудовим тихим сміхом. ? Лише тому, що я вам сказала правду? Ви молодий і гарний на вроду. Мільйонери зазвичай такі потворні! Фортуна, даруючи їм статки, часто позбавляє їх розуму та особистої привабливості. А тепер розкажіть мені про вашу книжку!

Вона, вочевидь, раптом звільнилася від попередньої стриманості; впродовж останнього акту ми вже вільно розмовляли пошепки, й цей шепіт сприяв нашому зближенню. її поведження зі мною було сповнене грації й чарівності, і вона цілком зачарувала мене. Вистава скінчилася, ми разом вийшли з ложі, і, оскільки Лючіо надалі розмовляв з лордом Ельтоном, я мав задоволення допомогти леді Сибіллі сісти в карету. Усівшись поруч із дочкою в кареті, граф звідти кілька разів по-дружньому потис мені руку, коли ми з Лючіо вдвох стояли біля екіпажа.

? Приходьте обідати, приходьте обідати! ? повторював він збуджено. ? Приходьте... даруйте, сьогодні вівторок... приходьте в четвер. Без церемоній! Моя дружина паралізована, тож не може приймати гостей; вона тільки зрідка бачить сторонніх осіб, коли має добрий настрій; її сестра, тітонька Шарлотта, опікується домом і приймає гостей. Ха-ха-ха! Якби моя дружина померла, то я б, можливо, одружився з міс Шарлоттою Фітцрой! Ха-ха-ха! Приходьте до нас обідати, містере Темпест. Лючіо, приводьте його, чуєте? З нами мешкає молода дівчина, американка: долари, акцент і таке інше. І я гадаю, вона хоче одружитися зі мною, ха-ха-ха! І чекає, коли леді Ельтон переселиться до кращого світу, ха-ха! Приходьте подивитись на маленьку американку, чуєте? У четвер, гаразд?

Прегарне обличчя леді Сибіллі захмарилось, коли батько натякнув на «маленьку американку», але вона нічого не сказала. Лише погляд її, здавалось, питався про наші наміри та заохочував нас дати згоду, і вона, вочевидь, лишилась задоволена, коли ми обидва пристали на запрошення. Іще апоплексичний переривчастий сміх графа, кілька потисків рук, і ще легкий граційний поклін красуні, коли ми зняли капелюхи на прощання, ? і карета від'їхала. Ми сіли в наш екіпаж, який завдяки послужливості вуличних хлопчаків та полісменів опинився просто перед театром. Коли ми рушили, Лючіо пильно глянув на мене. У напівмороку бруму я міг розрізнити сталевий блиск його очей.

? Гарна? ? спитав він. Я мовчав.

? Як, ви не захоплені нею? ? вів далі він. ? Мушу зізнатись, вона холодна, цілком безпристрасна весталка, але сніг часто вкриває вулкани. Вона має бездоганні риси і натуральний свіжий колір обличчя.

Я хотів був відмовчатись, але такого блілого опису стерпіти не зміг.

? Вона ? красуня, ? вихопилося в мене. ? Найкороткозоріше око помітить це, і з її боку мудро бути стриманою й холодною: якби вона увсебіч розсипала усмішки й чари, вона б довела до божевільня багатьох чоловіків.

Я скоріш відчув, ніж побачив його блискучий погляд.

? Без сумнівів, Джеффри: незважаючи на лютий, на вас дме південний вітер, із яким линуть пахощі троянд і померанцевих квітів. Мені здається, леді Сибіллі справила на вас неабияке враження.

? Вам хочеться, щоб так було?

? Мені? Любий мій, мені ніколи не хочеться нічого, чого б вам самому не хотілося. Я завжди пристосовуюсь до вдачі моїх друзів. Якщо ви питаєте моєї думки, то мені трохи шкода, що вас насправді вразила молода леді: шкода, бо тут немає перешкод до нападу. На мій погляд, любовна історія мусить натрапляти на перепони та утруднення, справжні або вигадані. Якнайменше скромності, як найбільше сваволі та брехні: це додає приємності в коханні, принаймні, на цій планеті.

Я перервав його.

? Бачите, Лючіо, ви дуже любите нападатись на «цю» планету, ніби щось знаєте про інші! ? промовив я нетерпляче. ? «Ця» планета, як ви її зневажливо називаєте, єдина, з якою ми маємо справу!

Він окинув мене таким палким і пронижливим поглядом, що я зникнув.

? Якщо так, ? відказав він, ? чому ж людство тоді не дає спокою іншим планетам? Навіщо ж ви намагаєтесь пізнати таємниці їхнього руху? Якщо люди, як ви стверджуєте, не мають справи з жодними іншими планетами, окрім цієї, то навіщо ж вони так поспішають розкрити таїну сильніших світів ? таїну, яка одного чудового дня випадково вжахне їх?!

Урочистість його голосу і натхненний вираз обличчя вселяли в мене майже побожне відчуття. Я не мав готової відповіді, і він вів далі:

? Не говорімо, друже мій, про планети, навіть про цю піщинку серед них, звану, як Земля. Повернімося до цікавішого сюжету ? до леді Сибілли. Як я вам уже сказав, тут не буде перешкод на шляху до сватання, і ви легко можете одружитися з нею, якщо забажаєте. Лише як автор книжки Джеффри Темпест не наважився б домагатись руки графської дочки, але Джеффри Темпест- мільйонер буде бажаним нареченим! Справи бідного графа Ельтона кепські, він майже банкрут. Американка, що в нього на пансіоні...

? На пансіоні! ? вигукнув я. ? Він що, утримує пансіон для шляхетних панночок?

Лючіо розсміявся.

? Ні, ні! Просто добродішні граф і графиня Ельтон дають опіку міс Даяні Чесней, тій американці, за невеличку суму ? дві тисячі гіней щороку;

графиня передала свій обов'язок представництва сестрі, міс Шарлотті Фітцрой, але корона вже висить над головою міс Чесней. Вона має в домі кілька власних кімнат і виїздить куди їй завгодно під крильцем міс Фітцрой. Такий порядок не до смаку леді Сибіллі, і вона ніде не з'являється інакше, як із батьком. Вона не хоче приятелювати з міс Чесней і відверто ви являє це.

? За це я ще дужче захоплюсь нею! ? промовив я палко. ? Щиро кажучи, я дивуюся, що лорд Ельтон погодився...

? Погодився на що? Погодився брати дві тисячі гіней на рік? Боже мій! Я знаю незліченну кількість лордів і леді, які б негайно пристали на таку угоду! «Блакитна» кров стала рідкою та блідою, і лише гроші можуть згустити її... Даяна Чесней має мільйони доларів, і якщо леді Ельтон поквартиться вмерти, то я не подивуюсь, коли маленька американка з триумфом обійме вакантне місце.

? Я не схвалюю таких мінливостей долі, ? сказав я напівсердито.

? Джеффри, друже мій, далекі, ви дивовижно непослідовні. Чи є яскравіший приклад мінливості долі, ніж ви самі? Шість тижнів тому ким ви були? Звичайнісінький базграч зі змахами крил генія в душі. Але ви не мали певності, чи є ці крила достатньо сильними, щоби піднести вас над темною колією, в якій ви билися, задихаючись і ремствуючи на нещасливу долю! Тепер ви мільйонер та зі зневагою відгукуєтесь про старого графа ? лише тому, що він вирішив дещо збільшити свої прибутки, причому збільшити цілком законно, взявши на пансіон американську спадкоємицю та ввівши її до товариства, до якого б вона ніколи не потрапила. Тепер ви домагаєтесь ? чи, принаймні, прагнете домагатися ? руки графської дочки, ніби самі є нащадком королів.

? Мій батько був дворянином, ? сказав я дещо погоршливо, ? і я нащадок дворянського роду. Ми ніколи не були просто людьми, й наш рід був одним з найшанованіших у графстві.

Люціо всміхнувся.

? Я не маю в цьому ані найменшого сумніву. Однак просто дворянин набагато нижчий від графа ? або вищий, зважаючи з якого боку дивитись! Насправді це не має жодної ваги за наших днів. Ми прийшли до такого історичного періоду, коли рід і стан утратили своє значення ? завдяки тупій недолугості тих, хто наділений титулами. Буває подекуди, що пивоварів призначають на перів держави, пересічні торгівці стають делегатами графств у палаті общин; тим часом справжні старі дворянські родини настільки зубожіли, що змушені продавати свої маєтки та діаманти покупцеві, який призначає найвищу ціну, ? а цим покупцем є найчастіше якийсь вульгарний залізничний король чи промисловий фабрикант. Ви ж, відтоді як отримали спадщину, перебуваєте те у значно кращому становищі; понад те ? ви навіть не знаєте, як було здобуто ці гроші!

? Слушно! ? відповів я, замислившись; потім, раптом згадавши, додав: ? До речі, я ніколи не говорив вам: мій померлий родич стверджував, що запродав душу дияволу та що все це величезне багатство є платою за тією угодою.

Лючіо вибухнув несамовитим реготом. Урешті заспокоївшись, він вигукнув:

? Що за ідея! Гадаю, він був несповна розуму! Не можу уявити собі нормальної людини, яка б вірила в існування диявола. Тим паче за нашої передової епохи! Дурна людська фантазія не має меж! Ми приїхали!

IX

Мій видавець, містер Моджесон, промовив: ? Я, містере Темпест, думав про одну жінку.

? Справді? ? перепитав я байдужно.

? Так, про жінку, яка, попри те що її ображають і чинять їй перешкоди, швидко стає помітною. Ви, без сумніву, почуете про неї в товаристві та в літературних колах.

І він кинув на мене побіжний напівзапитливий погляд.

? Однак вона не багата, тільки знаменита. Принаймні, на сьогодні ми не маємо до неї жодного відношення, а тому повернімося до наших справ. Єдиний сумнівний пункт у плані успіху вашої книжки ? критика. Крізь руки тільки шістьох головних критиків проходять усі англійські книжки та часописи, а також лондонські газети; ось їхні імена, ? і він простягнув мені папірець, списаний олівцем, ? а також їхні адреси, наскільки я можу ручитися за їх достовірність, та адреси газет, до яких вони найчастіше дописують. Очолює список Девід Меквін, найгрізніший з усіх. Він пише всюди та про всіх; будучи шотландцем, він скрізь пхає свого носа. Якщо ви залучите до ваших справ Меквіна, то вам немає потреби клопотатися щодо решти: саме він зазвичай задає тон, крім того, він є близьким другом редактора «Дев'ятнадцятого століття», а це означає, що ви впевнено можете шукати в цьому журналі своє ім'я, тоді як без Меквіна це було б неможливо. Жоден критик не може працювати в «Дев'ятнадцятому столітті», якщо він не належить до кола близьких друзів редактора[9 – Автор має письмове свідчення містера Нофлеса про цей факт. ? Прим. автора.]. Ви мусите поладнати з Меквіном: інакше він може завалити вас ? лише для того, щоб показати власну силу.

? Це нічого не значить, ? сказав я, ? легке критикування книжки завжди сприяє її популярності.

? У певних випадках це справді так. ? Моджесон у зніяковінні куйовдив свою рідку борідку. ? Однак у більшості випадків ? ні. Якщо твір рішучий, сміливий, оригінальний, то ворожа критика дійсно буде безсилою. Однак твір, подібний до вашого, потребує заохочення, словом, реклами...

? Бачу, ви не вважаєте, що моя книжка є достатньо оригінальною?!

Я відчував видиме роздратування.

? Любий пане! Ви, далебі... далебі... ну що я маю сказати? ? він усміхнувся, ніби перепрошуючи. ? Ви, далебі, дещо загостро реагуєте. Я вважаю, що ваша книжка демонструє дивовижну освіченість та витонченість думки; якщо мені вона видається недосконалою, то, можливо, це тому, що я сам не розумію тонкощів. На мою думку, єдине, чого їй бракує, це чіпкість ? даруйте, не можу дібрати іншого слова! Я маю на увазі щось таке, що захоплює увагу читача та втримує її. Але, врешті-решт, це спільний недолік сучасних літературних творів: адже де нині ті автори, здатні відчувати так, аби змусити відчувати й читача.

Зо хвилину я мовчав: згадав про таке саме зауваження, почуте від Лючіо.

? Гаразд! ? нарешті сказав я. ? Якщо в мене не було відчуття, коли я писав книжку, то тепер уже його в мене немає й поготів. Але повірте, я відчував кожен її рядок! Напружено й болісно!

? Нехай так! ? промовив він лагідно. ? Імовірно, ви думали, що відчуваєте: це друга, вельми цікава фаза літературного темпераменту. Бачите, щоб переконати інших, треба спершу самому бути переконаним. Зазвичай, результатом цього буває особлива сила потягу, що виникає між автором і публікою. Можливо, я навів неслухні доводи; можливо, що під час сквапливого читання я дістав хибне враження про ваші ідеї. Так чи інак, книжка мусить мати успіх. Єдине, про що я прошу вас, ? спробуйте особисто поладнати з Меквіном.

Я обіцяв зробити все можливе, і на цьому ми розійшлись. Я усвідомив, що Моджесон ? людина тонша, ніж я собі уявляв, і його зауваження збудили в мені думки, не надто приємні для авторського самолюбства. Якщо моїй книжці справді, як сказав Моджесон, бракує «чіпкості», то вона не пустить коріння в людських розумах, ? вона матиме лише ефемерний сезонний успіх, як один із тих «модних» літературних продуктів, що до них я відчував неподоланну відразу, і справжня слава буде для мене недосяжною ? мені залишиться хіба що погана імітація слави, імітація, куплена за гроші.

Того дня я перебував у кепському настрої, й Лючіо помітив це. Він швиденько розпитав мене про зміст розмови з Моджесоном та розсміявся, коли почув пропозицію «поладнати» зі страшним Меквіном. Позирнувши на п'ять імен решти головних критиків, Лючіо знизав плечима.

? Моджесон має рацію, ? сказав він. ? Меквін вельми близько спілкується з цими добродіями. Вони відвідують ті самі клуби, обідають у тих самих дешевих ресторанах та залицяються до тих самих фарбованих балетниць. Усі разом вони становлять маленьку братську спілку і роблять один одному послуги. О так! Якби я був на вашому місці, я б поладнав із Меквіном.

? Але як? ? спитав я; хоч я і знав ім'я Меквіна, оскільки зустрічав його підпис під літературними статтями у майже всіх газетах, та ніколи не бачив його особисто. ? Адже не можу я просити про ласку критика преси!

? Звісно, що ні! ? Лючіо знову розсміявся. ? Якби ви зробили таку дурницю, то зіпсували б усю справу! Найулюбленіша розвага критиків ? це попихання літераторів, які принизились до того, щоб прохати ласки ? та ще

в кого? У нижчих розумово людей! Ні-ні, мій друже, ? ми поладнаємо з Меквіном інакше. Я з ним знайомий.

? Яка чудова звістка! ? вигукнув я. ? Слово честі, Лючіо, мені здається, що ви знайомі з усім світом!

? Я знайомий із більшістю людей, вартих знайомства, ? відповів спокійно Лючіо, ? хоча містера Меквіна я зовсім не зараховую до цієї категорії. Мені довелося познайомитися з ним за особливих обставин. Це було у Швейцарії, на небезпечному бескиді, званому Mauvais Pas[10 – Хибний крок (фр.)]. Кілька тижнів я провів неподалік, залагоджуючи певні справи, та, будучи безстрашним і твердим на ногу, часто пропонував свої послуги проводиря. Тож одного дня примхлива доля дала мені задоволення проводити боязливого та жовчного Меквіна над безоднями Крижаного моря, і я розмовляв із ним вишуканою французькою мовою, про яку він, попри свою славнозвісну вченість, мав вельми слабке уявлення. Я знав, хто він є, і, знаючи його підступність, давно розглядав його як одного з легальних убивць честолюбних геніїв. Привівши його на Mauvais Pas, я заважав, що йому запаморочилося в голові; тримаючи міцно його руку, я сказав йому: «Містере Меквін, ви написали обурливу, найгострішого осуду варту статтю про твір поета N.. ? і я назвав прізвище, ? статтю, яка являє собою суцільну брехню від першого до останнього рядка, статтю, яка своєю жорстокою в'їдливістю отруїла життя людині, що подавала великі надії, та пригнітила шляхетний дух! Тепер мусите обіцяти мені, що коли повернетесь до Англії ? якщо повернетесь! ? то напишете й надрукуєте в передовому часописі повне спростування вашої статті, почесний відгук на твір ображеного поета ? він на це цілком заслуговує! Інакше ви полетите вниз! Мені варто лише випустити вашу руку!» Джеффри, якби ви тільки бачили Меквіна цієї миті! Він стогнав, він звивався, він чіплявся! Ніколи ще оракул преси не перебував у такому неоракульському становищі. «Гвалт! Гвалт!» ? намагався він кричати, але голос покинув його. Над ним височіли засніжені вершини, подібні до вершин цієї слави, якої він не міг досягти, і тому заздирив іншим; під ним зяяла прозора безодня, де крижані хвилі переливались опалово-блакитними та зеленими барвами; а десь у далині дзеленчали коров'ячі дзвіночки, наповнюючи звуками спокійне повітря, нагадуючи про зелені пасовиська та щасливі оселі... «Гвалт!» ? прохрипів він. ? «Ні, ? сказав я, ? це я б мав кричати на пробі: рука моя цієї миті тримає вбивцю. Ваша система вбивств гірша від системи нічного розбишаки: той убиває тіло, а ви вчиняєте замах на душу. Замах вам не вдається, але вже сама спроба є підлою. Ані крики, ані боротьба не допоможуть вам: ми сам на сам, навколо нас ? лише вічна природа; віддайте запізнілу справедливість людині, на яку ви звели наклеп, або, як я вже говорив, полетите вниз!» Можна було б довго оповідати про це; але, щоб скоротити мою оповідь, я скажу, що врешті-решт він поступився й заприсягся виконати мою вимогу. Тоді, обійнявши його, ніби любого приятеля, я без пригод звів його з Mauvais Pas, і коли ми опинилися біля підніжжя гори, він ? чи то зі страху, чи то з запаморочення ? впав на землю, гірко плачучи. Чи повірите ? раніше, ніж дісталися до Шамуні, ми зробились найближчими на світі друзями! Він зізнавався мені у своїх підлих учинках і дякував за можливість полегшити своє сумління; ми обмінялись візитними картками, і наостанок той самий Меквін, нічний кошмар літераторів, розчулившись після віскі та грогу (адже він шотландець!), заприсягся, що я ? найвидатніша людина у світі і що, якби коли-небудь випала нагода зробити мені послугу, він її зробить. «Чи ви самі не поет?» ? бурмотів він, падаючи в ліжко. Я

сказав, що ні. «Дуже шкода! ? заявив він, і сльози після надміру випитого забриніли на його очах. ? Якби ви були поетом, я багато зробив би для вас, я б став рекламувати вас задарма!» Я залишив його хропти, і відтоді більше ми з ним не бачились. Однак гадаю, що коли я прийду до нього, він упізнає мене. Заприсягаюся на всіх богів, якби він тільки знав, хто тримав його поміж життям та смертю на Mauvais Pas!

? Але ж він знає! ? не зрозумів я. ? Ви ж обмінялися картками!

? Так, але це було вже потім! ? Лючіо засміявся. ? Можу вас запевнити, друже мій, що ми поладнаємо з Меквіном!

Історія, яку я щойно вислухав, надзвичайно зацікавила мене, тим паче що князь був наділений чудовим даром промовця і взагалі великим драматичним талантом: за допомогою жестів він яскраво відтворював перед моїми очима всю сцену, немов картину; я мимоволі висловив захоплення:

? Без сумніву ви були б неперевершеним актором, Лючіо!

? Звідки ви знаєте, що я не актор? ? спитав він; погляд його палав. За мить він швидко додав: ? Не варто підмальовувати обличчя й кривлятися на театральному коні, неначе найманий блазень, щоб увійти в історію як відомий актор! Найкращий актор ? той, хто найкраще грає комедію в житті, як я намагаюся це робити. Найкраще ходить, найкраще говорить, найкраще всміхається, найкраще плаче, найкраще стогне, найкраще сміється та найкраще помирає! Усе це суто комедія, позаяк у кожній людині живе німий, страшний, безсмертний дух, який є реальним, який не може вдавати, який існує і який виявляє нескінченний, хоча й безмовний протест проти брехні тіла!

Я ніяк не відреагував на цей вибух ? я вже помалу звикав до його мінливих настроїв та дивної манери викладати свої думки. Така його поведінка лише підігрівала таємничий потяг, який я до нього відчував; його характер був для мене вічною загадкою, повною витончених принад. Час від часу я усвідомлював з невиразним відчуттям самоприниження, що був цілком під його владою, що моє життя цілковито перебувало під його контролем і впливом, і намагався переконати самого себе, що це добре ? адже він має набагато більше досвіду та краще знає людей, ніж я.

Цього вечора ми знов обідали разом (так було досить часто) і розмова оберталась виключно навколо фінансових та інших ділових питань. Послухавши поради Лючіо, я здійснив кілька значних грошових операцій, що й дало нам широку тему для обговорення.

Стояв ясний морозяний вечір, приемний для гуляння, і близько одинадцятої години ми вийшли надвір; метою нашої прогулянки був приватний картярський клуб, у якому мій товариш хотів відрекомендувати мене як гостя. Будинок, де розташовувався клуб, стояв на маленькій задній вуличці, неподалік від Пел Мел; ззовні будинок мав досить скромний вигляд, але всередині відзначався пишним оздобленням, хоча позбавленим смаку. Серед блискучих вогнів розкішної англо-японської вітальні нас зустріла жінка з підмальованими очима й фарбованим волоссям. Її вигляд і манери свідчили, що вона належить до найпоширенішого типу дам напівсвіту ? словом, «жінка з минулим», одне з тих «чистих створінь», яких нині модно зображувати як

мучениць людських пороків! Лючіо щось до неї промовив, вона кинула на мене шанобливий погляд і посміхнулась, потім подзвонила. З'явився стриманий, скромного вигляду лакей у фрак, котрий після ледь помітного знаку своєї пані, яка вклонилася мені, коли я проходив, провів нас нагору. Ми ступали килимами з найм'якшої повсті, і я завважив, що в цьому закладі всіх зусиль було докладено для уникнення шуму: навіть двері, оббиті грубою баєю, рухались на беззвучних завісах. На горішньому майданчику слуга обережно постукав у бічні двері; ключ повернувся в замку, й ми увійшли до довгастої кімнати, яскраво освітленої електричними лампами, заповненої людьми, які грали в «червоне та чорне» і в бакара. Коли ми ввійшли, деякі з людей поглянули на Лючіо та всміхнено схитнули головою, інші з цікавістю витріщились на мене, але загалом наша поява лишилась майже не поміченою.

Лючіо сів, аби відстежувати гру; я зробив те саме й відразу відчув, що проймаюся тим надмірним збудженням, яке панувало в кімнаті, ? збудженням, подібним до безмовної напруги повітря перед бурею.

Я впізнав обличчя багатьох добре знааних громадських діячів ? людей, відомих у політиці, про яких ніхто б не подумав, що вони своєї присутністю та авторитетом можуть підтримувати картярський клуб. Однак я намагався не виявити жодних ознак здивування й стежив за грою майже з такою самою холонокровністю, як і мій товариш. Я був ладен грати і програвати, але не був готовий до дивної сцени, яка розігралась незабаром та в якій мені під тиском обставин довелося взяти участь.

Х

Щойно гру, яку ми відстежували, було завершено, картярі підвелись і привітали Лючіо з великим завзяттям та дружньою сердечністю. Я інстинктивно вгадав з їхнього поводження, що вони дивились на нього як на особу, котра могла надати їм позику чи ще якимось запомогти грішми. Він відрекомендував мене їм усім, і мені легко було зауважити, який ефект справило мое ім'я на більшість присутніх. Мені запропонували приєднатися до гри в бакара, і я відразу пристав на пропозицію. Ставки були марнотратно високі, але мене це анітрохи не лякало. Один із гравців коло мене був гарний ясноволосий молодик, аристократичного роду. Його відрекомендували мені як віконта Лінтона. Я звернув особливу увагу на його безтурботну манеру подвоювати свої ставки, вочевидь, лише задля бравати; коли він програвав, що траплялося найчастіше, він гучно реготав, неначе був п'яний або марив. Спочатку я був цілком байдужий до результатів гри й анітрохи не дбав, чи буду у виграші чи в програші. Лючіо не приєднався до нас, але сидів неподалік, спокійно спостерігаючи і, як мені здавалося, стежачи за мною більше, ніж за рештою гравців. Завдяки щасливій випадковості мені щастило, і я повсякчас вигравав. І чим більше я вигравав, тим більшим ставало мое збудження, аж раптом настрої мій змінився, і мене охопило дивне бажання програти. Я думаю, це був краший поштовх моєї натури, що спонукав мене бажати власного програшу заради молодого віконта, який здавався буквально збожеволілим після моїх наскрізних вигравів, але відчайдушно грав далі. Його обличчя видовжилось

і змарніло, його очі гарячково блищали. Решта гравців, які теж переживали нещасливу смугу, вочевидь, спокійніше на це реагували ? а можливо, вони просто майстерніше приховували свої почуття. Як би не було, але я щиро прагнув, щоб мое диявольське щастя перейшло на бік молодого Лінтона. Але мое прагнення було марним: знов і знов я забирав усі куші, аж доки насамкінець гравці не підвелись, і віконт Лінтон разом із ними.

? Доценту програвся! ? сказав він із силюваним гучним сміхом. ? Ви маєте завтра дати мені реванш, містере Темпест!

Я вклонився.

? Залюбки!

Він покликав слугу та звелів принести собі коньяку з содовою водою, а мене тим часом оточили всі інші, палко наполягаючи, щоб наступного вечора я неодмінно повернувся до клубу та дав їм змогу відіграти те, що вони сьогодні втратили. Я негайно погодився, і в розпалі розмови Лючіо раптом звернувся до молодого Лінтона:

? Чи не хочете заграти зі мною? Я закладаю банк ось цим. ? І він поклав на стіл два згорнені банкові білети по п'ятсот фунтів кожен.

Якусь мить усі мовчали.

Віконт жадібно пив коньяк із содовою; через вінця високого келиха він зирнув на білети жадібними, налитими кров'ю очима, потім байдужно знизав плечима.

? Я нічого не можу поставити, я вже сказав, що доценту програвся, не можу більше грати.

? Сідайте, сідайте, Лінтоне! ? наполягав якийсь пан, що стояв позаду від віконта. ? Позичте в мене та грайте.

? Дякую, ? відмовився той, зашарівшись, ? я вже й так забагато винен вам. У кожному разі, це дуже мило з вашого боку. Ви продовжуйте, панове, а я подивлюсь.

? Дозвольте мені вмовити вас, віконте, ? промовив Лючіо, дивлячись на нього зі своєю загадковою усмішкою, ? тільки для задоволення! Якщо ви не можете поставити грошей, поставте яку-небудь дрібничку, щось номінальне, лише для того, щоб подивитись, чи повернеться до вас щастя. ? І він витяг марку. ? Ця марка часто позначає п'ятдесят фунтів; нехай цього разу вона позначає щось вартісніше за гроші ? вашу душу, наприклад!

Рознісся вибух реготу. Лючіо сміявся разом з усіма.

? Я сподіваюся, що ми всі досить обізнані в новочасних науках, щоб не визнавати існування такої речі, як душа, ? вів далі він, ? то му, запропонувавши таку ставку, я насправді запропонував менше, ніж волосина з вашої голови, бо волосина є щось, а душа є ніщо! Хочете ризикнути цією неіснуючою величиною і спробувати ви грати тисячу фунтів?

Віконт випив коньяк до останньої краплі й повернувся до присутніх. Очі його горіли насмішкливо й виклично.

? Гаразд! ? вигукнув він.

Товариство посідало. Гра була короткою та майже безжиттєвою у своїй покvapливій ажитaції. Досить було шести-семи хвилин, щоб Лючіо встав переможцем. Він посміхнувся, вказуючи на марку, яка позначала останню ставку віконта Лінтона.

? Я виграв! ? сказав спокійно князь. ? Однак ви мені нічого не винні, любий віконт, оскільки чим ви ризикували? Нічим! Ми грали просто для задоволення. Якби душа існувала, то я, звичайно, зажадав би вашої; хоча, між іншим, уявлення не маю, що б я з нею робив! ? І він засміявся. ? Що за дурниці, чи не так? Ми повинні бути вдячні долі, що живемо в передові дні, коли дурні забобони поступилися місцем прогресу чистому розумові! Добраніч! Завтра ми, Темпест і я, дамо вам абсолютний реванш; безумовно, фортуна повернеться до вас, і ви неодмінно виграєте! Ще раз добраніч!

Він простяг руку; зворушлива ніжність світилась у його темних очах; у його манерах проглядалася якась дивовижна лагідність. Щось ? я не міг визначити, що саме, ? тримало всіх нас ніби в хвилинному зачаруванні. Картярі з інших столів почули про ексцентричну ставку й тепер здалеку дивились на нас із цікавістю. Утім, віконт Лінтон зовні повадився надміру весело; він палко потиснув простягнену руку Лючіо.

? Ви надзвичайно добра людина, ? сказав він, промовляючи слова трохи скvapливо. ? І запевняю вас серйозно, що якби я мав душу, я залюбки тієї ж миті віддав би її за тисячу фунтів. Душа мені не потрібна, а тисяча фунтів вельми б знадобилась. Утім, я переконаний, що виграю завтра!

? І я в цьому переконаний, ? лагідно промовив Лючіо. ? Мій приятель Джеффри Темпест зовсім не суворий кредитор ? він може почекати. Але що стосується програної душі, ? він зробив паузу, пильно дивлячись в очі юнака, ? то я, звичайно, не можу чекати!

Віконт невиразно всміхнувся на цей жарт і майже відразу залишив клуб.

Щойно двері за ним зачинились, багато хто з картярів обмінявся промовистими поглядами й кивками.

? Банкрут! ? сказав хтось упівголоса.

? Його картярські борги перевищують суму, яку він у змозі сплатити, ? додав інший, ? і я чув, що він втратив п'ятдесят тисяч на верхогонах.

Ці зауваження було зроблено так байдужно, неначе йшлося про погоду. Кожен картяр був до самих кісток самолюбним, і поки я спостерігав їхні черстві обличчя, моїм тілом перебіг дрож шляхетного обурення ? обурення, змішаного з соромом. Я не був іще зовсім бездушним і позбавленим милосердя, хоча тепер, коли озираюсь на ті дні, які тепер видаються мені схожими скоріш на дивне видіння, ніж на дійсність, я усвідомлюю, що з кожною прожитою годиною ставав дедалі брутальнішим егоїстом. Однак тоді я був іще настільки далекий від очевидної підлоти, що подумки вирішив того

самого вечора написати віконтові Лінтону, що відмовляюсь від його боргу. Коли ця думка пронеслася в моїй голові, я мимохіть позирнув на Лючіо й зустрів його пильний допитливий погляд. Він усміхнувся й дав мені знак іти за ним.

За кілька хвилин ми вийшли з клубу й опинились на зимному нічному повітрі, просто неба, в якому виблискували крижані зірки. Мій товариш поклав руку мені на плече.

? Темпесте, якщо ви маєте намір виявляти добросердність і співчувати негідникам, я розійдуся з вами! ? сказав він, і в його голосі чудернацьки поєднались іронія та серйозність. ? Я бачу з виразу вашого обличчя, що ви задумуєте якийсь великодушний вчинок. Ви хочете звільнити Лінтона від його боргу? Даремно турбуєтесь. Він народився негідником і ніколи не прагнув стати іншим. Чому ви маєте співчувати йому? З перших днів після виходу з колегіуму він тільки й робив, що жив розпусним життям. Він підлий розпусник, який заслуговує на повагу менше, ніж чесний пес!

? Однак хтось, гадаю, любить його! ? сказав я.

? Хтось любить його! ? повторив Лючіо з незрівнянним презирством. ? Оце сказали! Три балетниці живуть його коштом, якщо ви про це! Його мати любила його, але вона померла: він розбив її серце. Він негідник, кажу вам; нехай він сповна сплатить свій борг, включно з душею, яку він так легко поставив на карту. Якби я був дияволом і виграв цю оригінальну душу, то гадаю, що, згідно з традиціями священників, я б залюбки сам розклав вогнище для Лінтона; але будучи тим, чим є, я говорю: нехай людина сама готує собі долю, нехай усе йде своїм звичаєм, і як він ризикнув усім, нехай усім і пожертвує.

Тим часом ми повільно йшли вулицею Пел Мел; щойно я зібрався відповісти, як на протилежному боці, недалеко від Малборо-клубу, побачив постать людини. Я не міг утриматись від мимовільного вигуку:

? Він там! Віконт Лінтон там! Рука Лючіо міцно тримала мою.

? Ясна річ, ви не будете тепер із ним розмовляти!

? Ні. Однак мені хотілось би знати, куди це він прямує. Він іде не зовсім твердо.

? Звісно, що п'яний!

І обличчя Лючіо прибрало того самого виразу невблаганного презирства, який я часто бачив і з якого дивувався. Ми на мить затримались, стежачи за віконтом, який безцільно проходжувався сюди-туди перед клубом, аж поки, вочевидь, не дійшов раптового рішення; тоді він зупинився й гукнув кеб. Вишуканий екіпаж на безшумних колесах під'їхав миттєво. Віконт заскочив у нього, віддавши наказ кучерові. Кеб швидко наближався до місця, де ми стояли; щойно він проїхав повз нас, як тишу прорізав гучний пістоletний постріл.

? О Боже! ? вигукнув я, похитнувшись. ? Він застрелився! Кеб зупинився. Кучер зістрибнув з передка; клубні швейцари, лакеї, полісмени та безліч

люду, який назбігався бозна-звідки, вже юрмилась навколо екіпажа. Я кинувся був уперед, аби приєднатись до натовпу, який швидко збирався, але сильна рука Лючіо обвила мене, і він щосили потяг мене назад.

? Будьте холоднокровні, Джеффрі! ? вмовляв він. ? Невже ви хочете зрадити клуб і всіх його членів? Погамуйте ваші безумні поривання, друже мій: вони доведуть вас до нескінченних клопотів. Якщо людина померла ? вона померла, й усьому кінець.

? Лючіо, ви не маєте серця! ? вигукнув я, відчайдушно вирываючись із його рук. ? Як ви можете взагалі щось міркувати в такій ситуації! Подумайте! Я ? причина цього зла! Мое кляте щастя в бакара було останнім ударом долі для цього нещасного юнака! Я переконаний у цьому! Я ніколи собі не пробачу!

? Слово честі, Джеффрі, ви занадто м'якосердий, ? сказав він, тримаючи мою руку ще міцніше й поспішаючи відвести мене всупереч моїй волі. ? Ви мусите облишити сентименти, якщо прагнете мати успіх у житті. Ви думаєте, що це ваше «кляте щастя» спричинило смерть Лінтона? По-перше, називати щастя «клятим» ? суперечність у визначенні; по-друге, для свого остаточного зруйнування віконт не потребував цієї останньої гри в бакара. Вас нема в чому винуватити. І заради клубу, якщо не задля чогось іншого, я не маю наміру вплутувати ані вас, ані себе в історію самогубства. Коронер завжди сповіщає про подібні випадки в двох словах: «Тимчасове божевілья».

Я здригнувся; душа моя боліла: у кількох кроках від нас лежало закривавлене тіло людини, з якою я так недавно розмовляв, ? і, незважаючи на слова Лючіо, я визнавав себе її вбивцею.

? «Тимчасове божевілья», ? повторив Лючіо, ніби говорячи сам до себе. ? Докори сумління, відчай, сплюндрована честь, розбите кохання, разом із новочасною науковою теорією про розумну «ніщоту»: життя ? ніщо, Бог ? ніщо і збезуміла людська одиниця ? так само ніщо; «тимчасове божевілья» виправдовує її зникнення в нескінченності. Слушно сказав Шекспір, що світ божевільний!

Я нічого не відповідав ? я був охоплений власними гіркими відчуттями. Я йшов, не усвідомлюючи, що йду; коли я глянув на зірки, вони тремтіли та кружляли перед моїми очима. Раптом слабка надія з'явилася в мене.

? Може, ? припустив я, ? він насправді не вбив себе, а лише здійснив спробу?

? Його вважали першорядним стрільцем, ? заперечив спокійно Лючіо. ? Це була єдина його риса. Він не мав принципів, але стріляв влучно. Я не можу собі уявити, щоб він не поцілів.

? Це жакливо! Годину тому жити... а тепер... кажу вам, Лючіо, це жакливо!

? Що? Смерть? Вона й наполовину не така жаклива, як хибно прожите життя, ? відповів він із серйозністю, яка справила на мене велике враження, попри мое хвилювання. ? Повірте мені, душевний біль і сором навмисне нечесного існування значно гірші за муки того пекла, яке змальовують

священики. Ходімте, ходімте, Джеффри, ви надто близько до серця берете цю історію, вас винуватити немає в чім. Якщо Лінтон «щасливо скінчив» самогубством, це ? найкраще, що він міг зробити. Він нікому не був потрібен. Далєбі, з вашого боку велика слабкість ? надавати дрібниці такої ваги. Ви лише на початку власної кар'єри.

? І сподіваюсь, що в цій кар'єрі не буде більше таких трагедій, як нинішня, ? палко промовив я. ? Якщо ж це станеться, то станеться цілком усупереч моїй волі!

Лючіо допитливо глянув на мене.

? Нічого не може статися всупереч вашій волі. Мені здається, що ви хочете мене звинуватити в тому, що я привів вас до клубу! Друже мій, ви б не пішли туди, якби не хотіли! Хіба я тягнув вас туди зв'язаним? Ви схвильовані й нервуєте. Ходімо до мене, вип'єте склянку вина. Вам це додасть твердості духу.

Ми наблизились до готелю, і я без заперечень пішов за Лючіо, без заперечень випив те, що він мені дав, і стояв зі склянкою в руці, спостерігаючи за ним із хворобливим зачудуванням, поки він скидав своє підшита хутром пальто. Потім він спинився переді мною; його бліде прегарне обличчя прибрало суворого виразу, й темні очі блищали холодним сталевим блиском.

? Та остання ставка Лінтона... вам, ? сказав я, затинаючись, ? його душа...

? У яку ані він, ані ви не вірите! ? зауважив Лючіо. ? Ви, здається, тепер тремтите через саму лише згадку про пустопорожню сентиментальну ідею?

? Але ви, ? заперечив був я, ? ви говорили, що вірите в душу!

? Я? Я божевільний! ? і він гірко розсміявся. ? Хіба ви досі не зрозуміли цього? Наука зробила мій розум хворим, друже! Я відшукав таке глибоке джерело прикрих відкриттів, що немає нічого дивного, якщо мої почуття подекуди сплутуються, і в ці безумні хвилини я починаю вірити в душу!

Я тяжко зітхнув.

? Я хочу піти спати ? почуваяся втомленим і геть нещасним!

? Гай-гай, бідолашний мільйонере! ? сказав лагідно Лючіо. ? Запевняю вас, мені прикро, що вечір закінчився так нещасливо.

? І мені прикро! ? повторив я зі смутком у голосі.

? Подумати лишень! ? вів далі він, замислено дивлячись на мене. ? Якби мої вірування, мої божевільні теорії варті були чого-небудь, то я б насправді міг зажадати таку собі часточку вашого померлого знайомого віконта Лінтона ? єдину часточку, яка напевно існує... Але де і як звести з ним рахунки? Якби я був сатаною...

Я змусив себе слабо посміхнутись.

? Ви б триумфували! ? сказав я.

Він присунувся до мене і лагідно поклав руки мені на плечі.

? Ні, Джеффі, ? і його владний голос забринів ніжними нотками, ? ні, друже мій! Якби я був сатаною, я б напевно сумував! Адже кожна пропаша душа нагадувала б мені про мое власне падіння, про мій відчай і становила б собою нову перешкоду між мною та Небом! Пам'ятайте, диявол теж колись був янголом!

Його очі сміялись, але я б міг заприсягтися, що в них блищали сльози. Я міцно стиснув його руку; я відчував, що, попри його цинізм та зовнішню холодність, доля молодого Лінтона глибоко засмутила князя. Від враження моя симпатія до нього набрала нової сили, і я пішов спати, вже майже примирений із собою та з обставинами взагалі. Упродовж двадцяти хвилин, поки роздягався, я навіть розмірковував про вечірню трагедію спокійніше, з меншим жалем ? який сенс мучитись через те, чого вже не можна виправити? Урешті-решт, чого це я повинен перейматися долею віконта?.. Який стосунок мав він до мене?.. Жодного. Я почав сміятися з власної слабкості та збудження, і, зможений втомою, впав у ліжку та миттєво заснув.

Над ранок, десь о п'ятій годині, я раптом прокинувся з відчуттям, немовби мене торкнулась невидима рука. Я весь тремтів, обливаючись холодним потом. Зазвичай темна кімната зараз була освітлена дивним сяйвом, яке нагадувало хмару білого диму. Я підвівся на ліжку, протираючи собі очі, ? і якийсь час із жахом дивився вперед, сумніваючись у власних чуттях: цілком виразно, на відстані приблизно п'ятьох кроків від ліжка, я бачив три фігури, які стояли, закутані в темні шати з вихиленими каптурами. Вони були так урочисто нерухомі, їхні чорні драпування так важко опадали навколо них, що неможливо було сказати, хто це ? чоловіки чи жінки; а тим, що паралізувало мене подивом і жахом, було дивне світло, яке їх оточувало: примарне, блукливе, холодне сяйво, подібне до блідого місячного проміння взимку. Я хотів крикнути, але язик відмовив мені, і мій голос застряг у горлі.

Три постаті залишалися нерухомими, і знову я протер очі, намагаючись збагнути, що це ? сон чи галюцинація. Із тремтінням у всьому тілі я простягнув руку до дзвінка з наміром несамовито дзвонити, волаючи про допомогу, ? як раптом тихий голос, що бринів невимовною тугою, змусив мене в сум'ятті відхилитись назад, і рука моя безсило впала.

? Лихо!

Слово різким неприємним звучанням пронизало повітря, і я майже втратив свідомість від жаху, оскільки тепер одна з постатей ворухнулась, і з-під серпанків засвітилося її обличчя ? біле, як найбіліший мармур, із виразом такого страшного відчаю, що кров моя застигла в жилах. Почулося глибоке зітхання, схоже на передсмертний стогін, і знову слово «Лихо!» порушило тишу.

Збезумілий зі страху, заледве усвідомлюючи, що роблю, я зіскочив з ліжка, шалено кинувся до тих фантастично замаскованих постатей, аби схопити їх

та спитати, що має означати цей дурний недоречний жарт. Як несподівано всі трое підвели голови й повернули обличчя до мене! Які обличчя! Несказанно страхотливі у своїй блідій агонії! І шепіт, жакливіший від пронизливого крику, проник мені у самісіньке ество: «Лихо!»

У шаленому стрибку я кинувся на них; мої руки вдарили порожній простір. Однак я й надалі не менш виразно бачив, що вони стояли ? стояли, суворо дивлячись на мене, поки мої затиснені кулаки безсило били їхні образи, що здавалися тілесними! Раптом я побачив їхні очі ? очі, що спостерігали за мною безжально, прозїрливо та зневажливо, очі, які, немов чарівні вогні, повільно спалювали мое тіло і дух. Гранична нервова напруга збуджувала люті і відчай; жакливе видіння, здалося мені, є вісником смерті ? мабуть, настала моя остання година! Я побачив, що вуста на одному з цих моторошних облич ворухнулися... Мене опанувала якась надприродна жага життя... Дивовижним чином я знав чи передчував жах того, що мало бути промовлене... І, зібравшись на останніх силах, я крикнув:

? Ні! Ні! Не треба ще того Вічного суду! Ні!

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (<http://www.litres.ru/mar-ya-korell/spokuta-satani/?lfrom=362673004>) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примітки

1

Побіжно (фр.).

2

Олена Блаватська (1831?1891) ? засновниця всесвітнього теософського товариства, яке сформувало ідею створення ядра Вселенського братства людства без поділу на раси, віросповідання, статі, за кольором шкіри, а також сприяло вивченню порівняльної релігії, філософії та науки, досліджувало непояснювані закони природи та сили, приховані в людині. Сприяла поширенню буддизму в Старому й Новому Світі.

3

Анні Безант (1847?1933) ? учениця О. Блаватської, авторка низки праць із теософії.

4

Містечко у графстві Беркшир, де з 1711 року відбуваються «королівські перегони».

5

Жоріс-Карл Гюісманс (1848?1907) ? французький романіст; спочатку, разом з Емілем Золя, засновником натуралізму в літературі, був прибічником цього напрямку. Але його роман «Навпаки» (1884), який Оскар Вайльд назвав «кораном декаданса» став поворотною віхою, що позначила зародження нового літературного напрямку. Один із найяскравіших представників декадансу в літературі ? Шарль Бодлер.

6

Лондонська вулиця, де друкуються і продаються дешеві видання та мешкають убогі письменники.

7

Факт. ? Прим, автора.

8

Накидка, яку надягають на вечірню сукню.

9

Автор має письмове свідчення містера Нофлеса про цей факт. ? Прим. автора.

10

Хибний крок (фр.).